GKR
Gradska knjižnica Rijeka
SIGNATURA SK. PROZA
PREVOST
m
INV.BR. C 159 651

PRVI DIO

Prisiljen sam da vratim čitaoca u ono doba svog života, kad sam prvi put sreo viteza des Grieuxa. Bilo je to kojih šest mjeseci prije mog odlaska u Španjolsku. Premda sam rijetko zalazio među ljude, ipak sam katkad svojoj kćeri za ljubav polazio na kraća putovanja, koja sam još skraćivao koliko sam mogao.

Jednoga sam se dana tako vraćao iz Rouena, kamo sam pošao na njenu molbu, da pred sudom za Normandiju pokrenem parnicu zbog nasljedstva nekog posjeda, što je pripadao mome djedu po majci, a na koji sam joj prepustio svoje zahtjeve. Krenuo sam preko Evreuxa, gdje sam proveo prvu noć. Sutradan sam oko podneva stigao u Pacy*, koji je udaljen pet do šest milja od Evreuxa. Iznenadio sam se, kad sam, ušavši u Pacy, vidio, da u gradiću vlada uzbuna. Stanovnici su hitali iz kuća i jatomice trčali prema vratima nekog bijednog svratišta, pred kojim su stajala dvoja pokrivena kola. Po konjima, koji su još bili upregnuti i pušili se od vrućine i umora, vidjelo se, da su kola upravo stigla. Zaustavio sam se načas, da se raspitam za razlog tome metežu, ali nisam gotovo ništa saznao od radoznale svjetine, koja se nije obazirala na moja pitanja,

---

Vidi *Bilješke uz prijevod* na str. 153. i dalje.

nego se samo u velikom neredu gurala prema svratištu. Konačno se na vratima pojavi neki pandur* s remenom preko prsa i s muškètom o ramenu. Ja mu mahnuh rukom da mi priđe, te ga zamolih da mi kaže, što je izazvalo svu tu zbrku.

— Ah, ništa, gospodine — reče mi on — dvanaestak bludnica, koje sa svojim drugovima vodim do Havre-de-Grâcea*, gdje ćemo ih ukrcati za Ameriku. Neke su od njih lijepe, pa to vjerojatno pobuđuje radoznalost u ovih dobrih seljaka.

Bio bih nastavio svoj put nakon ovog objašnjenja, da me nisu zaustavili uzvici neke starice, koja je izišla iz svratišta sklapajući ruke i vičući, da je to okrutnost, koja izaziva gnušanje i samilost.

— O čemu se radi? — zapitah je.

— Ah, gospodine — odgovori mi ona — uđite sami pa pogledajte, da li se čovjeku ne kida srce od tog prizora.

Radoznalost me nagna da sjašem s konja, kojega predam konjušaru. S teškom se mukom proguram kroz mnoštvo i ugledam zaista prilično dirljiv prizor. Između dvanaest djevojaka, što su bile šest po šest lancima vezane oko struka, nalazila se jedna kojoj su obličje i lice tako slabo odgovarali njenom položaju, da bih je u svakoj drugoj prilici držao za djevojku iz visokog društva. Ni njena tuga, ni prljavo rublje i haljine nisu mogli da je nagrde, te je pobudila u meni poštovanje i samilost*. Ona je, međutim, pokušavala da se okrene, koliko joj je to lanac dopuštao, da bi sakrila lice od očiju radoznalaca. To njeno nastojanje da se sakrije bilo je tako prirodno, te se činilo kao da se skriva iz nekog osjećaja čednosti. Kako su šestorica čuvara, koji su pratili ovu nesretnu družinu, također bili u sobi, pozovem njihova vođu na stranu i zamolim ga, da mi ispriča, kako je ova lijepa djevojka dospjela ovamo. Nije mi znao kazati ništa pobliže.

— Izvukli smo je iz Hôpitala* po nalogu gospodina upravitelja policije. Nije vjerojatno, da su je zatvorili onamo zbog dobrih djela. Putem sam je ispitivao u nekoliko navrata, ali ona uporno šuti. Premda nisam dobio nalog, da postupam s njome blaže negoli s ostalima, ipak imam obzira prema njoj, jer mi se čini, da je malo bolja od svojih drugarica. Eno, onaj mladić — doda pandur — znao bi vam kazati više od mene o uzrocima njene nesreće. On je slijedi od Pariza, a da gotovo ni na trenutak nije prestao plakati. Mora da joj je brat ili ljubavnik.

Okrenem se prema kutu, u kojemu je sjedio taj mladić. Činilo se, da je utonuo u duboke misli. Nikad nisam vidio izrazitije slike bola. Bio je veoma jednostavno odjeven, ali se na prvi pogled prepoznaje čovjek plemenita roda i dobra odgoja. Priđem mu. On ustane i ja primijetim u njegovim očima, na licu i u svim kretnjama toliko finoće i otmjenosti, da sam odmah osjetio sklonost prema njemu.

— Oprostite, što vam smetam — rekoh sjedajući pored njega. — Biste li htjeli udovoljiti mojoj radoznalosti i kazati mi, tko je ona lijepa djevojka, koja mi se nikako ne čini stvorena za žalostan položaj, u kome se nalazi.

On mi uljudno odgovori, da mi ne može kazati tko je ona, a da time ne oda i sebe; a on ima, reče, jakih razloga, zbog kojih želi da ostane nepoznat.

— Ali mogu vam kazati ono, što i ovi nitkovi znaju — nastavi on ukazujući na pandure — a to je, da je strastveno ljubim i da sam s te ljubavi najnesretniji čovjek na svijetu. U Parizu sam poduzeo sve, što sam mogao, da je oslobodim. No, ni molbe, ni lukavost ni sila nisu mi pomogli. Odlučio sam, dakle, da je slijedim, pa makar je odveli do na kraj svijeta. Ukrcat ću se s njome; poći ću u Ameriku. Ali ovi podli lupeži — doda misleći na pandure — toliko su nečovječni, da mi ne dopuštaju ni da joj se približim. Bio sam nakanio, da ih na nekoliko milja od Pariza otvoreno napadnem. Poveo sam sa sobom četiri čovjeka, koji su mi obećali svoju pomoć za oveću svotu. Ali kad je došlo do boja, ti su me izdajnici ostavili na cjedilu i pobjegli s mojim novcem. Budući da nisam mogao uspjeti silom, položio sam oružje. Ponudio sam pandurima nagradu, ako mi dopuste da ih pratim. Pristali su iz gramzljivosti i tražili, da im platim svaki put, kad su mi dopustili da govorim sa svojom dragom. Ubrzo sam se istrošio, a sada,

kad više nemam ni prebite pare, toliko su okrutni, da me surovo odbijaju, kad joj se pokušam približiti. Malo prije drznuli su se da dignu na mene puške, jer sam se usudio da joj priđem usprkos njihovim prijetnjama. Da bih udovoljio njihovoj lakomosti i namakao sredstva da makar pješice nastavim put, morat ću ovdje prodati kljuse, na kojemu sam dosad jahao.

Premda je to pričao naoko mirno, na koncu mu je nekoliko suza kapnulo niz obraze. Meni se ovaj doživljaj učinio posve neobičan i vrlo dirljiv.

— Ne silim vas — rekoh mu — da mi odate vaše tajne, ali vam od srca nudim svoje usluge, ako vam mogu u čemu pomoći.

— Ah, na žalost ne vidim ni najmanjeg tračka nade — odvrati on. — Moram se pomiriti sa svojom okrutnom sudbinom. Ići ću u Ameriku. Ondje ću barem biti slobodan s onom, koju ljubim. Pisao sam jednom prijatelju, koji će mi poslati malu pripomoć u Havre-de-Grâce. Samo mi zadaje briga, kako ću doći donle i kako ću ovoj jadnici malo olakšati put — doda on gledajući tužno svoju ljubavnicu.

— Kad je tako — rekoh mu — pomoći ću vam u neprilici. Evo nešto novaca, molim vas, da to primite. Žao mi je, što vam ne mogu inače biti od pomoći.

Dadoh mu četiri zlatnika, da čuvari ne primijete, jer sam bio uvjeren, da bi mu skuplje prodavali svoje usluge, kad bi znali, da raspolaže tom svotom. Čak mi je palo na um, da se nagodim s njima, kako bi mladi ljubavnik mogao nesmetano razgovarati sa svojom draganom do Havra. Mahnem njihovu vođi da mi priđe, pa mu to predložim. Kao da se posramio, unatoč svojoj drskosti.

— Nije, gospodine, da mu mi branimo da govori s tom djevojkom — odgovori mi on zbunjeno — ali bi on htio da bude neprestano uz nju. To nam smeta; pravo je, da plati za ovu smetnju.

— Da čujemo — rekoh ja — koliko bi trebalo, pa da vam to ne smeta.

On se drznuo da zatraži dva zlatnika. Smjesta mu ih dadoh.

— Ali čuvajte se, da ne učinite kakvo nevaljalstvo — rekoh mu — jer ću ovome mladiću ostaviti svoju adresu, da bi me mogao o svemu obavijestiti, i budite uvjereni, da ću naći načina da vas dadnem kazniti.

Stvar me je stajala u svemu šest zlatnika. Uljudnost i živa zahvalnost, kojom mi je mladi neznanac zahvalio, učvrstiše me u uvjerenju, da je otmjena roda i da zaslužuje moju darežljivost. Prije no što ću izići, rekoh nekoliko riječi njegovoj ljubavnici. Ona mi odgovori tako čedno, blago i ljupko, da sam izlazeći i nehotice razmišljao o neshvatljivoj ćudi žena.

Vratio sam se u svoju samoću, te nisam čuo, što se s njima dalje zbilo. Prošle su gotovo dvije godine, i ja sam posve zaboravio na taj događaj, kadli mi se slučajno pruži prilika, da saznam sve pojedinosti ove pustolovine.

Stigao sam iz Londona u Calais sa svojim đakom, markizom... Odsjeli smo, ako se ne varam, kod »Zlatnog lava«, gdje smo se zbog nečega zadržali čitav dan i iduću noć. Prolazeći popodne gradom, spazih onog istog mladića, kojega sam bio sreo u Pacyju. Bijaše veoma bijedno odjeven i mnogo blijeđi, nego kad sam ga prvi put vidio. Nosio je staru putnu torbu, jer je bio upravo stigao u grad. Međutim, kako je bio suviše lijep, a da bi čovjek lako zaboravio njegovo lice, ja ga odmah prepoznah.

— Moramo pristupiti ovom mladiću — rekoh markizu.

Ne dâ se opisati, kako se mladić obradovao, kad je i on mene prepoznao.

— Oh, gospodine — usklikne on poljubivši me u ruku — sretan sam, što vam mogu još jednom izraziti svoju vječnu zahvalnost.

Zapitah ga odakle dolazi. On mi odgovori, da je upravo stigao brodom iz Havre-de-Grâcea, kamo je nedavno prispio iz Amerike.

— Čini mi se, da baš niste pri novcu — rekoh mu. — Pođite k »Zlatnom lavu«, gdje sam i ja odsjeo. Evo i mene začas.

Zaista sam se brzo vratio u gostionicu. Gorio sam od nestrpljivosti da saznam pojedinosti njegove nesreće

i okolnosti njegova putovanja u Ameriku. Bio sam veoma pažljiv i ljubezan prema njemu i naredio sam, da ga dobro smjeste i podvore. Nije čekao, da ga zamolim da mi ispriča svoju povijest.

— Gospodine — reče mi — vi ste tako velikodušni prema meni, da bih doista bio najgori nezahvalnik, kad bih vam išta zatajio. Ispričat ću vam ne samo svoje jade i nevolje, već i svoje pogreške i sramotne slabosti. Siguran sam, da nećete moći a da me ne požalite, makar me i osuđivali.

Ovdje moram upozoriti čitaoce, da sam njegovu povijest zapisao gotovo odmah pošto sam je čuo, te prema tome mogu biti uvjereni, da je ova priča posve točna i vjerna. Čak sam vjerno ponovio i razmatranja i osjećaje, što ih je mladi pustolov s najvećom spremnošću iznosio. Evo, dakle, pripovijesti, kojoj od početka dokraja neću dodati ništa svoga.

Bilo mi je tada sedamnaest godina; završavao sam filozofske studije u Amiensu, kamo su me poslali moji roditelji, koji pripadaju jednoj od prvih obitelji u P. Tako sam se dobro vladao i tako sam uredno živio, da su me nastavnici stavljali za uzor ostalim đacima. Međutim, nisam se morao osobito truditi da zavrijedim te pohvale; ja sam od prirode blag i miran. Marljivo sam učio, jer volim učiti, a ubrajali su mi u vrline neke znakove prirodne odvratnosti prema poroku. Zahvaljujući mome porijeklu, uspjehu u naukama i pristaloj vanjštini, svi su me čestiti i ugledni ljudi u gradu poznavali i cijenili. Zaključne ispite položio sam tako izvrsno, da mi je gospodin biskup, koji je prisustvovao ispitu, predložio, da uđem u svećenički stalež, gdje ću bez sumnje dalje dotjerati i više se odlikovati, negoli u Malteškom redu, kome su me roditelji namijenili. Po njihovoj sam želji već nosio križ i ime viteza des Grieux.

Nastupiše praznici, i ja se stadoh spremati kući, k ocu, koji mi bješe obećao, da će me uskoro poslati na Akademiju. Napuštajući Amiens, žalio sam samo, što se moram rastati od jednog prijatelja, s kojim sam se uvijek družio i odlično slagao. Bio je nekoliko godina

stariji od mene. Zajedno smo odrasli, ali kako je potjecao iz prilično siromašne obitelji, bio je prisiljen da postane svećenik i da ostane poslije mene u Amiensu, da bi svršio studije, potrebne za ovo zvanje. Imao je svu silu vrlina. U toku mog izlaganja upoznat ćete njegove najljepše osebine, pogotovu njegovu odanost i velikodušnost u prijateljstvu, koje nadmašuju sve slavne primjere drevnog svijeta. Da sam poslušao njegove savjete, ostao bih pošten i sretan. Da sam se bar okoristio njegovim prigovorima u ponoru, u koji su me survale moje strasti, spasio bih nešto iz brodoloma svoje sreće i dobra glasa. Jedina nagrada za njegov trud bila je bol, što su mu sva nastojanja uzaludna, i što se jedan nezahvalnik vrijeđa i smatra ga nametljivcem.

Već sam bio odredio dan, kada ću napustiti Amiens. Avaj! Što nisam pošao dan ranije! Bio bih se vratio ocu potpuno čedan. Uoči mog odlaska iz toga grada, šetao sam s prijateljem, koji se zvao Tiberge, kadli vidjesmo gdje stižu putnička kola iz Arrasa. Iz puke radoznalosti krenusmo za njima do svratišta, gdje su se ona obično zaustavljala. Iz kola iziđe nekoliko žena, koje se odmah udaljiše. Ostade samo jedna vrlo mlada djevojka, koja stajaše sama u dvorištu, dok se neki postariji čovjek, vjerojatno njen pratilac, brinuo da skinu njezinu prtljagu s krova. Djevojka mi se učini tako krasnom, da sam ja — koji nikad dotle nisam ni pomislio na razliku između spolova, niti pažljivije pogledao koju djevojku, ja, velim, čijoj su se umjerenosti i suzdržljivosti svi divili — u tili čas usplamtio i zanio se. Inače sam bio pretjerano bojažljiv i lako bih se smeo, ali tada me nipošto nije zadržala ova moja slabost. Ja priđoh gospodarici moga srca. Premda je bila još mlađa od mene, kanda je moje udvaranje nimalo nije zbunilo. Zapitah je, što je dovodi u Amiens, i ima li ovdje znanaca. Ona mi odgovori prostodušno, da je roditelji šalju amo, da bi ušla u samostan. Ljubav me toliko prosvijetlila za ovaj časak, otkako je ušla u moje srce, da sam u ovoj nakani vidio smrtan udarac svojim željama. Stadoh joj govoriti tako, da je shvatila moje osjećaje; bila je mnogo iskusnija od mene. U samostan su je slali protiv njene volje, bez sumnje da bi stali na

put njenoj sklonosti prema užicima, koja se već bijaše ispoljila i koja je kasnije skrivila sve njene i moje nevolje. Iznio sam protiv okrutne namjere njezinih roditelja sve razloge, kojima su me nadahnuli moja mlada ljubav i skolastička rječitost. Ona nije hinila ni strogost, ni prezir. Pošutjevši časkom, reče mi, da i sama predobro uviđa, da će biti nesretna, ali da je to očito božja volja, jer joj on ne pruža nikakvu mogućnost da izmijeni svoju zlu kob.

Blagost njena pogleda i dražestan izraz tuge na njezinu licu, dok je izgovarala ove riječi, ili, bolje reći, utjecaj moje sudbine, koja me vodila u propast, nisu mi dopustili da promislim, prije no što ću joj odgovoriti. Izjavih joj, da će mi cilj života biti da je oslobodim tiranije njezinih roditelja i da je usrećim, ako se ona htjedne pouzdati u moju čast i u bezgraničnu nježnost, koju već sada osjećam za nju. Tisuću sam se puta kasnije pitao razmišljajući o tome, odakle sam tada smogao toliko hrabrosti i lakoće u izražavanju; ali ljudi ne bi smatrali ljubav božanstvom, kad ona ne bi često vršila čudesa. Nastavio sam da navaljujem i da je nagovaram. Moja lijepa neznanka dobro je znala, da u mojim godinama čovjek ne laže. Priznala mi je, da bi mi dugovala nešto, što joj je draže od života, kad bih našao načina da je oslobodim. Ponovih joj, da sam spreman sve poduzeti, no kako nisam bio dovoljno iskusan, da bih mogao odmah smisliti, kako da joj pomognem, ostadoh pri ovoj općenitoj tvrdnji, koja nije bila od velike koristi ni njoj, ni meni.

Uto nam priđe njen stari Argus, i moje bi nade propale, da se ona nije odmah snašla i tako nadoknadila neplodnost moga duha. Na moje veliko čudo, ona me po dolasku svog pratioca nazva bratićem i reče mi, a da se nije nimalo zbunila, da će, kad je već imala sreću da me sretne u Amiensu, odgoditi za jedan dan svoj ulazak u samostan, kako bi danas još mogla večerati sa mnom. Vrlo sam dobro shvatio to lukavstvo. Predložih joj, da odsjedne u nekom svratištu, kojega je vlasnik, prije nego se nastanio u Amiensu, bio mnogo godina kočijaš kod moga oca te mi je bio veoma odan. Sâm je povedoh onamo, iako je njen stari pratilac malo

mrmljao. Moj prijatelj Tiberge, koji nije ništa razumio od čitavog tog prizora, pošao je šutke za mnom. Čitavo vrijeme dok sam udvarao svojoj dragani, on se šetao dvorištem, pa nije čuo naš razgovor. Kako sam se bojao njegove razboritosti, otresoh ga se molbom da preuzme neku poruku. Tako sam imao užitak da u gostionici nasamo razgovaram s vladaricom moga srca.

Naskoro se uvjerih, da nisam tako djetinjast, kako sam mislio. Moje se srce otvorilo tisućama užitaka, o kojima nisam prije ni sanjao. Sladak žar prostrujao mi je svim žilama. Spopao me neki zanos, koji mi je na neko vrijeme oduzeo moć govora, i koji je progovarao samo na moje oči. Gospođica Manon Lescaut (tako mi je kazala da se zove) kanda bijaše vrlo zadovoljna djelovanjem svojih čari. Imao sam dojam, da nije manje uzbuđena od mene. Priznala mi je, da joj se sviđam i da bi joj bilo veoma milo, kad bi mi dugovala slobodu. Pitala me, tko sam, a kad je to saznala, još joj više omiljeh, jer je bila niska porijekla, te joj je laskalo, što je stekla takva obožavaoca. Razgovarali smo, kako da pripadnemo jedno drugome. Nakon mnogo razmišljanja zaključismo, da nam ne preostaje ništa drugo, nego da bježimo. Valja da zavaramo budnost pratioca, prema kojemu moramo imati obzira, premda je samo sluga. Dogovorismo se, da ću ja noću pripremiti poštanska kola, te da ću se vratiti u gostionicu rano ujutro, prije nego se on probudi. Tada ćemo pobjeći i otići ravno u Pariz, gdje ćemo se odmah vjenčati. Imao sam kojih pedeset škuda, što sam ih malo pomalo uštedio; ona je imala otprilike dvostruko. Kao prava neiskusna djeca zamišljali smo, da nikad nećemo potrošiti ovu svotu; isto smo tako računali na uspjeh ostalih naših koraka.

Pošto sam večerao s većim zadovoljstvom no ikada prije, odoh da izvedem naš naum. Mnogo mi je olakšalo pripreme, što sam i onako namjeravao da se sutradan vratim k ocu, te mi je prtljaga već bila spremna. Nisam, dakle, imao teškoća da prenesem kovčeg i da naručim kola za pet sati ujutru. U to su se doba gradska vrata obično otvarala. Međutim, naišao sam

na zapreku, koju nisam očekivao, a koja mi umalo nije pomrsila račune.

Tiberge bijaše zreo i vrlo sređen mladić, iako je bio svega tri godine stariji od mene. Nježno me volio. Prisutnost tako lijepe djevojke, kakva je bila gospođica Manon, moja revnost da je pratim i želja da ga se otresem, probudili su u njemu sumnju da sam se zaljubio. Nije se usudio vratiti se u gostionicu, gdje me ostavio, jer se bojao da me ne uvrijedi svojim povratkom. Mjesto toga otišao je da me sačeka u mome stanu, gdje sam ga zatekao, kad sam se vratio, premda je bilo već deset sati. Njegova me nazočnost ozlovoljila. Odmah je primijetio da mi smeta.

— Siguran sam — reče mi otvoreno — da smišljate nešto, što biste htjeli sakriti od mene; vidim vam to na licu.

Odgovorio sam mu prilično osorno, da nisam dužan da mu polažem računa o svojim nakanama.

— Niste dužni — odvrati on — ali ste uvijek postupali sa mnom kao s prijateljem, a za prijateljstvo se hoće malo povjerenja i otvorenosti.

Toliko je navaljivao da mu otkrijem svoju tajnu, da sam mu na kraju potpuno povjerio svoju ljubav, jer nisam bio vičan da mu išta tajim. Slušao me s tako očitim negodovanjem, da sam uzdrhtao. Osobito sam se pokajao zbog nesmotrenosti, kojom sam mu otkrio svoju nakanu da bježim. On mi reče, da mi je suviše dobar prijatelj, a da me ne pokuša svim sredstvima spriječiti da počinim ovu ludost; najprije će mi iznijeti sve, što smatra da bi me moglo odvratiti od moje namjere, a ako ni tada ne odustanem od ove nesretne odluke, on će obavijestiti osobe, koje će me sigurno moći zaustaviti. Nato mi je održao ozbiljan govor, koji je potrajao preko četvrt sata. Na koncu je još jednom zaprijetio, da će me potkazati, ako mu ne dam časnu riječ, da ću se urazumiti i opametiti. Bio sam očajan, što sam se tako glupo odao. Međutim, kako mi je ljubav neobično izoštrila pamet u posljednja dva ili tri sata, sjetih se, da mu nisam otkrio, kako se moja nakana ima izvršiti sutradan, pa odlučih da ga prevarim zahvaljujući nesporazumu.

— Tiberge — rekoh mu — dosad sam držao da ste mi prijatelj, pa sam vas samo htio iskušati ovim priznanjem. Istina je, da sam zaljubljen, nisam vas u tome prevario, ali što se tiče moga bijega, nije to pothvat, na koji bi se čovjek mogao tako lako odlučiti. Dođite po mene sutra u devet sati; upoznat ću vas sa svojom draganom, ako to bude moguće, pa ćete sami prosuditi, da li ona zaslužuje, da radi nje učinim taj korak.

Napokon je otišao, pošto me još tisuću puta uvjeravao o svom prijateljstvu. Čitavu sam noć sređivao svoje stvari, a kad sam u cik zore pošao do svratišta gospođice Manon, našao sam je gdje me čeka. Bila je na prozoru, koji je gledao na ulicu, te je, spazivši me, sama došla da mi otvori vrata. Iziđosmo nečujno. Ona nije imala druge prtljage, doli svežanj rublja, koji sam joj sâm ponio. Kočija je bila spremna za polazak, i mi se odmah udaljismo iz grada.

Pričat ću vam kasnije, što je učinio Tiberge, kad je opazio, da sam ga prevario. Njegova gorljivost nije nimalo popustila. Vidjet ćete, što je sve učinio za mene, i kako bih ja morao liti gorke suze, kad pomislim, čime sam mu svagda uzvraćao prijateljstvo.

Toliko smo se žurili, da smo prije mraka stigli u Saint-Denis. Ja sam jahao pored kočije, te smo mogli razgovarati samo dok su mijenjali konje. No kad smo vidjeli, da smo već tako blizu Pariza, to jest gotovo u sigurnosti, zaustavili smo se, da se malo okrijepimo, jer od Amiensa nismo bili ništa okusili. Ma koliko da sam bio zaljubljen u Manonu, ona me je uspjela uvjeriti, da me isto tako strastveno ljubi. Nismo bili nimalo suzdržljivi u milovanju; prosto nismo mogli dočekati da ostanemo nasamo. Naši postiljoni i gostioničari gledali su nas zadivljeno; primijetio sam, da su iznenađeni, što vide dvoje djece naših godina, gdje se tako mahnito ljube. U Saint-Denisu zaboravismo, da smo se nakanili vjenčati; prekršismo zakone crkve i postadosmo muž i žena, a da nismo ni razmislili o tome.

Ja sam nježne i postojane ćudi, i sigurno je, da bih bio sretan čitavog svog života, samo da mi je Manon

ostala vjerna. Što sam je bolje poznavao, to sam u njoj otkrivao sve više i više vrlina. Njen duh, njena blagost i ljepota sačinjavali su tako čvrst i dražestan lanac, te nikad ne bih bio poželio, da ga se oslobodim. Strašnog li preokreta! Ono, zbog čega toliko trpim, moglo me je usrećiti. Ja sam najnesretniji čovjek na svijetu upravo s te stalnosti, od koje sam mogao očekivati najljepšu sudbinu i najpotpuniju nagradu ljubavi.

Uzeli smo namješten stan u Parizu. Bilo je to u ulici V.* i, na moju nesreću, pored kuće gospodina B., čuvenog zakupnika poreza. Prođoše tri nedjelje, za vrijeme kojih sam bio toliko zauzet ljubavlju, da nisam gotovo ni mislio na svoju obitelj ni na žalost, što sam je sigurno svojom odsutnošću priredio ocu. Međutim, kako nisam živio nimalo raskalašeno — a i Manon se vladala vrlo skromno — stala mi se u miru i tišini našeg života pomalo vraćati misao na dužnost. Odlučih da se pokušam izmiriti s ocem. Moja je dragana bila tako ljupka, da nisam sumnjao, da bi mu se ona svidjela, kad bih ga samo uspio uvjeriti u njenu čestitost i valjanost. Jednom riječi, nadao sam se, da će mi on dopustiti da se oženim njome, jer se pokazalo, da to ne mogu učiniti bez njegove dozvole.

Saopćio sam ovu nakanu Manoni i natuknuo joj, da me, pored ljubavi i dužnosti, možda na to nagoni i nužda. Naša je glavnica naime stala opasno kopnjeti, pa me je počelo ostavljati uvjerenje, da je neiscrpljiva. Manon je hladno primila taj prijedlog. Međutim, kako su njeni prigovori proizlazili upravo iz njene ljubavi i iz straha da me ne izgubi, u slučaju da se moj otac ne složi s našom nakanom, pošto sazna za naše sklonište, to nisam ni slutio, kakav mi se okrutan udarac sprema. Rekoh joj, da smo prisiljeni na taj korak, no ona mi odvrati, da imamo još dovoljno novaca za nekoliko tjedana, a kasnije će ona naći sredstava kod nekih rođaka u pokrajini, koji je vole, i kojima će pisati. Svoje je odbijanje ublažila tako nježnim i strastvenim milovanjem, da sam ja — kome je ona bila sve na svijetu, i koji sam se potpuno pouzdao u njeno srce — složio s njenim odgovorima i pristao na sve njezine odluke.

Prepustio sam joj da raspolaže našom blagajnom i da se brine za naše svakodnevne izdatke. Uskoro nakon toga primijetio sam, da bolje jedemo, i da je ona kupila neke prilično skupe ukrase. Kako sam znao, da nam preostaje jedva kojih dvanaest do petnaest pistola, izrazio sam joj svoje čuđenje zbog ovog prividnog povećanja našeg bogatstva. Ona se nasmije i zamoli me da se ne brinem.

— Nisam li vam obećala — reče mi — da ću namaknuti sredstva?

Ja sam je suviše prostodušno volio, a da bih se jako uznemirio.

Jednog sam popodneva izišao rekavši joj, da ću se zadržati dulje no obično. Kad sam se vratio, iznenadilo me, što sam morao čekati nekoliko časaka pred vratima. Posluživala nas je samo jedna djevojčica otprilike naših godina. Pošto je konačno došla da mi otvori, zapitah je, zašto se toliko zadržala. Ona mi odgovori zbunjeno, da nije čula, kad sam kucao. Budući da sam pokucao samo jedanput, rekoh joj:

— A zašto ste onda ipak došli da mi otvorite kad me niste čuli?

Ovo ju je pitanje posve smelo. Nemajući dovoljno prisutnosti duha da mi odgovori, udarila je u plač i stala me uvjeravati, da ona nije kriva, i da joj je gospođa zabranila otvoriti vrata, dok gospodin de B. ne siđe preko drugih stepenica, što vode iz kabineta. To me tako smutilo, da nisam imao snage da uđem u stan. Odlučih da siđem izgovarajući se nekim poslom, a djevojčici naredih neka kaže gospođi, da ću se začas vratiti, ali da joj ne spominje, da mi je govorila o gospodinu de B.

Bio sam tako preneražen, da sam lio suze silazeći niza stepenice, a da još nisam pravo znao, koji ih je osjećaj izazvao. Uđoh u prvu kavanu, sjedoh za stol i naslonih glavu na ruke, da ispitam, što se zbiva u mome srcu. Nisam se usudio misliti na ono, što sam netom čuo. Želio sam to smatrati obmanom, i dva ili tri puta bio sam spreman vratiti se kući i pretvarati se,

kao da nisam ništa primijetio. Činilo mi se tako nemoguće, da bi me Manon mogla prevariti, da sam se bojao, da je ne uvrijedim samom sumnjom. Obožavao sam je, to je bilo sigurno; nisam joj dao više dokaza ljubavi, no što sam ih primio od nje; zašto bih je, dakle, sumnjičio da je manje iskrena i postojana od mene? Kakvog bi razloga imala, da me prevari? Još prije tri sata obasipala me najnježnijim milovanjem i primala sa zanosom moje poljupce; nisam poznavao svoje srce bolje od njenoga.

— Ne, ne — rekoh — nije moguće, da me Manon vara. Ta ona zna, da živim samo za nju. I suviše dobro zna, da je obožavam. A to nije razlog, da me zamrzi.

Međutim, zbunjivao me posjet i tajni odlazak gospodina de B. Sjetih se također Manoninih nabavkâ, koje su po mom mišljenju premašivale naš tadašnji imutak. To je doista ukazivalo na darežljivost nekog novog ljubavnika. Pa ona sigurnost, kojom mi je govorila o meni nepoznatim izvorima prihoda! Imao sam muke da tolike zagonetke shvatim onako povoljno, kako je to moje srce željelo. S druge strane, nisam je gotovo gubio iz vida, otkako smo stigli u Pariz. Uvijek smo bili zajedno, bilo da smo nešto radili, šetali ili polazili na zabave. Bože moj, suviše bi nas rastužilo da se rastanemo na trenutak! Morali smo neprestano govoriti jedno drugome, kako se ljubimo, inače bismo umrli od nemira. Nisam se, dakle, mogao sjetiti ni jednog časka, kad bi Manon imala prilike misliti na nekoga, osim na mene. Konačno mi se učini, da sam riješio tajnu. Gospodin de B., rekoh u sebi, pravi velike poslove i ima mnogo poznanika; bit će da su se Manonini rođaci obratili ovom čovjeku, da joj dostave nešto novaca. Možda je već štogod primila od njega, a danas je opet došao, da joj donese novaca. Ona je sigurno željela, da mi to zataji, da bi me ugodno iznenadila. Možda bi mi to i rekla, da sam se vratio kući, kao obično, umjesto da se ovdje žalostim i mučim; a sigurno mi to neće tajiti, kad joj sâm počnem o tome govoriti.

Čvrsto sam u to vjerovao, i to je uvelike ublažilo moju tugu. Smjesta se vratih kući. Zagrlih Manonu

nježno kao obično, a ona me vrlo lijepo primi. U prvi joj mah htjedoh otkriti svoje pretpostavke, koje su mi se više no ikada učinile točnima. Ipak se suzdržah u nadi, da će me ona preteći i da će mi ispričati sve, što se zbilo.

Uto djevojka iznese večeru. Ja sjedoh vrlo veselo za stol, ali pri svjetlu svijeće, koja je gorjela između nje i mene, učini mi se, da čitam tugu na licu i u očima svoje dragane. To i mene rastuži. Opazih, da me gleda nekako drugačije negoli inače. Nisam mogao razabrati, da li je to ljubav ili sažaljenje, ma da mi se činilo, da je neki nježni i čeznutljivi osjećaj. Ja sam je gledao isto tako pažljivo, te je možda i ona imala muke, da po mojim pogledima prosudi, što mi se zbiva u srcu. Nije nam bilo ni do razgovora, ni do jela. Najzad vidjeh, gdje iz njenih lijepih očiju kaplju suze: izdajničke suze!

— Ah, bože! — uskliknuh — vi plačete, draga Manon. Toliko ste tužni da plačete, a ni jednom mi riječju ne odajete svoje boli.

Ona mi odgovori samo uzdasima, koji su još povećali moj nemir. Ustadoh dršćući i stadoh je zaklinjati sa svim žarom svoje ljubavi, da mi kaže, zašto plače; i sâm sam plakao otirući njene suze; bio sam više mrtav nego živ. I divlju bi zvijer ganuli moj bol i strah.

Dok sam bio ovako zaokupljen njome, začuh, kako se nekoliko ljudi penje uza stube. Netko tiho pokuca na vrata. Manon me poljubi i, izvivši mi se iz zagrljaja, brzo se skloni u kabinet, koji odmah zaključa za sobom. Pomislio sam, da se ona želi sakriti pred strancima, koji su kucali, jer joj je toaleta bila malo u neredu. Pođoh sâm da otvorim vrata. No tek što sam ih otvorio, kadli me zgrabiše tri čovjeka, u kojima sam prepoznao očeve sluge. Nisu mi učinili nikakvo nasilje, samo su me dvojica držala za ruke, dok mi je treći pretražio džepove i izvadio iz njih mali nož, jedino oružje, koje sam imao uza se. Zamoliše me za oproštenje, što su prisiljeni da se ogriješe o dužno poštovanje prema meni, i rekoše mi, razumije se, da postupaju po nalogu moga oca, te da me stariji brat čeka

dolje u kočiji. Bio sam tako zbunjen, da sam pošao s njima bez otpora i bez riječi.

Brat me zaista čekao. Posadiše me kraj njega u kočiju, a kočijaš, kome su već prije dali upute, potjera konje trkom do Saint-Denisa. Brat me nježno zagrli, ali čitavim putem ne otvori usta. Tako sam imao dovoljno vremena da razmislim o svojoj nesreći.

Isprva mi se sve učinilo tako tamno i nejasno, da nisam shvaćao što se desilo. Netko me okrutno izdao. Ali tko? Prvi mi je Tiberge pao na pamet. — Izdajico! — pomislih. — Skupo ćeš mi to platiti, ako se pokaže, da su moje sumnje opravdane. No tada se sjetih, da on ne zna mjesto mog boravka, te ga prema tome nije mogao odati. Moje se srce nije usuđivalo optužiti Manonu. Doduše, činila mi se veoma zagonetna ona neobična tuga, što ju je obuzela, njene suze i nježan cjelov, koji mi je dala na odlasku; no bio sam sklon, da sve to objasnim nekim predosjećajem naše zajedničke nesreće. I dok sam očajavao zbog zle sreće, koja me odijelila od nje, bio sam dovoljno lakovjeran da zamišljam, kako je ona još jadnija i nesretnija od mene. Konačno sam zaključio, da su me vjerojatno neki znanci sreli u Parizu i o tome obavijestili moga oca. Ova me misao utješila. Računao sam, da ću se izvući s nekoliko prigovora i strogim postupkom, što ću ih morati pretrpjeti od strane očinskog autoriteta. Odlučio sam da to strpljivo podnesem i da obećam sve, što budu tražili od mene, kako bih lakše i brže mogao odjuriti u Pariz, da vratim život i radost svojoj dragoj Manoni.

Ubrzo stigosmo u Saint-Denis. Moj se brat čudio, što ništa ne govorim, te je zaključio, da sam zanijemio od straha. Zato me stade tješiti uvjeravanjima, da se ne moram bojati očeve strogosti, ako sam voljan da se mirno vratim svojoj dužnosti i da se pokažem dostojnim njegove ljubavi. Noć smo proveli u Saint-Denisu, a one tri sluge spavale su za svaku sigurnost sa mnom u sobi. Veoma me je boljelo, što smo odsjeli u istom svratištu, u kojem sam se onomadne zaustavio s Manonom na putu iz Amiensa u Pariz. Gostioničar i

služinčad prepoznaše me i odmah pogodiše čitavu moju povijest. Čuo sam, kako je gostioničar rekao:

— Ha! To je onaj lijepi gospodičić, koji je prije šest tjedana prošao s jednog mladom gospođicom, koju je toliko volio. Što je bila dražesna! Kako su se milovala ta jadna djeca! Baš je šteta, što su ih rastavili!

Pravio sam se, kao da ništa ne čujem i pokazivao sam se što sam mogao manje.

Mog je brata čekala u Saint-Denisu kočija s dva sjedišta, kojom krenusmo u ranu zoru. Sutradan uveče stigosmo kući. Brat se prije mene sastao s ocem, da ga udobrovolji ispričavši mu, kako sam ga krotko slijedio. Tako me otac primio blaže, no što sam očekivao. Zadovoljio se time, da mi upravi nekoliko općenitih prigovora, što sam tako dugo izostao od kuće bez njegove dozvole. Glede moje dragane, reče mi, da sam doista zaslužio ono, što mi se desilo, jer sam se povjerio nepoznatoj ženi. Doda, da me smatrao oprezniji, ali da se nada, da će me ova mala pustolovina naučiti pameti. Ja sam tumačio njegove riječi onako, kako su se najbolje slagale s mojim mislima. Zahvalih mu, što je tako dobar te mi oprašta, i obećah, da ću ubuduće biti poslušniji i razboritiji. Likovao sam u sebi, jer kako su se stvari razvijale, nisam sumnjao, da ću još prije jutra imati prilike da pobjegnem od kuće.

Sjedosmo za večeru. Zadirkivali su me zbog mojeg »uspjeha« u Amiensu i bijega s vjernom ljubavnicom. Mirno sam podnosio njihova bockanja. Čak mi je bilo drago, da mogu govoriti o onome, što mi je neprestano bilo na umu. Ali nekoliko riječi, što ih je rekao otac, pobudiše moju pažnju: spomenuo je izdajstvo i koristoljubivu uslugu gospodina B. Zaprepastih se čuvši to ime i zamolih ga smjerno, da se jasnije izrazi. On se obrati mome bratu te ga zapita, da li mi je sve ispričao. Brat mu odgovori, da sam mu se putem učinio posve miran, pa je smatrao, da mi nije potreban ovaj lijek, da bih se povratio od svoje ludosti. Primijetio sam, da se otac koleba, bi li mi objasnio sve do kraja. No ja ga stadoh usrdno zaklinjati, te je udo-

voljio mojoj molbi, ili bolje — zadao mi smrtan udarac najstrašnijom pričom, što se dade zamisliti.

Najprije me upita, da li sam čitavo to vrijeme bio toliko prostodušan i vjerovao, da me moja ljubavnica voli. Ja mu smjelo odgovorih, da sam u to čvrsto uvjeren, i da me ništa na svijetu ne može pokolebati u tom uvjerenju.

— Ha-ha-ha! — nasmije se on na sav glas. — To je izvrsno! Baš si se lijepo dao prevariti, ali meni je zapravo drago, što si tako naivan. Zbilja, šteta je, dragi moj viteže, što stupaš u Malteški red, jer si kao stvoren za strpljiva i dobroćudna muža.

I dodade još svu silu šala ove vrste na račun moje tobožnje gluposti i lakovjernosti. Najzad, kako sam sveudilj šutio, nastavi svoju priču i reče mi, da me, koliko on može izračunati vrijeme po mom odlasku iz Amiensa, Manon voljela dvanaestak dana: — jer — doda — znam, da si pošao iz Amiensa 28. prošlog mjeseca; danas je 29.; prije jedanaest dana pisao mi je gospodin B.; pretpostavljam, da mu je trebalo kojih osam dana da stupi u bliske odnose s tvojom ljubavnicom. Ako odbijemo jedanaest i osam od trideset i jednog dana, koliko je proteklo od 28. jednog mjeseca do 29. idućeg, ostaje nam otprilike dvanaest dana.

Nato se opet grohotom nasmijaše. Slušao sam ih, a srce mi se tako bolno stezalo, da sam se bojao, da neću moći izdržati dokraja ovu žalosnu komediju.

— Moram ti dakle reći, budući da to još ne znaš — nastavi moj otac — da je gospodin B. zadobio srce tvoje princeze, jer on valjda ne misli, da ću mu vjerovati, kako ga je samo nesebična želja da mi učini uslugu nagnala da ti je preotme. Baš se od čovjeka, kakav je on — koji me, uostalom, i ne poznaje — mogu očekivati tako plemeniti osjećaji! Doznao je od nje, da si moj sin, pa mi je, da te makne s puta, pisao, gdje stanuješ i kako razuzdano živiš, natuknuvši mi, da te samo silom možemo odvesti. Ponudio se, da mi pomogne ščepati te za vrat. Zahvaljujući njegovim uputama i pomoći tvoje ljubavnice, uspjelo je tvome bratu da te iznenadi. Možeš čestitati sebi na trajanju tvoje pobjede. Umiješ prilično brzo osvojiti, moj viteže, ali ne znaš sačuvati ono, što si osvojio.«

Nisam imao snage da dulje izdržim razgovor, u kojemu mi je svaka riječ razdirala srce. Digoh se od stola, da izađem iz blagovaonice, ali nisam učinio ni četiri koraka, kadli mi se smrkne pred očima i ja se sruših bez svijesti. Odmah mi priskočiše u pomoć i dozvaše me k sebi. No tek što otvorih oči, stadoh liti gorke suze i udarih u najtužnije i najdirljivije jadikovke. Moj otac, koji me uvijek nježno volio, uze me tješiti s mnogo ljubavi. Slušao sam ga, ali nisam čuo njegovih riječi. Bacih mu se pred noge zaklinjući ga sklopljenih ruku, da mi dopusti da se vratim u Pariz i ubijem toga B.

— Ne — rekoh — on nije zadobio Manonino srce, on ju je silom osvojio; zaveo ju je pomoću neke čarolije ili otrova; možda je grubom silom skršio njen otpor. Manon me ljubi. Ja to znam. Mora da joj je zaprijetio s bodežom u ruci i prisilio je, da me ostavi. Tko zna, što sve nije učinio, da mi preotme tako krasnu ljubavnicu! Ah, bože, bože! Zar je moguće, da mi se Manon iznevjerila i da me je prestala ljubiti!

Kako sam neprestano govorio, da se moram odmah vratiti u Pariz i kako sam, štoviše, svakog časa skakao na noge da to učinim, moj otac vidje, da me ovako uzrujana ništa ne bi moglo zadržati. On me odvede u jednu sobu na katu i ostavi ondje sa mnom dvije sluge, koje me nisu puštale iz vida. Bijah izvan sebe. Bio bih dao tisuću života, da se mogu naći samo na četvrt sata u Parizu. Shvatio sam, da me neće lako pustiti iz sobe, jer sam tako jasno otkrio svoje namjere. Odmjerio sam pogledom visinu prozora, pa vidjevši da ovim putem nikako ne bih mogao pobjeći, obratih se blago slugama. Uzeh im obećavati, potkrepljujući svoja obećanja zakletvama, da ću ih jednom bogato nagraditi, ako mi dopuste da pobjegnem. Navaljivao sam na njih, laskao im i prijetio, no sve je bilo uzalud. Tada izgubih svaku nadu. Odlučih da umrem i bacih se na krevet, pripravan da ondje dočekam smrt.

U tom položaju provedoh noć i slijedeći dan. Odbio sam hranu, koju su mi sutradan donijeli. Popodne dođe otac da me obiđe. U svojoj dobroti nastojao je nježnim utjehama ublažiti moju bol. Zatim mi strogo naredi, da nešto pojedem, a ja to učinih iz poštovanja prema njegovoj zapovijedi. Tako prođe nekoliko dana; jeo sam samo u njegovoj prisutnosti iz poslušnosti. On mi je međutim neprestano navodio razloge, podobne da me urazume i probude u meni prezir prema nevjernoj Manoni. Nema sumnje, da je više nisam poštovao; ta kako bih mogao poštovati najprevrtljivije i najneiskrenije čeljade na svijetu? Ali njena slika, dražesne crte njena lica, urezale su mi se duboko u srce i ostajale ondje.

— Mogu i umrijeti — govorio sam — čak bih i morao umrijeti nakon tolike sramote i boli, ali ni najgore muke ne bi bile kadre da izbrišu iz mog sjećanja nezahvalnu Manonu.

Otac se čudio, što sam još uvijek tako potresen. Znao je, da imam časne principe, te kako nije mogao sumnjati, da je prezirem zbog njene izdaje pomislio je, da moja postojanost ne potječe toliko od ove posebne ljubavi, koliko od neke opće sklonosti prema ženama. Ta ga je misao tako zaokupila, da mi je, povodeći se samo za svojom nježnošću, jednog dana učinio ovaj prijedlog:

— Viteže — reče mi — dosad sam želio, da uđeš u Malteški red, no sada vidim, da to ne odgovara tvojim naklonostima. Ti voliš lijepe žene. Zato sam naumio da ti potražim djevojku, koja će ti se svidjeti. Reci mi otvoreno, što držiš o tome.

Odgovorih mu, da su sada u mojim očima sve žene jednake i da ih poslije nesreće, koja me zadesila, sve podjednako mrzim.

— Potražit ću ti jednu — nastavi otac smiješeći se — koja će biti nalik na Manonu, ali koja će biti vjernija od nje.

— Ah, kad ste već tako dobri prema meni — rekoh — onda mi vratite nju. Budite uvjereni, dragi oče, da me nije iznevjerila; ona nije kadra da učini nešto tako podlo i okrutno. To nas samo izdajnik B. vara, vas, nju i mene. Kad biste znali, kako je nježna i iskrena, kad biste je upoznali, i vi biste je zavoljeli.

— Pravo ste dijete — odvrati mi otac. — Kako možete biti toliko slijepi, nakon svega, što sam vam pričao o njoj? Ta upravo vas je ona izručila vašem bratu. Morali biste zaboraviti čak i njeno ime, i — ako ste pametni — iskoristiti moju popustljivost prema vama.

Uvidio sam, da ima posve pravo, tek me je nešto i protiv moje volje gonilo da branim svoju nevjernicu.

— Ah, nažalost, prava je istina — rekoh pošutjevši časkom — da sam nesretna žrtva najpodlije izdaje. Jest — nastavih lijući od jada suze — vidim, da sam pravo dijete. Nije im bilo teško prevariti me ovako lakovjerna. Ali ja znam, što mi je činiti, da bih se osvetio.

Otac me zapita što sam naumio.

— Otići ću u Pariz — rekoh mu — zapalit ću B.-ovu kuću, pa neka živ izgori zajedno s nevjernom Manonom.

Otac se nasmije mojoj žestini i naredi, da me još strože čuvaju. U zatvoru sam proveo punih šest mjeseci. U prvom se mjesecu moje raspoloženje nije mnogo mijenjalo. Osjećaji su mi se neprestano kolebali između mržnje i ljubavi, između nade i očaja, prema tome, u kakvom mi se svjetlu ukazivala Manon. Čas mi se pričinjala kao najmilokrvnija djevojka pod kapom nebeskom, te me je morila čežnja za njom; čas sam u njoj vidio tek podlu i nevjernu ljubavnicu, pa sam se kleo i preklinjao, da ću je potražiti, samo da je kaznim. Dali su mi knjigâ, koje su unijele malo mira u moju dušu. Ponovo sam pročitao svoje najmilije pisce; stekao sam nova znanja; vratila mi se neizmjerna volja za učenje. Vidjet ćete, koliko mi je to kasnije koristilo. Iskustva, što sam ih stekao u ljubavi, pomogla su mi da shvatim mnoga mjesta u Horaciju i Vergiliju, koja su mi se prije činila nejasna. Napisao sam »Ljubavni komentar četvrtoj knjizi Eneide«; sada kanim objelodaniti taj komentar i nadam se, da će ga javnost dobro primiti. — Ah! — uzdisao sam sastav-

ljajući ga. — Vjerna se Didona trebala namjeriti na srce poput moga.

Jednog me dana Tiberge posjeti u mome zatvoru. Iznenadio me zanos, s kojim me zagrlio. Dotad još nisam imao dokaza, po kojima bih mogao zaključiti, da je njegova naklonost nešto više od običnog školskog drugarstva, kakvo sklapaju mladići, koji su gotovo vršnjaci. On se toliko promijenio i razvio za ovih pet ili šest mjeseci, otkako ga nisam vidio, da su mi njegovo lice i način govora počeli ulijevati poštovanje. Govorio je više kao razborit savjetnik, negoli kao školski drug. Žalio je zabludu, u koju sam upao, i čestitao mi na ozdravljenju, jer je smatrao, da sam već gotovo izliječen. Na koncu me opomene, da povučem pouku iz ove mladenačke zablude i da prozrem ispraznost užitaka. Gledao sam ga u čudu. On to opazi.

— Dragi moj viteže — reče mi — sve, što vam govorim, prava je istina. Ja sam stekao to uvjerenje nakon zrela razmišljanja. Bio sam isto toliko sklon ćutilnim užicima, kao i vi, ali me Providnost obdarila i naklonošću prema kreposti. Poslužio sam se svojim razborom, da usporedim plodove tih dviju sklonosti, i ubrzo sam razabrao razliku između njih. Nebo me podržalo u tim razmatranjima. Iz dna duše prezreo sam svijet. Znate li vi — doda — što me još drži ovdje i ne dâ mi da se povućem u samoću? Jedino moje nježno prijateljstvo prema vama. Znam, da imate dobro srce i čistu dušu; sposobni ste za svako dobro. Otrov naslade zaveo vas je s pravog puta. Kojeg li gubitka za krepost! Vaš bijeg iz Amiensa toliko me ojadio, da otad više nisam imao ni trenutka pokoja i zadovoljstva. Prosudite to sami po koracima, koje sam poduzeo.

Ispriča mi, da je, pošto je opazio da sam ga prevario i pobjegao sa svojom draganom, skočio na konja i dao se u potjeru za mnom. No kako smo mi pošli četiri do pet sati prije njega, nije nas mogao stići. Ipak je prispio u Saint-Denis svega pola sata nakon mog odlaska. Bio je čvrsto uvjeren, da ću se zaustaviti u Parizu, te je ondje proveo šest tjedana tražeći me utaman. Pohađao je sva mjesta, gdje se nadao da će me naći. Tako je jedne večeri napokon prepoznao u kazalištu moju draganu. Bila je veoma raskošno odjevena, pa je pomislio, da ovo bogatstvo sigurno potječe od nekog novog ljubavnika. Slijedio je njenu kočiju sve do kuće i doznao od jednog sluge, da je izdržava gospodin B.

— Nisam se zaustavio na tome — nastavi on. — Sutradan sam se vratio onamo, da čujem iz njezinih usta, što se zbilo s vama. Međutim, kad sam spomenuo vaše ime, ona mi je okrenula leđa. Tako sam se morao vratiti u pokrajinu, a da ništa nisam doznao. Ondje sam čuo za vašu pustolovinu i za krajnju pomutnju, koju je izazvala u vama, ali vas nisam htio posjetiti, dok nisam bio siguran, da ste se malo umirili.

— Vi ste dakle vidjeli Manonu? — odvratih mu uzdišući. — Ah, sretniji ste od mene; ja sam osuđen da je nikad više ne vidim.

On me prekori zbog ovog uzdaha, koji je odavao, da još uvijek gajim nježne osjećaje prema njoj. Tako mi je vješto laskao glede mog dobrog značaja i sklonosti, da je već prilikom ovog prvog posjeta pobudio u meni jaku želju, da se ugledam u njega i odreknem svih svjetovnih užitaka, pa da stupim u svećenički stalež.

Ova mi se zamisao toliko svidjela, da ni na što drugo više nisam mislio, kad sam ostao sâm. Sjetio sam se riječi amienskog biskupa, koji mi je dao isti savjet, i sretne budućnosti, što mi ju je prorekao, ako krenem tim putem. Mojim se razmatranjima pridružila i pobožnost. Živjet ću uredno i kao pravi kršćanin, mislio sam, bavit ću se naukom i molitvom, pa neću imati kad misliti na opasne užitke ljubavi. Prezirat ću ono, čemu se obični ljudi dive, a kako osjećam, da će moje srce željeti samo ono, što poštuje, neće me mučiti ni nemiri, ni želje.

Na toj sam osnovi unaprijed izgradio čitav jedan spokojan i samotan život. Zamišljao sam osamljenu kućicu s gajem i potočićem na kraju vrta, knjižnicu sastavljenu od odabranih djela, malen krug kreposnih i razboritih prijatelja, skromnu i umjerenu hranu na čisto prostrtu stolu. Usto bih se dopisivao s jednim

prijateljem, koji bi boravio u Parizu i javljao mi novosti iz svijeta, ne toliko da udovoljim svojoj radoznalosti, koliko da se nasmijem mahnitom nemiru ljudi. Zar neću biti sretan? mislio sam. Zar neće time biti ispunjene sve moje želje i zahtjevi? Nema sumnje, da je ova nakana bila u skladu s mojim sklonostima. Ali pošto sam sve tako razborito smislio, osjetih, da moje srce još nešto očekuje, i da bih u toj divnoj usamljenosti tek onda bio sretan, kad bi sa mnom bila Manon.

Tiberge me je, međutim, i dalje često posjećivao, da me potkrijepi u namjeri, za koju me bio oduševio, a ja uhvatih priliku, da o tome govorim s ocem. On mi izjavi, da je nakanio ostaviti svojoj djeci potpunu slobodu u izboru zvanja. Ma što ja odlučio, on sebi jedino zadržava pravo da me savjetuje. Dao mi je mnogo mudrih savjeta, koji nisu išli toliko za tim, da me odvrate od moje namjere, koliko da me upoznaju sa svim njenim posljedicama.

Približavao se početak nove školske godine. Dogovorih se s Tibergeom, da zajedno uđemo u seminar Saint-Sulpice, on, da bi dovršio, a ja, da bih započeo teološke studije. Kako su biskupu naše dijeceze bile poznate njegove vrline, ovaj mu je prelat prije našeg odlaska dodijelio znatnu beneficiju.

Moj otac, misleći da sam se posve izliječio od svoje strasti, nije mi branio da pođem. Stigosmo u Pariz. Malteški križ zamijenih svećeničkim odijelom, a naslov viteza imenom opata des Grieux. S tolikim se žarom dadoh na učenje, da sam već za nekoliko mjeseci neobično napredovao u nauku. Učio sam čak i noću, a danju nisam gubio ni časka. Tako sam se istakao i pročuo, te su mi unaprijed čestitali na častima, koje nisu mogle izostati. A da to nisam ni tražio, stavili su moje ime na popis onih, koji zavređuju beneficiju. Nisam zanemarivao ni pobožnosti. Zdušno sam vršio sve vježbe. Tiberge bješe ushićen, jer je smatrao, da je to njegovo djelo, i često sam ga vidio, gdje prolijeva suze radosnice, zbog moga obraćenja — kako je on govorio.

Da su ljudske odluke podložne promjenama, tome se nikad nisam čudio. One se rađaju iz neke strasti, a druga ih strast opet može srušiti. Ali kad pomislim, kako je sveta bila odluka, što me dovela u Saint-Sulpice, i s kojim mi je unutarnjim zadovoljstvom bilo dano da je provodim u djelo, uplašim se lakoće, kojom sam je prekršio. Ako je istina, da je moć nebeske pomoći u svakom času jednaka snazi strasti, onda neka mi tko objasni, kakva to kobna sila odjednom čovjeka odvrati od njegove dužnosti, a da joj se on ne može oprijeti, niti osjeti grižnju savjesti.

Držao sam, da me posve minula ljubavna slabost. Činilo mi se, da bih pretpostavio jednu stranicu iz Sv. Augustina ili četvrt sata kršćanske meditacije svim ćutilnim užicima, pa i onima, koje bi mi pružila Manon. Međutim, u jednom ciglom nesretnom času, strmoglavio sam se natrag u ponor, a moj je pad bio to kobniji, što sam se jednim mahom našao opet na istoj dubini iz koje sam bio izišao, te su me nove razuzdanosti, u koje sam zapao, povukle još mnogo dublje u provaliju.

Proveo sam gotovo godinu dana u Parizu, a da se nisam propitao za Manonu. Isprva me stajalo mnogo muke da se svladam, ali savjeti Tibergea, koji bješe uvijek uz mene i moja vlastita razmišljanja pomogoše mi da pobijedim. Zadnji su mjeseci protekli tako mirno, da sam povjerovao, kako počinjem zaboravljati ovo čarobno i vjerolomno čeljade.

Dođe vrijeme da polažem neki javni ispit na bogosloviji. Zamolih nekoliko uglednih ličnosti, da me počaste svojom prisutnošću. Tako se moje ime pročulo u svim četvrtima Pariza i stiglo do ušiju moje nevjernice. Nije bila sigurna, da li sam ja onaj opat, o kome se govori; ali neki ostatak radoznalosti, ili možda i kajanje, što mi se iznevjerila — nikad nisam uspio razabrati, koji ju je osjećaj na to ponukao — probudili su u nje zanimanje za ime, koje ju je podsjećalo na moje. Ona dođe u Sorbonnu s još nekim gospođama. Prisustvovala je ispitu i, razumije se, prepoznala me bez velike muke.

Ja nisam ni slutio, da je ona nazočna. Poznato je, da na ovakvim mjestima ima posebna prostorija za gospođe, gdje su one sakrivene iza rešetaka. Vratio sam se u Saint-Sulpice ovjenčan slavom i obasut pohvalama.

Bilo je šest sati uvečer. Tek što sam se vratio, kadli mi javiše, da neka gospođa želi govoriti sa mnom. Odmah pođoh u sobu za posjete. Ah, bože! Kojeg li iznenađenja! Ondje zatekoh Manonu. Bila je to ona, ali ljupkija i gizdavija, no što sam je ikad vidio. Tada je bila u osamnaestoj godini. Nikakve riječi ne mogu opisati njenu dražest i milinu. Bila je tako nježna, tako umiljata, tako zavodljiva — oličenje ljubavi! Njen me lik očarao i oduševio.

Veoma sam se zbunio ugledavši je, i kako nisam mogao pogoditi s kojom me je namjerom posjetila, čekao sam oborena pogleda i drhteći da se ona izjasni. Manon nije bila manje smetena od mene; videći da ja sveudilj šutim, stavi ruku pred oči, da sakrije suze. Bojažljivo prizna, da je svojom nevjerom zavrijedila moju mržnju, no ako je istina, da sam ikad nešto osjećao za nju, onda je doista i s moje strane okrutno, što se čitave dvije godine nisam raspitao za nju. Okrutno je također, doda, što je sada gledam pred sobom u ovakvu stanju, a ne kažem joj ni slova. Ne da se opisati zabuna, što su je njene riječi unijele u moju dušu.

Ona sjede, a ja ostadoh stojeći, napola okrenut, ne usuđujući se da joj pogledam u oči. Zaustih nekoliko puta, da joj odgovorim, ali nisam smogao dovoljno snage da išta dorečem. Napokon se svladam i tužno uskliknem:

— Nevjerna Manon! Ah! Nevjernice, nevjernice!

Ona mi ponovi, lijući gorke suze, da i ne želi opravdati svoju nevjeru.

— Pa što onda želite? — uzviknuh.

— Želim umrijeti — odgovori ona — ako mi ne vratite svoje srce, bez kojega ne mogu živjeti.

— Onda zatraži moj život, nevjernice! — odgovorih roneći i sâm suze, koje sam uzalud nastojao zaustaviti. — Zatraži moj život, jer je to jedino, što ti još mogu žrtvovati; moje ti je srce uvijek pripadalo.

Tek što sam izustio ove riječi, ona skoči izvan sebe od radosti i zagrlivši me, obasu me strastvenim milovanjem. Nadijevala mi je sva imena od milošte, što ih ljubav izmišlja, da bi izrazila najveću nježnost. Ja sam još bio suzdržljiv i odgovarao joj kao preko volje. Doista, kojeg li naglog prijelaza iz mira, u kojem sam dotad živio, u silno uzbuđenje, što me opet stalo obuzimati! Zaprepastio sam se. Drhtao sam poput čovjeka, koji se nađe noću u pustome kraju, te mu se čini, da je prenesen u neki drugi svijet; spopada ga tajna jeza, koja ga mine, tek pošto se dugo ogledavao na sve strane.

Sjedosmo jedno do drugoga. Uzeh njene ruke u svoje.

— Ah, Manon — rekoh joj gledajući je žalosno — nisam očekivao crnu izdaju, kojom ste nagradili moju ljubav. Lasno vam je bilo prevariti čovjeka, čijim ste srcem neograničeno vladali, i kome je bila sva sreća i sva radost da vam ugađa i da vam se pokorava. Recite mi sada, da li ste našli koje srce, nježno i odano poput moga? Ne, ne, priroda ne stvara mnogo takvih srdaca. Kažite mi barem, da li ste katkad požalili za njim? Koliko se mogu uzdati u povratak dobrote, koji vas je večeras doveo amo, da me utješite? Dobro vidim, da ste dražesniji no ikada; ali u ime svih patnja, što sam ih pretrpio zbog vas, lijepa Manon, recite mi, hoćete li odsad biti vjerniji?

Ona me je tako dirljivim riječima uvjeravala, da se kaje, i obećavala mi vjernost tolikim zakletvama, da me je neizrecivo ganula.

— Draga Manon — rekoh joj profanom mješavinom ljubavnih i teoloških izraza — ti si suviše divna, a da bi bila zemaljsko biće. Osjećam, kako mi neka pobjedonosna slast obuzima srce. Sve, što govore u Saint-Sulpiceu o slobodi, puka je tlapnja. Jasno vidim, da ću zbog tebe proigrati svoj dobar glas i sreću; čitam svoju sudbinu u tvojim lijepim očima, ali kakve mi gubitke ne bi nadoknadila tvoja ljubav! Ne marim za uspjehe, slava mi se čini taštom i ništetnom, sve

moje nakane s obzirom na svećenički život bile su luda maštanja. Jednom riječi, svako dobro, osim onoga, koje očekujem od tebe, dostojno je prezira, jer ni časkom ne bi moglo odoljeti u mojemu srcu jednom jedinom pogledu tvojih očiju.

Premda sam obećao, da ću joj oprostiti sve njene grijehe, želio sam da saznam, kako je B. uspio da je zavede. Ona mi ispriča da se on — vidjevši je na prozoru — strasno zaljubio u nju. Svoju joj je ljubav očitovao kao pravi zakupnik poreza, to jest stavio joj je do znanja u jednom pismu, da će njegovo plaćanje biti u razmjeru s dokazima njene naklonosti. Ona se upustila u pregovore, isprva samo s namjerom da izmami od njega oveću svotu novaca, od koje bismo mogli lagodno živjeti. No on ju je zaslijepio tako sjajnim obećanjima, da se malo pomalo pokolebala. Ipak mogu prosuditi, koliko ju je grizla savjest, po boli, koju sam imao prilike da opazim na njoj uoči našeg rastanka. I pored raskoši, kojom ju je okružio, nikad nije bila sretna s njime, ne samo zato, reče mi, što se nije odlikovao tako nježnim osjećajima i prijatnim ponašanjem kao ja, već i stoga, što je usred zabava, koje joj je on neprestano pribavljao, uvijek nosila u dnu srca uspomenu na moju ljubav i kajanje zbog svoje nevjere. Govorila mi je o Tibergeu i o krajnjoj smetenosti, što ju je njegov posjet u nje izazvao.

— Udarac mačem u srce manje bi me potresao — doda ona. — Odvratila sam se od njega, jer nisam mogla ni časkom podnijeti njegovu prisutnost.

Pričala mi je još, na koji je način doznala, da boravim u Parizu, da sam promijenio stalež i da polažem ispit na Sorbonni. Uvjeravala me, da je za vrijeme rasprave bila silno potresena, te se nekoliko puta jedva suzdržala da ne brizne u plač, ili čak glasno zajeca i krikne. Najzad mi reče, da je iz dvorane izišla, posljednja, da bi sakrila uzbuđenje, i da je, povevši se samo za porivom svoga srca i za žarkom željom, došla ravno u seminar, spremna da ovdje umre, ako joj ne htjednem oprostiti.

Ima li te zvijeri, koju ne bi ganulo tako duboko i nježno pokajanje? Ja sam onog trenutka osjetio, da bih za Manonu žrtvovao sve biskupije kršćanstva. Zapitao sam je, kako bismo po njenom mišljenju trebali urediti život. Odgovorila mi je, da moramo smjesta izići iz seminara; poslije ćemo se na sigurnijem mjestu dogovoriti o svemu ostalome. Pristadoh bez pogovora na sve njene želje. Ona uđe u kočiju, da me počeka na prvom uglu, a ja se iskradoh malo kasnije, a da me vratar nije primijetio, i popeh se k njoj u kočiju. Usput smo svratili u staretinarnicu, gdje sam ponovo uzeo gajtane i mač. Manon je platila, jer nisam imao ni pare. Kako se bojala, da bih mogao naići na kakve zapreke pri izlasku iz Saint-Sulpicea, nije mi dopustila, da se na trenutak vratim u svoju sobu po novac. Moj je imutak i onako bio neznatan, a Manon — zahvaljujući darežljivosti g. B. — dosta bogata, da prezre ono, što sam radi nje ostavio. Već se kod staretinara dogovorismo, što ćemo i kako ćemo. Da mi pokaže, kako se meni za ljubav potpuno odriče gospodina B,. odlučila je, da ga nimalo ne štedi.

— Ostavit ću mu pokućstvo — reče mi — njegovo je. Ali ponijet ću, kako je i pravo, nakit i kojih šezdeset tisuća franaka, što sam ih dobila od njega u ove dvije godine. Nisam mu dala nikakvu vlast nad sobom — doda — pa možemo bez straha ostati u Parizu i najmiti kakvu zgodnu kuću, gdje ćemo sretno živjeti.

Razložio sam joj, da ako se ona nema čega bojati meni naprotiv prijeti velika opasnost, jer će me prije ili kasnije prepoznati, te me svakog časa može zadesiti nesreća, kakva me već jednom snašla. Ona mi dade na znanje, da bi joj bilo žao napustiti Pariz. Toliko sam se bojao da je ne ražalostim, da bih se bio izložio svakoj opasnosti, samo da joj ugodim. Međutim našli smo razborito rješenje: najmit ćemo kuću u nekom selu blizu Pariza, odakle ćemo se moći lako odvesti u grad, kad se god zaželimo zabave, ili kad nam što ustreba. Odabrasmo Chaillot*, koji nije mnogo udaljen od Pariza. Manon se smjesta vrati u svoj stan, a ja odoh da je počekam kod malih vrata Tuilerijskog pe-

GKR Središnji odjel Matije Gupca 23
Gradska knjižnica Rijeka

rivoja. Ona se vrati poslije jednog sata u najmljenoj kočiji s nekom djevojkom, koja ju je služila, i s nekoliko kovčega, u kojima su bile njezine haljine i sve njene dragocjenosti.

Uskoro stigosmo u Chaillot. Prvu noć provedosmo u svratištu, da bismo imali vremena potražiti kakvu kuću ili bar prikladan stan. Već sutradan nađosmo stan, koji nam je bio po ćudi.

Moja mi se sreća u prvi mah učinila nepokolebljivom. Manon bješe sušta blagost i umiljatost. Ukazivala mi je toliko nježne pažnje, da sam se smatrao potpuno odštećenim za sve svoje patnje. Kako smo oboje već bili stekli nešto iskustva, razmišljali smo o trajnosti našeg imutka. Šezdeset tisuća franaka, koji su sačinjavali našu glavnicu, nisu mogli dostajati za čitav jedan dugi život. S druge pak strane, nismo bili raspoloženi da suviše ograničimo naše izdatke. Štedljivost nije bila ni Manonina, a ni moja najveća vrlina. Evo plana, što sam ga smislio:

— Od ovih šezdeset tisuća franaka — rekoh joj — možemo živjeti deset godina. Dvije tisuće škuda godišnje dostajat će nam, ako ostanemo u Chaillotu. Živjet ćemo pristojno, ali skromno. Trošit ćemo samo na izdržavanje kočije i na kazalište. Uredit ćemo naš život. Vi volite operu: pohađat ćemo je dvaput sedmično. U igri ćemo se ograničiti, tako da nikad ne izgubimo više od dvije pistole. Nemoguće je, da se u roku od deset godina ništa ne izmijeni u mojoj obitelji; otac mi je star, mogao bi umrijeti. Tada ću doći do novaca, pa ćemo se riješiti i svih ostalih briga i bojazni.

Ove mjere ne bi bile najluđi čin mojega života, da smo bili dovoljno pametni, te ih se stalno pridržavali. Ali naše su odluke potrajale svega mjesec dana. Manon je strastveno voljela užitke, a ja sam opet nju strastveno ljubio. Svakog časa našli bismo kakav novi povod za trošenje novaca. Umjesto da žalim za svotama, što ih je ona znala lakoumno trošiti, ja sam nabavljao sve, što sam držao, da bi joj se moglo svidjeti. No njoj je uskoro dosadilo da stanuje u Chaillotu. Zima se približavala; svi su se stali vraćati u grad, i ladanje

je opustjelo. Ona mi predloži, da opet uzmemo kuću u Parizu. Nisam pristao na to, ali da joj bar donekle udovoljim, rekoh, da možemo unajmiti ondje namješten stan, gdje ćemo noćiti, kad nam se desi, da prekasno napustimo društvo, u koje smo odlazili nekoliko puta tjedno. Ona se naime izgovarala, da želi napustiti Chaillot, jer je nezgodno da se kasno u noći vraćamo onamo. Tako smo držali dva stana, jedan u gradu, a jedan na ladanju. Ova je promjena doskora unijela velik nered i zbrku u naš život, izazvavši dva događaja, koji su nas uvalili u propast.

Manon je imala brata, koji je služio kod garde. Na našu nesreću, stanovao je u Parizu u istoj ulici gdje i mi. Vidjevši jednom sestru na prozoru, prepoznao ju je. Odmah je dotrčao k nama. Bio je to surov čovjek bez ikakva osjećaja časti. Ušao je u našu sobu uz strahovite psovke, i kako je znao jedan dio sestrinih pustolovina, on je obasu pogrdama i prijekorima. Ja sam bio upravo izišao, što je bez sumnje bila sreća za njega ili za mene, jer nisam bio nimalo raspoložen da podnosim uvrede. Vratio sam se kući tek nakon njegova odlaska. Po Manoninoj tuzi primijetio sam, da se dogodilo nešto neobično. Ona mi ispriča mučni prizor, što ga je netom doživjela, i ponovi grube prijetnje svog brata. Ja sam se silno razljutio, te bih bio smjesta pojurio i osvetio se, da me nisu zadržale njene suze. Dok sam razgovarao s njome o tom događaju, gardist opet uđe u našu sobu, a da se nije ni najavio. Da sam ga poznavao, ne bih ga primio onako uljudno, kako sam to učinio. Ovako je, pošto nas je pozdravio sa smiješkom, imao vremena da kaže Manoni, kako je došao da je zamoli za oproštenje, što je onako žestoko planuo. Mislio je, da ona živi raskalašeno, pa je to raspalilo u njemu gnjev. Ali sada se u našeg sluge propitao za mene i čuo tako lijepe stvari, da je zaželio da živi u prijateljstvu s nama. Iako mi se ovo raspitivanje kod našeg lakaja učinilo pomalo čudnim i uvredljivim, ipak sam primio prijazno njegov kompliment. Smatrao sam, da ću time ugoditi Manoni; njoj je očigledno bilo veoma drago, što je spreman da se izmiri. Zadržasmo ga na objedu. On se ubrzo toliko

oslobodio, da nas je bezuvjetno htio otpratiti, kad smo spomenuli, da se vraćamo u Chaillot. Morali smo mu dati mjesta u našoj kočiji. Time kao da je stekao neka prava; uskoro se toliko privikao na nas, da se posve udomaćio u našoj kući i počeo sebe smatrati u neku ruku gospodarem svega, što nam je pripadalo. Nazivao me bratom, te je pod izlikom bratske slobode stao dovoditi u našu kuću u Chaillotu svoje prijatelje i gostiti ih na naš račun. Raskošno se obukao o našem trošku, čak nas je sklonio, da platimo njegove dugove. Ja sam zažmirio pred ovom tiranijom, da ne ražalostim Manonu, i pretvarao se, kao da ne vidim kako on s vremena na vrijeme uzajmljuje u nje znatne svote novaca. Doduše, bio je veliki kartaš i znao joj je ponešto vratiti, kad bi mu se sreća nasmiješila, ali naš je imutak bio suviše skroman, da bi mogao dugo podmirivati tako neumjerene izdatke. Upravo sam bio nakanio, da odlučno prečistim račune s njime i da ga se otresem, kadli mi jedan koban slučaj prištedi taj trud, uvalivši nas u nevolju, od koje se više nismo oporavili.

Jedne smo večeri ostali u Parizu, da ondje prenoćimo, što smo vrlo često činili. Služavka, koja bi kod takvih prilika ostajala sama u Chaillotu, dođe ujutro i javi mi, da je te noći u mojoj kući izbio požar, koji su teškom mukom ugasili. Zapitah je, da li je naše pokućstvo oštećeno. Ona mi odgovori, da je uslijed mnoštva tuđih ljudi, koji su priskočili u pomoć, nastala takva zbrka, da ne može ni za što jamčiti. Uplaših se za naš novac, koji se nalazio u nekoj škrinjici. Pohitam u Chaillot. Uzalud sam se žurio; škrinjice više nije bilo. Tada osjetih, kako čovjek može voljeti novac, sve ako i nije škrtac. Ovaj me je gubitak tako bolno pogodio, da sam gotovo sišao s uma. U jedan mah sam razabrao, kakve mi nove nevolje prijete; siromaštvo je bilo još najmanje zlo. Poznavao sam Manonu; i predobro sam već bio iskusio, da mi je ona, istina, vjerna i privržena u sreći, ali da u bijedi ne mogu računati s njome. Previše je voljela obilje i užitke, a da bi ih se zbog mene odrekla.

— Izgubit ću je! — uzviknuh. — Nesretni viteže, opet ćeš izgubiti sve, što ljubiš!

Ova me pomisao silno uzbudila, te sam nekoliko trenutaka premišljao, ne bi li bilo bolje da se ubijem i tako učinim kraj svim svojim jadima. Međutim, zadržao sam dovoljno prisutnosti duha, da najprije razmislim, da li mi preostaje kakav izlaz. Nebo mi je poslalo jednu misao, koja je ublažila moj očaj. Dosjetio sam se, da bih možda mogao sakriti Manoni naš gubitak, te je, zahvaljujući svojoj umješnosti ili kakvu sretnom slučaju, pristojno izdržavati, tako da ne osjeti neimaštinu.

— Računao sam, da će nam dvadeset tisuća škuda dostajati za deset godina — tješio sam se. — Pretpostavimo, da je tih deset godina prošlo, i da se u mojoj obitelji nije dogodila ni jedna od onih promjena, kojima sam se nadao. Na što bih se u tom slučaju odlučio? Ne znam pravo, ali zašto da ne učinim danas, što bih onda učinio? Koliko ljudi ima u Parizu, koji mi nisu ravni ni po umu, ni po nadarenosti, a ipak žive od tih svojih sposobnosti, kakve bile da bile? Zar nije Providnost sve mudro uredila? — dodadoh razmišljajući o raznim prilikama. — Velikaši i gavani su ponajviše budale: to je jasno svakome, tko imalo poznaje svijet. U tome se upravo ogleda divna pravednost: kad bi oni pored bogatstva imali još i duha, bili bi odviše sretni, a ostali ljudi odviše nesretni. Ovima su dakle dane tjelesne i duševne vrline, da bi se pomoću njih izvukli iz bijede i siromaštva. Jedni učestvuju u bogatstvu velikaša služeći njihovim užicima; ti ih varaju. Drugi ih poučavaju i nastoje da od njih učine čestite ljude. To im, istina, rijetko uspijeva, ali to i nije cilj božanske mudrosti. Njihov trud ipak donosi neke koristi, jer oni žive na račun onih, koje poučavaju. S koje god strane promatrali stvar, uvijek je glupost plemića i bogataša krasan izvor dohotka za male ljude.

Ove su mi misli donekle umirile srce i duh. Odlučih, da se najprije posavjetujem s gospodinom Lescautom, Manoninim bratom. On je izvrsno poznavao Pariz i ja sam imao dovoljno prilike uvjeriti se, da najveći dio njegova prihoda ne potječe ni od njegova ima-

nja, ni od kraljeve plaće. Preostalo mi je svega dvadeset pistola, koje su se srećom našle u mome džepu. Pokazah mu novčarku, ispričavši mu svoju nesreću i bojazni, te ga zapitah, ima li za mene kakvo drugo rješenje, osim da skapavam od gladi ili se ubijem od očaja. On mi odgovori, da se samo budale ubijaju, a što se tiče skapavanja od gladi, zaista mnogo darovitih ljudi umire tako, jer neće da se posluže svojim talentima. Na meni je, reče, da ispitam, za što bih bio sposoban, a on će mi pomoći i savjetovati me u svemu, što poduzmem.

— To je vrlo neodređeno, gospodine Lescaut — odgovorih mu. — Meni bi trebala spremnija pomoć, jer, molim vas, što da kažem Manoni?

— Što se uznemirujete zbog Manone? — odvrati on. — Zar vas ona ne može uvijek izvući iz neprilike kad god htjednete? Ta ovakva bi djevojka morala izdržavati i vas, i sebe, i mene.

Htio sam mu odgovoriti na ovu drskost, kako je zaslužio, ali me on prekide nastavivši, kako mi jamči, da bismo do večeri mogli podijeliti među sobom tisuću škuda, ako poslušam njegov savjet. On poznaje nekoga gospodina, reče, koji ne štedi, kad se radi o užicima, i koji bi sigurno rado dao tisuću talira, da stekne naklonost djevojke kakva je Manon. Ja ga prekinem.

— Imao sam bolje mišljenje o vama — odvratih mu. — Zamišljao sam, da ste mi poklonili svoje prijateljstvo iz razloga, koji je upravo oprečan osjećaju, što ste ga netom izrazili.

On mi besramno prizna, da je uvijek tako mislio. Kako je njegova sestra pogazila zakone, koji važe za njen spol — premda je to učinila radi čovjeka, koga najviše voli — on se pomirio s njome samo zato, što se nadao, da će izvući neke koristi od njenog lošeg vladanja. Iz toga sam jasno uvidio, da nas je on dotada samo vukao za nos i izrabljivao. Njegove su me riječi veoma uzbudile, no kako sam ga trebao, odgovorio sam mu sa smiješkom, da je njegov savjet posljednji izlaz, koji valja ostaviti za krajnji slučaj. Zamolih ga da mi pokaže kakav drugi put. Tada mi

predloži, da iskoristim svoju mladost i prijatan izgled, kojim me priroda obdarila, pa da stupim u vezu s kakvom starom i izdašnom gospođom. Ni ovaj mi se prijedlog nije svidio, jer bih se tako morao iznevjeriti Manoni. Spomenuh mu igru, kao način, na koji bih najlakše došao do novaca i koji bi najviše odgovarao mome položaju. On mi odgovori, da igra doduše može biti vrelo zarade, ali da je tu potrebno jedno objašnjenje. Ako se naprosto dadem na kartanje, s izgledima kakve imaju i ostali igrači, nema sumnje da ću se dokraja upropastiti. S druge pak strane, odviše je opasno služiti se sâm i bez ičije podrške sredstvima, koja vješt čovjek upotrebljava, da bi ispravio sreću. Preostaje još treći put, to jest udruživanje, ali se on boji, da će zbog moje mladosti gospoda iz udruženja smatrati, da još nisam podesan za njihov savez. Ipak obeća, da će me zagovarati kod njih, i — što nisam očekivao od njega — ponudi mi nešto novaca, za slučaj da me nužda pritisne. Jedina usluga, za koju sam ga zamolio u ovim prilikama, bila je, da ne spomene pred Manonom gubitak, što sam ga pretrpio, niti naš razgovor.

Otišao sam od njega nezadovoljniji no što sam došao, čak sam se kajao, što sam mu povjerio svoju tajnu. Ništa nije učinio za mene, što ne bih mogao i bez toga postići, a silno sam se bojao, da ne pogazi svoje obećanje i da ne oda sve Manoni. Povrh toga, kako sam sada poznavao njegove osjećaje, imao sam razloga strahovati, da ne odluči izrabiti je — kako je sâm rekao — otevši mi je, ili u najmanju ruku, savjetovavši joj, da me napusti, pa uzme kakvog bogatijeg i sretnijeg ljubavnika. Razmišljao sam i premišljao, ali sam se samo izmučio i opet zapao u očaj, kakav me već bio obuzeo toga jutra. Nekoliko mi je puta palo na um, da pišem ocu i da hinim novo pokajanje, kako bih dobio od njega neku novčanu pomoć. No onda bih se odmah sjetio, da me je zbog moje prve pogreške, pored sve svoje dobrote, držao šest mjeseci u strogu zatvoru. Bio sam uvjeren, da bi još mnogo strože postupio sa mnom poslije sablazni, što ju je bez sumnje izazvao moj bijeg iz Saint-Sulpicea. Dok mi se ovako

tisuću misli vrzlo glavom, dosjetih se nečemu, što me za tili čas umirilo, te sam se začudio, kako mi to nije već prije palo na pamet. Treba da se obratim svom prijatelju Tibergeu, u kojega sam siguran da ću svagda naći istu odanost i prijateljstvo.

Ništa nije tako divno i ne služi toliko na čast kreposti, koliko povjerenje, kojim se obraćamo ljudima, za koje pouzdano znamo, da su pošteni. Čovjek osjeća, da se ne izlaže nikakvoj opasnosti. Ako i nisu uvijek u mogućnosti da nam pomognu, bar smo sigurni, da će nas dobro primiti i požaliti. Srce, koje se tako brižljivo zatvara pred ostalim ljudima, otvara se samo od sebe u njihovoj prisutnosti, kao što se cvijet rastvara pod zrakama sunca, od kojega očekuje samo nježno milovanje.

Smatrao sam to znakom nebeske zaštite, što sam se u pravi čas sjetio Tibergea, te odlučih, da se još prije večeri sastanem s njime. Vratih se smjesta kući, da mu napišem nekoliko riječi i da mu naznačim mjesto, gdje bismo se mogli sastati i porazgovoriti. Preporučio sam mu, da bude šutljiv i oprezan, jer je to, u položaju u kome se nalazim, najveća usluga, što mi je može učiniti.

Toliko sam se radovao, što ću ga vidjeti, da je s moga lica nestalo svakog traga žalosti, koju bi Manon inače svakako primijetila. Spomenuo sam joj našu nesreću u Chaillotu, kao da se radi o nekoj sitnici, zbog koje se ne treba uznemirivati. Budući da je Pariz bio mjesto, u kojemu je najradije boravila, nije joj bilo krivo, kad sam predložio, da ostanemo ovdje, dok se u Chaillotu ne uklone neki neznatni tragovi požara. Sat kasnije primio sam odgovor od Tibergea, kojim mi je obećao, da će doći na označeno mjesto. Pohitah onamo obuzet nestrpljivošću. Ipak sam se malo stidio, što ću izići na oči prijatelju, čija je i sama prisutnost prigovor mom razuzdanom životu, no povjerenje u njegovo dobro srce i briga za Manonu podržaše me.

Bio sam ga zamolio da dođe u perivoj Palais-Royala. Stigao je onamo prije mene. Čim me spazio, pohitao mi je u susret i izljubio me. Dugo me držao u zagrljaju, i ja sam osjećao, kako mi njegove suze

kvase lice. Rekoh mu da izlazim preda nj smeten i posramljen i da sam duboko svijestan svoje nezahvalnosti. Prva stvar, za koju ga preklinjem, jest, da mi kaže, smijem li ga još smatrati svojim prijateljem, jer sam doista zaslužio da izgubim njegovo poštovanje i naklonost. On mi odgovori veoma nježno, da ništa ne bi bilo kadro pomutiti njegovo prijateljstvo. Moja nesreća i — ako mu je dopušteno da tako kaže — moje pogreške i razuzdanost, podvostručile su njegovu ljubav prema meni. No ta je ljubav pomiješana s dubokim bolom, ljubav kakvu osjećamo za dragu osobu, koja pred našim očima srlja u propast, a mi joj ne možemo pomoći.

Sjedosmo na klupu.

— Ah, dragi moj Tiberge — rekoh mu, a uzdah mi se ote iz dubine duše — vaše saučešće mora da je golemo, kad me uvjeravate, da je ravno mojoj patnji. Stidim se da vam je otkrijem, jer joj razlozi, priznajem, nisu dični, ali posljedice su tako žalosne, da bi ganule i čovjeka, koji mi ne bi toliko volio, koliko me vi volite.

On me zamoli, da mu u znak prijateljstva otvoreno ispričam sve, što sam doživio, otkako sam napustio Saint-Sulpice. Udovoljio sam njegovoj želji; pritom ne samo da nisam izvrtao istinu, niti umanjivao svoje pogreške, da bih ih ublažio, već sam mu govorio o svojoj strasti sa svim žarom, kojim me ispunjavala. Prikazao sam mu je, kao jedan od onih naročitih udaraca sudbine, koji upropaštavaju nesretnika, i od kojih se krepost ne može obraniti, kao što ih ni mudrost nije mogla predvidjeti. Živo sam mu opisao nemir, strahovanje i očaj, koji su me mučili dva sata prije no što smo se sastali, i u koje ću ponovo zapasti, ako me moji prijatelji napuste tako nesmiljeno, kao što me napustila sreća. Jednom riječi, toliko sam ganuo dobrog Tibergea, da ga je obuzelo saučešće ravno mojoj boli. Neprestano me grlio i molio, da se smirim i utješim, no kako je on još uvijek držao, da se moram rastaviti od Manone, ja mu rekoh bez uvijanja, da bih upravo taj rastanak smatrao svojom najvećom nesre-

ćom, te da ću radije podnijeti i najveću bijedu, pa čak i najstrašniju smrt, nego da pristanem na nešto, što bi za me bilo teže od svih mojih jada zajedno.

— Objasnite mi onda — reče on — na koji bih vam način mogao pomoći, kad odbijate sve moje prijedloge?

Nisam se usudio priznati, da mi je potrebna samo njegova kesa. On to na kraju i sâm pogodi, te natukne, da me razumije, ali je zatim još neko vrijeme razmišljao, kao da se koleba.

— Nemojte misliti — nastavi uskoro — da oklijevam zato, što bi moja odanost i prijateljstvo ohladnjeli. Ali kakav mi izbor ostavljate, kad treba ili da vam uskratim jedinu pomoć, koju hoćete primiti, ili da narušim svoju dužnost pruživši vam tu pomoć? Zar nije isto, kao da učestvujem u vašem razuzdanom životu, ako vam pomognem da u njemu ustrajete? Međutim — nastavi on, pošto je časkom razmislio — možda vam očajan položaj, u koji ste zapali zbog neimaštine, ne ostavlja dovoljno slobode, da biste mogli odabrati najbolji put. Samo smiren duh umije cijeniti mudrost i istinu. Naći ću puta i načina, da vam namaknem nešto novaca. Ali dopustite mi, dragi viteže — doda zagrlivši me — da postavim jedan uvjet: naime da mi kažete, gdje stanujete, i da mi dopustite, da vas bar pokušam vratiti na put vrline, koji znam da volite, i od kojega vas je odvratila samo silina vaše strasti.

Obećah mu iskreno sve, što je želio i zamolih ga, da požali moju zlu kob, koja mi ne dopušta da se koristim savjetima tako kreposna čovjeka. On me odmah povede nekom svom poznaniku, bankaru, koji mi isplati sto pistola na njegovu mjenicu, jer on nije imao gotova novca. Već sam kazao, da nije bio bogat. Njegova je beneficija iznosila tisuću škuda, no kako mu je bila dodijeljena tek ove godine, nije još primio dohotka. Novac mi je, dakle, posudio na račun budućih prihoda.

Znao sam cijeniti njegovu velikodušnost. Veoma me dirnula, pa sam čak požalio, što me moja kobna ljubav toliko zaslijepila, te sam zbog nje pogazio sve

svoje dužnosti. Krepost je nekoliko časaka imala dovoljno snage, da se u mom srcu suprotstavi strasti i ja sam spoznao u tom svijetlom trenutku svu sramotu i nedostojnost svojih lanaca. No ta borba nije bila ni duga, ni teška. Za Manonu bih se bio odrekao i raja, i kad sam se opet našao pored nje, čudio sam se, kako sam i jedan trenutak mogao smatrati sramotnom tako opravdanu ljubav za to divno biće.

Manon je imala čudnu narav. Nije nimalo marila za novac, ali kad bi se pobojala, da će ostati bez njega, ne bi više našla spokoja. Ona je čeznula samo za užicima i zabavama. Nikad ne bi dirnula ni pare, kad bi se mogla besplatno zabavljati. Nije čak ni pitala, koliki je naš imutak, samo ako je mogla ugodno provesti dan. A kako nije bila ni suviše odana igri, niti je uživala u samom trošenju novaca, bilo je zapravo vrlo lako zadovoljiti je. Trebalo je samo svakog dana smisliti neku zabavu, koja bi joj bila po ćudi. No za tim je razonodama i užicima osjećala takvu potrebu, da bez toga čovjek nije mogao računati na njeno dobro raspoloženje, ni na njezinu naklonost. Premda me je nježno ljubila, i premda sam bio jedini čovjek — kako je rado priznavala — s kojim je mogla potpuno uživati ljubavne slasti, ipak sam bio gotovo siguran, da njena ljubav ne bi odoljela izvjesnim bojaznima. Da sam imao samo skroman imutak, ona bi me pretpostavila svim ostalim muškarcima, ali nisam nimalo sumnjao, da bi me ostavila radi kakvog novog B., kad ne bih više ništa imao da joj ponudim, doli svoju postojanost i vjernost. Odlučih, dakle, da ograničim svoje lične izdatke, tako da uvijek uzmognem podmiriti njezine, te da se radije lišim i najnužnijeg, no da njoj uskratim suvišno. Najviše sam strahovao zbog kočije, jer nije bilo nikakva izgleda, da bih mogao izdržavati konje i kočijaša. Otkrio sam svoje brige gospodinu Lescautu; nisam mu prešutio, da sam od jednog prijatelja dobio sto pistola. On mi ponovi: ako želim pokušati sreću u igri, on se nada, da bih — žrtvovavši dragovoljno stotinjak franaka da počastim njegove ortake, — na njegovu preporuku mogao biti primljen u Savez vještih

igrača. Ma koliko da mi je bilo odvratno varati, krajnja me nužda na to nagnala.

Još iste večeri predstavi me gospodin Lescaut kao svog rođaka i doda, da sam čvrsto odlučio da uspijem, to više što mi je potrebna osobita sklonost sreće. Ipak, da bi pokazao, kako moja bijeda nije bijeda kakvog nikogovića, reče im, da ih želim pozvati na večeru. Oni prihvate ponudu, i ja ih gospodski počastim. Dugo su raspravljali o mojoj pristaloj vanjštini i o mojoj podobnosti za taj posao. Tvrdili su, da mnogo obećavam, jer nešto u mom obličju odaje poštena čovjeka, pa nitko neće posumnjati u mene. Ukratko, zahvališe gospodinu Lescautu, što je pribavio njihovu redu tako odlična novajliju, i povjeriše jednom članu, da mi nekoliko dana daje potrebne upute i pouke. Glavno poprište mojih pothvata imao je da bude hotel Transilvanija*, gdje je u jednoj dvorani stajao stol za faraon, dok su se na galeriji igrale razne druge igre kockom i kartama. Ova je »akademija« radila u korist kneza R., koji je tada stanovao u Clagnyju, i većina je njegovih časnika pripadala našem savezu. Da priznam svoju sramotu? Vrlo brzo naučih ono, što mi je pokazivao moj učitelj. Osobitu sam okretnost stekao u skrivanju i podmetanju karata; pomažući se dugim orukvicama, tako sam spretno zamjenjivao karte, da sam mogao zavarati i oči najvještijih ljudi i upropastiti bez prenemaganja svu silu poštenih igrača. Zahvaljujući ovoj neobičnoj vještini, tako sam brzo popravio svoje imovno stanje, da sam već za nekoliko sedmica raspolagao ovećim svotama, ne računajući onaj dio, koji sam pošteno dijelio sa svojim ortacima. Tada se više nisam bojao da otkrijem Manoni naš gubitak u Chaillottu, i da je utješim zbog ove neugodne vijesti, uzeh u najam namještenu kuću, gdje se nastanismo u prividnom obilju i sigurnosti.

Tiberge me u to vrijeme često posjećivao. Njegovim moralnim propovijedima nije bilo kraja ni konca. Neprestano mi je ponavljao, kako griješim protiv svoje savjesti i protiv svoje časti i kako se upropaštavam. Ja sam ljubazno slušao njegove opomene i savjete, i premda mi nije bilo ni nakraj pameti da ih slijedim,

bio sam mu zahvalan za njegov trud, jer sam mu znao pobude. Kadšto bih mu se blago podsmjehnuo u prisutnosti same Manone i svjetovao ga, da ne bude skrupulozniji od tolikih biskupa i svećenika, koji umiju vrlo dobro uskladiti kakvu ljubavnicu s beneficijom.

— Pogledajte — rekao bih mu, ukazujući na oči svoje dragane — i recite mi, ima li pogrešaka, koje se ne bi dale opravdati ovako lijepim razlogom!

Tiberge bijaše strpljiv. Podnosio je to neko vrijeme, ali kad opazi, da se ja sve više obogaćujem, te ne samo da sam mu vratio njegovih sto pistola, već sam također uzeo u najam novu kuću, podvostručio svoje izdatke, i na najboljem sam putu da se više no ikada odam užicima, on stade sasvim drugačije govoriti i ponašati se prema meni. Tužio se na okorjelost moga srca; prijetio mi božjim kaznama i prorekao jedan dio nevolja, koje su me doista uskoro snašle.

— Nemoguće je — reče mi — da ste zakonitim putem došli do novaca, što su vam potrebni za vaš razuzdan život. Stekli ste ih na nepošten način; isto ćete ih tako i izgubiti. Najstrašnija bi kazna neba bila, kad bi ono ostavilo, da ih uživate u miru. Svi moji savjeti bili su utaman — doda — isuviše dobro vidim, da bi vam oni uskoro dojadili. Zbogom, nezahvalni i slabi prijatelju. Dao bog, da netragom nestane vašeg imutka i novca, da ostanete sâm i gol, te da uvidite ispraznost dobara, koja vas zaluđuju! Tada ćete me naći spremna da vas volim i da vas pomognem, ali danas prekidam svaku vezu s vama i proklinjem život, što ga provodite.

Ovu mi je apostolsku besjedu održao u mojoj sobi, u prisutnosti Manone. Zatim ustade da pođe. Ja ga htjedoh zadržati, ali me Manon spriječi u tome, rekavši mi, da pustim tu ludu, neka ide s milim bogom.

Pa ipak su njegove riječi učinile stanovit dojam na mene. Hoću time da istaknem razne prilike, kad se moje srce obraćalo dobru, jer ovoj uspomeni dugujem jedan dio snage, koja mi je pomogla da podnesem najteže trenutke u životu. Manonino je milovanje začas razagnalo bol, koju mi je priredio ovaj prizor.

Nastavili smo da provodimo život, koji se sastojao od užitaka i ljubavi. Povećanjem našeg blagostanja, udvostručila se i naša ljubav; Venera i Fortuna nisu imale sretnijih i nježnijih robova. Oh, bože! Zašto nazivaju svijet dolinom suza, kad se na njemu mogu uživati tako divne slasti? Avaj, jedina je nevolja, što one suviše brzo prolaze. Kakvu bi drugu sreću čovjek poželio, kad bi one mogle vječno trajati? Naše su dijelile sudbinu ostalih slasti: kratko su trajale, a slijedilo ih je gorko kajanje.

Ja sam bio toliko dobio na igri, da sam već pomišljao, da uložim jedan dio novca na kamate. Moja je služinčad znala za te uspjehe, pogotovo moj sobar i Manonina djevojka, pred kojima smo često otvoreno govorili o tome. Djevojka je bila ljepuškasta, a sobar je bio zaljubljen u nju. Imali su posla s mladim i dobroćudnim gospodarima, koje im bješe lasno prevariti. Smisliše plan i izvedoše ga tako nesretno po nas, da se više nikad nismo mogli izvući iz položaja, u koji smo upali njihovom krivnjom.

Jednom, kad nas gospodin Lescaut bješe pozvao na večeru, vratismo se kući tek oko ponoći. Ja pozvah svoga momka, a Manon svoju sobaricu; ni jedno se od njih ne odazva. Rekoše nam, da ih nisu vidjeli u kući od osam sati, i da su izišli, pošto su tobože po mom nalogu, dali iznijeti neke škrinje. Odmah sam naslutio jedan dio istine, ali ono, što sam ugledao ušavši u svoju sobu, daleko je nadmašilo moje sumnje. Brava mog ormara bila je obijena, a moj novac i sva moja odijela odneseni. Dok sam stajao sâm i razmišljao o ovoj nesreći, Manon dođe sva prestrašena i reče mi da je i njena odaja isto tako poharana. Udarac bješe tako grozan, da sam se samo neobičnim naporom volje suzdržao, da ne zajaučem i zaplačem. No strah, da moj očaj ne prijeđe i na Manonu, nagnao me, da se pretvaram, kao da sam posve miran. Rekoh joj šaleći se, da ću to naknaditi na kakvoj budali u hotelu Transilvanija. Međutim, nje se toliko kosnula naša nesreća, da me njena žalost više rastužila, no što je moja hinjena veselost nju mogla spriječiti, da suviše klone duhom.

— Propali smo! — reče mi ona sa suzama u očima.

Uzalud sam nastojao da je utješim milovanjem. Moje suze odavale su, koliko sam i sâm očajan i preneražen. Doista, bili smo potpuno upropašteni; nije nam ostala ni jedna košulja. Tada odlučih da smjesta pozovem gospodina Lescauta. On mi savjetova, da odmah odem upravitelju policije i vrhovnom sucu. Pošao sam k njima, ali kamo sreće da to nikad nisam učinio. Ne samo da su moji koraci i svi oni, što su ih ova dva predstavnika pravde poduzela, ostali bez uspjeha, nego sam još i dao prilike Lescautu da razgovara sa svojom sestrom i da je u mojoj odsutnosti sklone, da donese strašnu odluku. Govorio joj je o gospodinu de G. M., starom razvratniku, koji izdašno plaća užitke, i istakao joj sve koristi, što bi ih imala od toga, da se dade izdržavati od njega. Manon, onako smetena našom nesrećom, pristade na sve, na što ju je brat nagovarao. Ovaj časni posao sklopljen je prije mog povratka, a njegovo izvršenje odloženo na sutradan, dok Lescaut obavijesti gospodina de G. M. Kad sam se vratio, on me čekao u našem stanu, ali Manon je već bila pošla spavati u svoju sobu i naredila lakaju, da mi kaže, kako joj treba malo odmora, te me moli, da je ove noći ostavim samu. Lescaut me napusti, pošto mi je ponudio nekoliko pistola, koje sam primio.

Bilo je gotovo četiri sata, kad sam legao, i budući da sam još dugo razmišljao, kako bih mogao popraviti svoje stanje, zaspao sam tako kasno, da sam se probudio tek nekako između jedanaest sati i podneva. Ustadoh žurno, da se propitam za Manonino zdravlje. Rekoše mi, da je već prije jedan sat izišla s bratom, koji je došao po nju u najmljenoj kočiji. Premda mi se taj izlazak s Lescautom učinio tajnovitim, trudio sam se, da ugušim svoje sumnje. Čekao sam nekoliko sati, koje sam proveo u čitanju. Napokon, ne mogavši više svladati nemir, počeh se šetati velikim koracima kroz odaje. U Manoninoj sobi spazih zapečaćeno pismo na stolu. Bilo je upravljeno meni i pisano njenom rukom. Otvorih ga sa smrtnim strahom: evo što je stajalo u njemu:

»Kunem Ti se, dragi moj viteže, da si Ti idol moga srca, i da na svijetu nema nikoga, koga bih mogla ljubiti onako, kao što ljubim Tebe. Ali, dušice moja, zar ne bi u položaju, u kome se nalazimo, vjernost bila glupa vrlina? Misliš li Ti, da čovjek može biti jako nježan, kad nema ni kruha? Glad bi me mogla navesti na kakvu kobnu zabludu: mogla bih jednog dana izdahnuti misleći da uzdišem od ljubavi. Ja Te obožavam, računaj s time, ali prepusti mi na neko vrijeme, da se ja brinem za našu sreću. Jao onome, tko se zaplete u moje mreže! Radim na tome, da učinim svoga viteza bogatim i sretnim. Od mog brata čut ćeš vijesti od Tvoje Manone i čut ćeš, kako je plakala, što Te mora ostaviti.«

Ne bih vam mogao opisati stanje, u koje sam zapao pročitavši ovo pismo, jer još ni danas ne znam, kakvi su bili osjećaji, što su tada ovladali mnome. Bio je to jedan od onih jedinstvenih trenutaka, na koje ne naliči ništa, što je čovjek prije iskusio. Ne možete ih objasniti drugim ljudima, jer nemaju pojma o tome; čak imate muke da ih sami shvatite, jer kako su jedini te vrste, ne nadovezuju se ni na što u sjećanju, niti se mogu usporediti bilo s kojim poznatim osjećajem. Međutim, ma koje vrste bili moji osjećaji, sigurno je, da je u njima bilo i bola, i srdžbe, i ljubomore, i stida. Kamo sreće, da nije bilo još i više ljubavi!

— Ona me ljubi, to vjerujem; no zar ne bi bila pravo čudovište, kad bi me mrzila? — uzviknuh. — Tko je ikad imao pravo na neko srce, ako ja nemam pravo na njeno? Što bih još mogao učiniti za nju, nakon svega, što sam joj žrtvovao? Pa ipak me ostavila! I još nezahvalnica misli, da će se obraniti od mojih prigovora uvjeravajući me, da me sveudilj ljubi! Boji se gladi. Oh, bože ljubavi, kako su to niski osjećaji! Eto, kako ona uzvraća moju nježnost! Ja se nisam bojao gladi, dragovoljno sam joj se izložio radi Manone odrekavši se imanja i svih ugodnosti očinske kuće. Uskraćivao sam sebi i najpotrebnije, da bih mogao udovoljiti svakoj njenoj voljici i hiru. Kaže, da me obožava! Kad bi me obožavala, nezahvalnice, znam

od koga bi tražila savjeta; na svaki način, ne bi me ostavila, a da mi ne kažeš ni zbogom. Mene treba pitati, kakve patnje razdiru onoga, koji se rastaje od obožavanog bića. Samo netko, tko je sišao s uma, može im se od svoje volje izložiti.

Moje jadikovke prekide posjet, kojemu se nisam nadao. Došao je Lescaut.

— Krvniče! — uskliknuh trgnuvši mač. — Gdje je Manon? Što si učinio od nje?

Ova ga kretnja prestraši; odgovori mi, da će smjesta otići i nikad više neće prijeći moga praga, kad ga dočekujem ovako, upravo kada dolazi, da mi polaže računa o najvećoj usluzi, što mi je mogao iskazati. Pritrčah vratima i pomno ih zaključah.

— Nemoj misliti — rekoh obrativši mu se — da ćeš me još jednom prevariti i zavarati bajkama. Brani svoj život, ili mi reci, gdje je Manon.

— Eto, kako ste žestoki! — odgovori on. — Ta upravo sam zato i ovdje. Došao sam, da vam najavim sreću, kojoj se i ne nadate, i po kojoj ćete možda uvidjeti, da mi dugujete zahvalnost.

Zahtijevao sam, da mi smjesta sve objasni. On mi ispriča, kako Manon nije mogla podnijeti strah od bijede, naročito pomisao, da će odjednom biti prisiljena da promijeni način života, te ga je zamolila, da je upozna s gospodinom de G. M., koji uživa glas darežljiva čovjeka. Bojao se kazati, da je savjet potekao od njega, i da je pripremio tlo, prije no što ju je na to naveo.

— Jutros sam je odveo k njemu — nastavi on — i ovaj je čestiti čovjek bio tako očaran njome, da ju je odmah pozvao, da mu pravi društvo u njegovu ljetnikovcu, gdje će provesti nekoliko dana. Ja sam odmah uočio — doda Lescaut — kakve biste vi koristi mogli imati od toga, pa sam mu spretno natuknuo, da je Manon pretrpjela velike gubitke. Tako sam potakao njegovu darežljivost, da joj je smjesta poklonio dvjesta pistola. Rekao sam mu, da je to sasvim lijepo za početak, ali da će moja sestra ubuduće trebati mnogo novaca, i da je ona, uostalom, preuzela na sebe da se stara za mlađeg brata, koji nam je ostao na brizi po-

slije očeve i majčine smrti. Ako je smatra dostojnom svoga poštovanja, neće dopustiti, da pati zbog tog jadnog djeteta, koje ona voli kao samu sebe. Ova ga je priča ganula. Obećao je unajmiti udobnu kuću za vas i Manonu, jer ste vi taj jadni mali osirotjeli brat. Obećao je, da će vam lijepo namjestiti stan i da će vam davati svakog mjeseca četiri stotine livara, što iznosi, ako se ne varam, četiri tisuće osamstvo livara godišnje. Prije nego je pošao na svoje imanje, naložio je upravitelju da potraži kuću i da je pripremi do njegova povratka. Tada ćete se opet vidjeti sa Manonom, koja me zamolila, da vam izručim hiljadu poljubaca i da vam kažem, kako vas ona ljubi više no ikada.

Sjeo sam i zamislio se o čudnim hirovima svoje sudbine. Borio sam se između raznih osjećaja, te sam zapao u nedoumicu, iz koje nisam mogao izići, tako da dugo nisam odgovarao na brojna pitanja, kojima me Lescaut obasipao. U tom su trenutku poštenje i vrlina probudili opet u meni grižnju savjesti, i ja se uzdišući sjetih Amiensa, roditeljske kuće, Saint-Sulpicea i svih onih mjesta, gdje sam živio u nevinosti. Kakav me je golemi jaz dijelio od onoga sretnog stanja! Vidio sam ga negdje u daljini, kao sjenu, koja još uvijek izaziva u meni kajanje i čežnju, ali koja je i suviše maglovita, a da bi pobudila moju energiju.

— Kakva li me zla sreća dovela na stazu grijeha? — pitao sam sebe. Ta ljubav je čista strast. Kako se za mene mogla prometnuti u izvor nevolja i razuzdanosti? Što me je priječilo, da živim s Manonom u miru i kreposti? Zašto se nisam oženio njome, prije negoli sam išta dobio od njene ljubavi? Zar moj otac, koji me tako nježno voli, ne bi pristao na to, da sam mu usrdno iznio svoje pravedne molbe? Ah, i sâm bi je otac zavolio, kao dražesnu djevojku, koja je zaista dostojna da postane njegovom snahom, te bih živio sretan, ljubljen od Manone, voljen od oca, poštovan od čestitih ljudi, i uživao bih blagodati bogatstva i spokojnost vrline. Ah, moj opaki udese! Kakvu li mi nedostojnu ulogu sada nude! Što! Da dijelim... Ali zar mogu oklijevati, kad je Manon tako odredila, i kad bih je izgubio, da joj ne učinim po volji?

— Gospodine Lescaut — uskliknuh zatvorivši oči, kao da ću time odagnati od sebe ta bolna razmatranja — hvala vam, ako ste mi time htjeli učiniti uslugu. Mogli ste, doduše, izabrati neki pošteniji put; ali to je već gotova stvar, zar ne? Mislimo dakle samo, kako ćemo se okoristiti vašom brigom i provesti u djelo vašu nakanu.

Lescaut, koga je isprva bio zbunio moj gnjev, a zatim tako duga šutnja, bio je vrlo zadovoljan, da sam donio posve drugačiju odluku, no što se on, bez sumnje, bojao. Nije bio nimalo hrabar, o čemu sam se kasnije još bolje uvjerio.

— Jest, jest — brzo mi odgovori — učinio sam vam vrlo veliku uslugu, i vidjet ćete, da ćemo od toga imati više koristi, nego se vi i nadate.

Stadosmo se dogovarati, kako da predusretnemo nepovjerljivost gospodina de G. M., ako on posumnja u naše bratstvo, kad vidi da sam veći i možda nešto stariji, no što je on zamišljao. Učinilo nam se najzgodnijim, da se pred njim vladam kao bezazlen provincijalac i da ga uvjerim, kako želim stupiti u svećenički stalež, te zato svakog dana idem u školu. Odlučismo također, da ću se vrlo loše obući, kad prvi put budem imao čast da ga pozdravim. On se vratio u grad nakon tri ili četiri dana; sâm je odveo Manonu u kuću, što ju je upravitelj pripremio i uredio. Ona smjesta javi Lescautu, da se vratila, i, pošto me ovaj obavijestio, pođosmo obojica do nje. Stari je ljubavnik već bio otišao.

Pored sve krotkosti, kojom sam se pokorio njenim željama, nisam mogao zatomiti svoju žalost, kad sam je opet ugledao. Učinio sam joj se tužan i bez života. Radost sastanka nije mogla posve nadvladati bol, koju mi je zadala svojom nevjerom. Ona je naprotiv blistala od sreće, što me opet vidi. Prekorila me zbog moje hladnoće. Ja se tada nisam mogao suzdržati, a da je ne nazovem okrutnicom i nevjernicom i da svoje riječi ne popratim uzdasima. Isprva se podrugivala mojoj prostodušnosti, ali kad je vidjela kako je ja sveudilj tužno gledam i kako teško podnosim promjenu, koja se tako protivi mojoj naravi i mojim želja-

ma, ona se povuče u svoj kabinet. Slijedio sam je čas kasnije. Nađoh je gdje plače, te je zapitah za uzrok njenim suzama.

— Nije teško pogoditi — reče mi. — Kako mogu živjeti, kad se ti u mojoj prisutnosti samo mrštiš i žalostiš? Nisi me još ni pogladio, premda si već čitav sat ovdje, a moje milovanje primaš tako dostojanstveno kao kakav sultan u haremu.

— Slušajte, Manon — odgovorih zagrlivši je — ne mogu vam tajiti, da mi se srce kida od jada. Ne govorim sada o zaprepaštenju, koje je u meni izazvao vaš nenadani bijeg, ni o okrutnosti, što ste me ostavili bez i jedne riječi utjehe, pošto ste proveli noć odijeljeno od mene. Čar vaše prisutnosti izbrisao bi uspomenu i na gore stvari. Ali zar držite, da mogu misliti bez uzdaha, pa čak i suhih očiju — nastavih, a suze mi navru na oči — na žalostan i nesretan život, kakav želite da provodim u ovoj kući? Ostavimo po strani moje porijeklo i moju čast: to su slabi razlozi u poređenju s ljubavi, kao što je moja. No zar ne pomišljate na to, koliko ta ljubav trpi, što je tako loše nagrađena, ili bolje reći, što s njome tako okrutno postupa nezahvalna i okrutna ljubavnica? . . .

Ona me prekide:

— . . . Čujte, viteže — reče. — Nema smisla, da me mučite prigovorima, koji mi kidaju srce, kada dolaze od vas. Vidim, što vas vrijeđa. Nadala sam se, da ćete pristati na moj prijedlog, koji sam učinila u želji, da malo popravim naš položaj. Počela sam ga ostvarivati bez vas, da bih poštedjela vašu osjetljivost, no kako ga vi ne odobravate, odustat ću od njega.

Na koncu me zamolila, da joj samo za danas iziđem u susret. Već je dobila dvjesta pistola od svog starog obožavaoca, a obećao je, da će joj večeras donijeti lijepu bisernu ogrlicu i drugog nakita, i povrh toga polovicu godišnjeg prihoda, koji je obećao davati.

— Dajte mi samo vremena da primim njegove poklone — reče mi. — Kunem vam se, da se neće moći pohvaliti svojim uspjehom kod mene, jer sam to dosad odgađala, dok se ne vratimo u grad. No ruke mi je milijun puta poljubio, pa je pravo da plati za ovaj

uižtak, a pet do šest tisuća franaka neće biti odviše, ako se uzmu u obzir njegovo bogatstvo i njegove godine.

Njena me odluka mnogo više obradovala, negoli izgled na pet tisuća franaka. Imao sam prilike uvjeriti se, da iz moga srca još nije iščezao svaki osjećaj časti, kad je tako sretno, zato što može izbjeći beščašće. No ja sam rođen za kratke radosti i za duge boli. Sudba me izbavila iz jednog ponora, samo da bi me strovalila u drugi. Pošto sam nebrojenim cjelovima pokazao Manoni, koliko sam sretan što je promijenila odluku, rekoh joj, da o tome treba obavijestiti Lescauta, kako bismo zajedno poduzeli potrebne mjere. Odlučismo, dakle, da ćemo se svi naći na večeri s gospodinom de G. M., i to iz dva razloga: prvo, da bismo uživali u ugodnom prizoru, kad se budem izdavao za đaka, Manonina brata: a drugo, da spriječimo starog razvratnika, da se ne vlada suviše slobodno prema mojoj dragani, na što bi mogao misliti da ima pravo, budući da je tako izdašno unaprijed platio. Lescaut i ja treba da se povučemo, kad se on popne u sobu, gdje kani provesti noć, a Manon nam obeća, da će, umjesto da pođe za njim, izići i provesti noć sa mnom. Lescautova je briga bila, da se kola nađu u pravi čas pred vratima.

Kad je došlo vrijeme večeri, nismo morali dugo čekati na gospodina de G. M. Lescaut je bio sa sestrom u blagovaonici. Starac poče udvarati tako, da je svojoj ljepojci poklonio bisernu ogrlicu, narukvice i naušnice, koje su vrijedile najmanje tisuću škuda. Zatim joj izbroja, sve u lijepim zlatnicima, dvije tisuće četiristo livara, koliko je iznosila polovica prihoda. Darove je popratio bujicom laskavih riječi u stilu starog dvora. Manon mu nije mogla uskratiti nekoliko cjelova; time je stjecala neko pravo na novac, što joj je dao. Ja sam stajao pred vratima i prisluškivao čekajući da me Lescaut pozove da uđem. Pošto je Manon spremila novac i nakit, on dođe i povede me za ruku do gospodina de G. M. te mi naredi, da mu se poklonim. Ja se naklonih nekoliko puta do zemlje.

— Oprostite, gospodine — reče mu Lescaut — dječak je još posve nevješt. Kako vidite, jako se primjećuje, da nije odrastao u Parizu, ali mi se nadamo, da će se s vremenom ugladiti. Imat ćete čast, da ovdje često vidite gospodina — doda obrativši se meni — pa se dobro okoristite ovako lijepim uzorom.

Kanda sam se svidio starom ljubavniku. Potapšao me dva tri puta po obrazu i rekao mi, da sam zgodan momak, ali da se moram čuvati u Parizu, gdje se mladići lako pokvare. Lescaut ga stade uvjeravati, da sam od prirode vrlo dobar i miran i da govorim samo o tome, kako ću postati svećenik, a najveće mi je veselje da pravim kapelice.

— Nalazim, da je nalik na Manonu — odvrati starac, dignuvši mi rukom bradu.

Odgovorih mu blesavo:

— Gospodine, to je zato, što su naša tijela vrlo bliska jedno drugome, a i ja volim svoju sestru Manonu, kao samoga sebe.

— Jeste li ga čuli? — reče on Lescautu. — Duhovit je. Šteta, što taj dječak ne zalazi malo više među ljude.

— O, gospodine — odvratih mu — vidio sam ja mnogo ljudi kod nas u crkvama i uvjeren sam, da ću u Parizu naći i veće budale, no što sam ja.

— Vidite — doda on — to je izvrsno za dječaka iz provincije.

Čitav naš razgovor za večerom tekao je otprilike u ovom stilu. Manon, kako je bila nestašna, nekoliko puta umalo nije prasnula u smijeh i sve pokvarila. Za vrijeme jela uhvatio sam priliku, da mu ispričam njegovu vlastitu povijest i hudu sreću, koja mu prijeti. Lescaut i Manon strepili su, dok sam pripovijedao, pogotovo kad sam ga stao točno opisivati. No samoljublje i taština nisu dali starcu, da se prepozna u mome opisu, a ja ga dovrših tako spretno, da se on prvi nasmijao. Vidjet ćete, da se nisam bez razloga toliko zadržao na ovom smiješnom prizoru. Kad je konačno došlo vrijeme da se ide spavati, počeo je govoriti o ljubavi i nestrpljivosti. Lescaut i ja se povukosmo; starca odvedoše do njegove sobe, a Manon iziđe izgovarajući se nekom potrebom i pridruži nam se na vratima. Kočija, koja nas je čekala tri ili četiri kuće dalje, krene nam u susret, i mi za tren oka nestadosmo iz one četvrti.

Premda je u mojim očima ovo djelo bilo prava lopovština, nije to bilo najgora stvar, koja mi je ležala na duši. Savjest me je više pekla zbog novca, što sam ga stekao na kartama. No ni jedno ni drugo nije nam donijelo blagoslova, a nebo je htjelo, da upravo manja od ovih dviju krivica bude strože kažnjena. Gospodin de G. M. uskoro je primijetio, da smo ga nasamarali. Ne znam, da li je još iste večeri poduzeo neke korake da nas pronađe, no imao je dovoljno utjecaja, da ne traga dugo uzalud, a mi smo opet bili dovoljno nesmotreni, da se pouzdamo u veličinu Pariza i u udaljenost između naše i njegove četvrti. Ne samo da je saznao gdje stanujemo i u kakvim se prilikama nalazimo, nego je također dočuo tko sam, kakav život provodim u Parizu, doznao za nekadašnji odnošaj Manonin s gospodinom B. i za način, kako ga je prevarila, ukratko, za sve sablažnjive potankosti naše povijesti. Na temelju toga odlučio je, da nas dade uhapsiti i da postupa s nama, ako baš ne kao sa zločincima, a ono kao s najvećim pokvarenjacima.

Još smo bili u krevetu, kad je u našu sobu ušao jedan policijski časnik sa šestoricom stražara. Najprije zaplijeniše naš novac, ili točnije, novac gospodina de G. M., a zatim nas istjeraše iz postelje i izvedoše pred vrata, gdje su već čekala dvoja kola. U jedna su od njih strpali jadnu Manon bez ikakva objašnjenja, a drugima su odvezli mene u Saint-Lazare.* Samo onaj, koji je iskusio ovakve udarce sudbine, shvatit će, do kakva očaja one mogu dovesti čovjeka. Naši su čuvari bili tako okrutni, da mi nisu dopustili da zagrlim Manonu, niti da joj kažem ijednu riječ. Dugo nisam znao, što je s njome. Zacijelo je bila sreća za mene, da to nisam odmah doznao, jer bih s tako strašne nesreće šenuo pameću, a možda i umro.

Moju su nesretnu draganu, dakle, na moje oči oteli i odveli na jedno mjesto, koje se grozim spomenuti*. Kakve li sudbine za tako dražesno stvorenje, kome bi

pripadalo prvo prijestolje svijeta, kad bi svi ljudi gledali mojim očima i osjećali mojim srcem! Ondje nisu okrutno postupali s njome, ali su je zatvorili samu u jednu tijesnu ćeliju, gdje je svaki dana morala izraditi izvjesnu količinu ručnog rada, da bi dobila malo bljutave hrane. Ovu žalosnu pojedinost doznao sam tek mnogo kasnije, pošto sam i sâm otrpio nekoliko mjeseci teška i mučna zatvora. Kako ni meni čuvari nisu kazali, kuda imaju nalog da me vode, doznao sam svoju sudbinu tek na vratima Saint-Lazara. U onom trenutku bio bih volio umrijeti, negoli dopasti žalosnog položaja, koji sam mislio da me čeka. Imao sam strašne predodžbe o toj kući. Moj se užas još povećao, kad su mi čuvari na ulazu po drugi put pretražili džepove, da bi se uvjerili, nisam li možda zadržao kakvo oružje ili kakvo drugo sredstvo za obranu. Začas se pojavi superior, koji je bio obaviješten o mome dolasku, i pozdravi me veoma blago.

— Oče — rekoh mu — samo nikakvih poniženja! Radije ću tisuću puta poginuti, negoli trpjeti, da se sa mnom postupa nedostojno.

— Ne, ne, gospodine — odgovori mi on. — Vi ćete se dobro vladati, pa ćemo biti zadovoljni jedan s drugim.

Nato me zamoli, da se popnem u jednu sobu na katu, a ja pođoh za njim bez opiranja. Stražari nas otpratiše do vrata, gdje im superior dade znak da odstupe, a on sâm uđe za mnom.

On mi reče, da mu je drago, što sam se urazumio; njegova je dužnost da probudi u meni ljubav prema kreposnom životu i pobožnosti, a moja, da se koristim njegovim opomenama i savjetima. Ako htjednem imalo uzvratiti njegovu pažnju i brigu, onda ću naći samo zadovoljstva u svojoj samoći.

— Ah, zadovoljstva! — prihvatih ja; — vi ne znate, oče, jedinu stvar, koja mi može pružiti zadovoljstva!

— Znam — odvrati on — ali se nadam, da će se vaša sklonost promijeniti.

Iz njegova odgovora razabrah, da su mu poznate moje pustolovine, a možda i moje ime. Zamolih ga,

da mi to razjasni, a on mi odgovori bez ustručavanja, da je o svemu obaviješten.

Ovo je saznanje predstavljalo za mene najtežu kaznu. Stadoh liti gorke suze i podah se najcrnjem očaju. Nisam se mogao utješiti zbog poniženja, što ću postati predmetom podsmijeha svih svojih znanaca i što ću osramotiti svoju obitelj. Proveo sam tako osam dana u dubokoj potištenosti, nesposoban da išta razumijem i da mislim bilo o čemu, doli o svojoj sramoti. Čak ni sjećanje na Manonu nije povećavalo moju bol. Ono je imalo veze s njome samo kao sjećanje, što je prethodilo ovoj novoj patnji, a glavna strast, koja je ovladala mojom dušom, bila je stid i zbunjenost.

Malo ima ljudi, koji poznaju silinu ovih nemira duše. Većina ljudi osjeća samo pet ili šest strasti, u krugu kojih se odvija njihov život, i na koje se svode sva njihova uzbuđenja. Oduzmite im ljubav i mržnju, radost i bol, nadu i strah, i oni neće više ništa osjećati. No ljudi plemenitijeg kova mogu se uzbuditi na tisuću raznih načina. Gotovo bih rekao, da oni imaju više nego pet osjetila, te mogu primiti ideje i osjete, koji prelaze obične granice prirode; a kako su svijesni te svoje veličine, koja ih uzdiže iznad prostoga puka, oni baš do toga najviše drže. Upravo zbog toga tako teško podnose prezir i podsmijeh, a stid im je jedna od najžešćih strasti.

Ovu sam žalosnu prednost imao u Saint-Lazaru. Superioru se moja tuga učinila tako prekomjernom, da se pobojao njenih posljedica i smatrao, da mora biti prema meni naročito blag i popustljiv. Posjećivao me dva do tri puta na dan. Često bi me poveo sa sobom na šetnju po vrtu i pritom nije štedio savjeta ni spasonosnih pouka. Ja sam ih primao smjerno, čak sam mu iskazivao zahvalnost. To je budilo u njemu nadu, da ću se obratiti.

— Vi ste po prirodi tako blagi i prijazni — reče mi jednoga dana — da ne shvaćam, kako ste mogli počiniti prekršaje, zbog kojih vas optužuju. Dvjema se stvarima čudim: prvo, kako ste se s ovako lijepim osebinama mogli odati raskalašenom životu; i drugo, što me još više iznenađuje; kako to, da primate tako

spremno moje savjete i pouke, nakon što ste proživjeli nekoliko godina u razvratu? Ako je to kajanje, onda ste vi obilježen primjer nebeske milosti; ako je pak prirođena dobrota, onda bar imate izvrsnu osnovu karaktera, zbog čega se nadam, da vas nećemo morati dugo zadržavati ovdje, da bismo vas vratili poštenu i urednu životu.

Bio sam sretan, što ima takvo mišljenje o meni. Odlučih, da to mnijenje još potkrijepim vladanjem, koje bi ga potpuno zadovoljilo, jer sam bio uvjeren, da ću na taj način prije izići iz zatvora. Zamolih ga, da mi dade knjigâ. Iznenadilo ga je, što sam između knjigâ, koje mi je ponudio na izbor, odabrao nekoliko ozbiljnih pisaca. Pretvarao sam se, kao da sam se s najvećim marom dao na učenje, i u svim sam mu prilikama pružao dokaze, da sam se zaista promijenio, kako on to želi.

Međutim, ta je promjena bila samo prividna. Moram priznati na svoju sramotu, da sam u Saint-Lazaru igrao dvoličnu ulogu. Kad sam ostajao nasamo, umjesto da učim, samo bih jadikovao nad svojom žalosnom sudbinom; proklinjao sam zatvor i tiraniju, koja me ondje zadržavala. Tek što je malo popustila potištenost, koju je bio izazvao stid, opet me obuzeše ljubavni jadi. Odsutnost Manone, neizvjesnost njene sudbine i bojazan, da je nikad više neću vidjeti, bili su jedini predmet mojih tužnih razmatranja. Zamišljao sam je u zagrljaju staroga G. M.; to je, naime, bila moja prva pomisao. Nisam ni sanjao, da bi on mogao postupiti s njom kao i sa mnom, nego sam bio uvjeren, da me je udaljio samo zato, da bi je u miru posjedovao. Tako sam provodio dane i noći, koji su mi se činili beskrajni. Svu sam nadu polagao u uspjeh mog licemjerstva. Pažljivo sam proučavao superiorovo lice i riječi, da doznam što misli o meni, i trudio sam se da mu ugodim; jer sam smatrao, da je moja sudbina u njegovim rukama. Lako sam se uvjerio, da mi je veoma naklonjen, te nisam više sumnjao, da bi bio spreman učiniti mi tu uslugu.

Jednog se dana osmjelih, pa ga zapitah, da li zavisi od njega, kad ću biti pušten iz zatvora. On mi

odgovori, da o tome ne odlučuje samo on, ali da se nada, da bi na njegovu preporuku gospodin G. M. — na čiji me je zahtjev upravitelj policije dao zatvoriti — pristao da me puste.

— Mogu li se nadati — zapitah ga blago — da će mu se ova dva mjeseca, što sam ih proveo u zatvoru, učiniti dovoljnom kaznom?

Superior mi obeća, da će govoriti s njime o tome, ako želim. Ja ga usrdno zamolih, da mi iskaže tu ljubav. Dva dana kasnije saopći mi, da je gospodina de G. M. tako dirnuo pohvalan izvještaj o meni, da je ne samo sklon pustiti me na slobodu, nego je izrazio i naročitu želju, da me pobliže upozna, te je nakanio da me posjeti u zatvoru. Premda mi njegova prisutnost nije mogla biti ugodna, smatrao sam taj posjet korakom prema slobodi.

Zaista je došao u Saint-Lazare. Učinio mi se ozbiljnijim i manje glupim, negoli onda u Manoninoj kući. Govorio mi je razborito o mom lošem vladanju i dodao, jamačno u želji da opravda svoju razuzdanost, kako je ljudskoj slabosti doduše dopušteno pribaviti sebi neke užitke, koje narav zahtijeva, ali lopovština i sramotne smicalice zaslužuju kaznu. Slušao sam ga veoma pokorno, te je, čini se, bio zadovoljan. Čak se nisam ni uvrijedio, kad se stao podrugivati mom bratstvu s Lescautom i Manonom i kapelicama, kojih sam, reče, sigurno učinio veliki broj u Saint-Lazaru, budući da nalazim toliko radosti u ovoj pobožnoj zabavi. Ali na njegovu i moju nesreću izmaklo mu je u govoru, da je i Manon, bez sumnje, napravila koju lijepu kapelicu u Hôpitalu. Premda sam protrnuo, kad sam čuo riječ »Hôpital«, bio sam još kadar da ga blago zamoli, neka se izjasni.

— Eh, pa ona se već dva mjeseca uči poštenu životu u Hôpitalu — prihvati on — i nadam se, da joj je to toliko koristilo, koliko vama Saint-Lazare.

Sve da mi je prijetila i doživotna tamnica, pa čak i smrt, ne bih bio mogao svladati jarost, koja me obuzela na ovu strašnu vijest. Bacih se na njega s tolikim bijesom, da mi je to oduzelo pola snage. No ipak sam bio dovoljno jak, da ga srušim na zemlju i uhvatim

za gušu. Davio sam ga, kad su buka, što ju je proizveo padom, i nekoliko krikova, koje je jedva uspio izbaciti, privukli u moju sobu superiora i nekolicinu redovnika. Oslobodiše ga iz mojih šaka. I sâm sam klonuo i gušio se.

— Oh bože! — uzviknuh teško dišući. — Pravdo nebeska! Zar da još živim, poslije ovakve podlosti?

I htjedoh se ponovo baciti na okrutnika, koji mi je zadao smrtni udarac. Zadržaše me. Moj očaj, moja vika i moje suze prelazile su sve, što se dade zamisliti. Tako sam se neobično ponašao, da su se svi prisutni, koji nisu znali uzrok mome očaju, zgledali u strahu i čudu. Gospodin de G. M. namještao je za to vrijeme vlasulju i kravatu i, srdit što je bio tako zlostavljan, naredio superioru, da me čuva strože no ikada i da me kazni svim kaznama, koje se primjenjuju u Saint-Lazaru.

— Ne, gospodine — reče mu superior — mi ne postupamo ovako sa osobama, koje su plemenita roda, kao gospodin vitez. Uostalom, on je toliko blag i pristojan, da prosto ne shvaćam, kako je mogao tako izgubiti glavu, ako nije imao za to znatnih razloga.

Ove su riječi dokraja zbunile gospodina de G. M. Odlazeći rekao je, da će on već pokazati i meni i superioru, kao i svima onima, koji mu se usude usprotiviti.

Superior naredi redovnicima da ga isprate. Ostavši sâm sa mnom, stade me preklinjati, da mu smjesta kažem, što me je nagnalo na taj izgred.

— Ah, časni oče — rekoh mu plačući kao dijete — zamislite najstrašnije zvjerstvo, zamislite najgroznije divljaštvo; eto, to je u svojoj podlosti počinio ovaj nedostojni G. M. Oh! Ranio me u srce. Nikad to neću preboljeti. Sve ću vam ispričati — dodah jecajući. — Vi ste dobri, sažalit ćete se na mene.

Ispričah mu ukratko povijest svoje duge i nesavladive strasti za Manonu, opisah mu blagostanje, u kojemu smo živjeli, prije no što nas je okrala naša vlastita služinčad, ponude, što ih je G. M. učinio mojoj dragani, sklapanje njihova ugovora i način, na koji je

bio raskinut. Istini za volju moram priznati, da sam mu stvari prikazao u svijetlu, koje je bilo za nas najpovoljnije.

— Evo — nastavih — odakle potječe želja gospodina G. M. da me obrati. Imao je dovoljno utjecaja, da me zatvori ovamo iz čiste osvete. Ja mu opraštam, časni oče, ali to još nije sve. On je dao nemilosrdno odvesti dražu polovicu mene samoga i sramotno je zatvoriti u Hôpital, i još je bio toliko bestidan, da mi to danas sâm objavi. U Hôpital, oče! Oh, bože! Moja divna dragana, moja mila kraljica je u Hôpitalu, kao najnedostojnije čeljade! Kako da smognem toliko snage, da ne umrem od bola i stida.

Vidjevši, da sam izvan sebe od žalosti, dobri otac stade me tješiti. Reče mi, da nikad nije shvatio moje doživljaje ovako, kako sam mu ih maločas izložio. Istina, znao je, da sam živio raspušteno, ali je držao, da je poštenje i prijateljstvo prema mojoj obitelji ponukalo gospodina de G. M., da se zanima za moj način života. On sâm nije sebi mogao stvari drugačije objasniti; međutim ono, što sam mu sada pripovijedao, u mnogome mijenja moj položaj. Zato nimalo ne sumnja, da će točan izvještaj, što ga namjerava podnijeti upravitelju policije, pridonijeti tome, da me puste na slobodu. Poslije toga me upita, zašto još nisam pomislio na to, da se javim svojoj obitelji, kad ona nije imala nikakva udjela u mome uhićenju. Odgovorio sam mu na ovu primjedbu izgovarajući se, da sam se bojao bola, koji bih time nanio ocu, i stida, koji bih ja pritom osjetio. Na kraju mi obeća, da će smjesta poći k upravitelju policije — ako ništa drugo, doda, a ono bar da predusretnem nešto gore od strane gospodina de G. M., koji je izišao odavde veoma srdit, a koji je dovoljno ugledan, da bi mogao čovjeku nauditi.

Očekivao sam njegov povratak s uzbuđenjem nesretnika, koji očekuje, da mu izreknu presudu. Neizrecivo sam patio pri pomisli, da se Manon nalazi u Hôpitalu. Već i sâm boravak na tome mjestu bio je sramota, a osim toga nisam znao, kako ondje postupaju s njome. Svakog sam se časa ponovo uzbuđivao

prisjećajući se raznih pojedinosti, koje sam bio čuo o toj kući grozota.

Čvrsto sam odlučio, da joj priteknem u pomoć pod bilo koju cijenu i na bilo koji način, te sam bio gotov da potpalim Saint-Lazare, ako mi ne uspije izići na neki drugi način. Razmišljao sam, dakle, što da učinim u slučaju da me upravitelj policije protiv moje volje i dalje ondje zadrži. Upotrebio sam svu svoju domišljatost i prošao u mislima sve mogućnosti. No nisam se dovinuo ničemu, što bi mi omogućilo siguran bijeg, a bojao sam se, da me ne pritegnu još jače, ako se moj pokušaj izjalovi. Sjetih se imena nekih prijatelja, od kojih sam se mogao nadati pomoći. Ali kako da ih upoznam sa svojim položajem? Konačno mi se učinilo, da sam skovao plan, koji je dovoljno vješt. Odlučio sam da ga potanje razradim, pošto se časni otac vrati, ako to neuspjeh njegova koraka bude iziskivao.

Uskoro se vratio. Njegovo lice nije odavalo radosti, koja prati dobre vijesti.

— Govorio sam s upraviteljem policije — reče — ali sam došao prekasno. Gospodin de G. M. pošao je k njemu ravno odavle i toliko mu je govorio protiv vas, da mi je upravo htio izdati nove naredbe, da vas jače pritegnem. Međutim, kad sam mu razložio u čemu se zapravo sastoji vaša stvar, postao je mnogo blaži. Malo se nasmijao neuzdržljivosti staroga G. M., ali je rekao, da vas mora zadržati ovdje šest mjeseci, da mu udovolji; to više, što vam ovaj boravak može samo koristiti. Preporučio mi je, da s vama lijepo postupam, a ja vam jamčim, da nećete imati razloga da se potužite na mene.

Pripovijedanje dobroga superiora potrajalo je prilično dugo, te sam imao vremena da razmišljam. Shvatio sam, da bi moglo osujetiti moje planove, kad bih suviše pokazao, koliko mi se žuri na slobodu. Zato mu rekoh, da mi je, kad već moram ostati ondje, slatka utjeha, što uživam njegovo povjerenje. Zatim ga bez pretvaranja zamolih, da mi iskaže jednu milost, koja nikome ne može smetati, a koja bi mene mnogo umirila; naime, da javi jednom mom prijatelju, pobožnu svećeniku, koji stanuje u Saint-Sulpiceu, da se nalazim

u Saint-Lazaru, i da mu dopusti, da me katkada posjećuje. On mi je bez premišljanja odobrio tu milost. Radilo se o mome prijatelju Tibergeu. Nisam doduše očekivao, da će mi pomoći da pobjegnem, ali sam se kanio poslužiti njime kao posrednikom, a da on to i ne zna. Evo moje nakane: htio sam pisati Lescautu i zamoliti njega i naše zajedničke prijatelje, da me izbave odanle. Prva se teškoća sastojala u tome, da mu dostavim pismo; to je imao da izvrši Tiberge. Međutim, kako je on znao, da je Lescaut brat moje dragane, bojao sam se, da neće htjeti da preuzme ovu poruku. Odlučio sam, da list za Lescauta stavim u drugo pismo, koje ću uputiti nekom čestitom čovjeku, mome znancu, i zamoliti ga, da priloženi list odmah preda na naznačenu adresu. A kako je potrebno da se sastanem s Lescautom, da bismo se sporazumjeli i dogovorili, javit ću mu, neka dođe u Saint-Lazare i neka traži da govori sa mnom, kao da je on tobože moj stariji brat, koji je došao u Pariz da vidi, kako stoje moje stvari. S njim ću se onda dogovoriti, koji će nas put najbrže i najsigurnije dovesti do cilja. Časni otac obavijestio je Tibergea, da želim s njime govoriti. Ovaj me vjerni prijatelj nije bio toliko izgubio iz vida, da ne bi znao za moju pustolovinu; znao je, da sam u Saint-Lazaru, i možda nije žalio, što me snašla ta nevolja, za koju je držao, da bi me mogla vratiti na put dužnosti. Dotrčao je odmah k meni.

Razgovarali smo veoma prijateljski. Htio je znati, što sam nakanio. Povjerio sam mu se bez ustezanja, samo nisam spomenuo da namjeravam bježati.

— Neću, dragi prijatelju — rekoh mu — da se pred vama gradim bolji no što jesam. Ako ste očekivali, da ćete naći ovdje prijatelja, koji se opametio i naučio obuzdati svoje želje, ili nekog razvratnika, koga je kazna božja otrijeznila, jednom riječi srce, što se oslobodilo ljubavi i zaboravilo čari svoje Manone, onda ste imali odviše dobro mišljenje o meni. Nalazite me onakvog, kakvog ste me ostavili prije četiri mjeseca; još uvijek sam zaljubljen i još uvijek sam nesretan zbog ove kobne ljubavi, u kojoj sveudilj tražim svoju sreću.

On mi odgovori, da ovim priznanjem pokazujem, da nema isprike za mene. Postoje doduše mnogi grešnici, koji su toliko zaslijepljeni lažnom srećom poroka, da je otvoreno pretpostavljaju sreći, koju čovjek nalazi u kreposti, no oni se bar zanose slikom sreće, samo ih prividnost vara. Ali priznati, kao što ja činim, da je predmet moje odanosti kadar tek da me uvali u porok i u nesreću, a srljati i dalje dragovoljno u nevolju i zločinstva, proturječje je između misli i vladanja, koje ne služi na čast mome razumu.

— Tiberge — odvratih mu — kako je lasno pobijediti, kad vam se ništa ne suprotstavlja! Dopustite mi, da sada i ja iznesem svoje razloge. Možete li ustvrditi, da u onome, što nazivate srećom kreposti, nema također patnji, zapreka i nemira? Kako ćete nazvati tamnice, križeve, muke i stratišta tirana? Hoćete li kazati, kao što to čine mističari, da je ono, od čega pati tijelo, sreća za dušu? Nećete se usuditi da to ustvrdite, jer je to neodrživ paradoks. Dakle, i ta sreća, koju toliko uzvisujete, protkana je nebrojenim mukama, ili upravo, ona je niz patnji, preko kojih težimo k blaženstvu. Pa ako zahvaljujući mašti nalazimo zadovoljstvo u tim jadima, jer nas oni mogu dovesti do sretnog cilja, kome se nadamo, zašto onda smatrate proturječnom i bezumnom posve sličnu težnju u mome ponašanju? Ja ljubim Manonu; kroz tisuću patnji težim da živim uz nju sretno i spokojno. Put, kojim idem, pun je nesreća, ali nada da ću stići na cilj uvijek ga ublažuje, i jedan trenutak proveden s Manonom činio mi se bogatom nagradom za sve boli, što ih podnosim da bih to postigao. Sve je dakle, rekao bih, podjednako na mojoj i na vašoj strani ili, ako ima kakva razlika, onda ona ide meni u prilog, jer je sreća, kojoj se ja nadam, bliska, dok je ona druga daleka. Moja je sreća iste naravi, kao i patnje, to jest tijelo je može osjetiti, dok je ona druga nepoznate naravi, i tek je po vjeri sigurna.

Tibergea je kanda prestrašilo ovo moje umovanje. Uzmakao je dva koraka i rekao mi veoma ozbiljno, da ono, što sam upravo kazao, ne samo da se protivi zdravom razumu, već je to nesretan sofizam nadahnut

bezbožnošću i nevjerovanjem. — Ovo uspoređivanje cilja vaših patnji s ciljem, što nam ga postavlja vjera — dodade — strašno je pokvareno i nakazno.

— Priznajem, da nije točno — odvratih mu — ali pazite, nije to ono, što sam htio dokazati. Namjera mi je bila, da vam objasnim ono, što vi smatrate proturječnim u ustrajanju u nesretnoj ljubavi. Držim, da sam vam vrlo dobro dokazao, da ako ima u tome nedosljednosti, onda je ni vi, baš kao ni ja, ne možete izbjeći. Samo s tog gledišta uspoređivao sam stvari, i još i sada tvrdim, da su jednake. Reći ćete možda, da je cilj, za kojim teži krepost, neizmjerno viši od cilja ljubavi. Ta tko to poriče? Ali zar je o tome govora? Nije li riječ o snazi, koju nam daju jedna i druga da podnesemo patnje? Da sudimo po učinku. Koliko li se ljudi odmetnulo od stroge kreposti, a kako ih se malo odreklo ljubavi? Možda ćete još kazati, da ukoliko i ima patnji u vršenju dobra, one nisu ni neizbježne ni nužne; da više nema ni tirana, ni križeva, i da vrlo mnogo kreposnih ljudi živi mirno i spokojno. A ja vam odgovaram, da isto tako ima mirnih i sretnih ljubavi, i — što je još jedna razlika, koja ide meni u prilog — dodajem, da ljubav, iako dosta često vara, barem obećava samo zadovoljstva i radosti, dok vjera od nas iziskuje, da provodimo tužan život i da se trapimo.

— Nemojte se uznemirivati — dodah vidjevši, da se on mršti. — Jedino, što hoću da zaključim, jest, da nema gore metode, ako čovjek želi nekom srcu ogaditi ljubav, nego kad osuđuje ljubavne slasti i obećava veću sreću na putu kreposti. Sigurno je, da se ljudima, onakvima, kakve ih je bog stvorio, sreća sastoji u užitku, i nema toga čovjeka, koji bi imao drugačiju predodžbu o sreći. A srce ne mora dugo kolebati, pa da osjeti, da su od svih užitaka najslađe ljubavne slasti. Ono brzo uviđa, da ga varaju, kad mu obećavaju, da će drugdje naći veće zadovoljstvo, a ta prijevara budi u njemu nepovjerenje i prema najozbiljnijim obećanjima. Propovjednici, koji želite da me vratite na put kreposti, kažite mi, da je ona nužna, ali nemojte kriti, da je stroga i neugodna. Možete tvrditi i dokazivati, da su ljubavne slasti prolazne, da su za-

branjene, da ćemo ih ispaštati u vječnim mukama, i — što će me se možda još više dojmiti — da će nas, što su one slađe i zamamnije, nebo to izdašnije nagraditi, ako ih se odreknemo, ali priznajte, da su one za naša srca, kakva nam ih je bog dao, najsavršenije blaženstvo na ovome svijetu.

Ovaj moj zaključak oraspoložio je opet Tibergea. Priznao je, da u mojim mislima ima nešto razborito. Samo mi je jedno prigovorio; pitao me, zašto se bar ne držim vlastitih načela i ne žrtvujem svoju ljubav nadi u tu naknadu, o kojoj imam tako krasnu predodžbu.

— Ah, dragi prijatelju — odgovorih mu — upravo po tome vidim, koliko sam bijedan i slab. Jest, dužnost mi je da postupim onako, kako mislim! Ali zar je to u mojoj moći? Ta kakvu bih pomoć trebao, da zaboravim Manonine čari?

— Bože mi oprosti — reče Tiberge — mislim, da imam posla s jednim od naših jansenista.*

— Ne znam, što sam — odgovorih mu — i nije mi posve jasno, što čovjek treba da bude, ali isuviše dobro osjećam istinitost njihovih riječi.

Ako ništa drugo, ovaj je razgovor bar oživio samilost u mog prijatelja. Shvatio je, da sam više iz slabosti negoli iz pokvarenosti zapao u raspuštenost. To je potaklo njegovo prijateljstvo, i on je nakon toga bio spremniji da mi pruži pomoć, bez koje bih zacijelo umro od jada. Međutim, ja mu nisam ni jednom riječi spomenuo da kanim pobjeći iz Saint-Lazara. Zamolio sam ga jedino, da preda moje pismo, koje sam pripremio prije no što je on došao, i našao sam svakojake izgovore, da mu istaknem, kako je prijeko potrebno da pošaljem to pismo. Pošteno ga je odnio na pravo mjesto, te je Lescaut još istoga dana primio list, koji je bio za njega.

Posjetio me sutradan i uspio da prođe izdavajući se za moga brata. Neizrecivo sam mu se obradovao, kad je ušao u moju sobu. Brižno sam zaključao vrata i rekao:

— Nemojmo gubiti ni jednog trenutka. Kažite mi prvo, što je s Manonom, a zatim mi dajte dobar savjet, kako da se izbavim iz ovih uza.

On mi reče, da je svoju sestru vidio zadnji put dan prije moga uhićenja i da je za njenu i moju sudbinu doznao tek nakon samog raspitivanja i trčkaranja. Dva tri puta pokušao je ući u Hôpital, ali mu nisu dopustili da govori s njome.

— Nesretni G. M.! — povikah. — Skupo ćeš mi to platiti!

— Glede vašeg oslobođenja — nastavi Lescaut — pothvat je teži, no što vi mislite. Sinoć smo, dva prijatelja i ja, proučili sve vanjske dijelove ove kuće i ustanovili, da vaši prozori gledaju na dvorište, koje je okruženo zgradama, kako ste nam i naznačili, te da bi bilo vrlo teško izvući vas odavle. Uostalom, vi ste na trećem katu, a mi ne možemo unijeti amo ni užeta, ni ljestve. Ne vidim, dakle, nikakva načina da se stvar izvede izvana, nego valja iznaći neko lukavstvo u samoj zgradi.

— Neće ići — odgovorih mu. — Sve sam ispitao, naročito otkad me, zahvaljujući superiorovoj blagosti, ne čuvaju tako strogo. Više ne zaključavaju vrata moje sobe, i dopušteno mi je, da šećem hodnicima redovnika; no sve su stube zatvorene teškim vratima, koja i danju i noću brižno zatvaraju, tako da je isključeno, da bi me sama vještina mogla spasiti. Ili čekajte — nastavih razmislivši časkom o ideji, koja mi se učinila izvrsnom — biste li mi mogli donijeti jedan pištolj?

— Posve lako — odgovori mi Lescaut — ali zar hoćete nekoga ubiti?

Uvjerio sam ga, da nemam takve namjere, te da čak nije ni potrebno, da pištolj bude nabijen.

— Donesite ga sutra — dodah — i budite svakako u jedanaest sati naveče pred vratima ove kuće s dvojicom ili trojicom naših prijatelja. Nadam se, da ću vam se moći pridružiti.

Uzalud je nastojao da još nešto izvuče iz mene. Rekoh mu, da se takav pothvat, kakav sam zamislio, može učiniti razboritim jedino ako uspije. Zamolih ga, da skrati svoj posjet, kako bi sutradan opet mogao

doći. Propustili su ga isto onako lako, kao i prvi put. Izgledao je vrlo ozbiljno; svatko bi ga držao za čestita čovjeka.

Pošto sam bio snabdjeven oruđem svoje slobode, gotovo više nisam sumnjao, da će moja nakana uspjeti. Bila je neobična i smjela; ali za što sve nisam bio sposoban s onakvim pobudama? Otkako mi je bilo dopušteno da izlazim iz sobe i da šećem hodnicima, bio sam primijetio, da vratar svake večeri donosi superioru ključeve od svih vrātā. Nakon toga zavladala bi u kući potpuna tišina, koja je odavala, da su svi pošli na počinak. Mogao sam bez prepreka jednim hodnikom stići iz svoje sobe u sobu časnoga oca. Odlučio sam da mu otmem ključeve, zastrašivši ga pištoljem, ako bi se opirao da mi ih izruči, te da se pomoću njih dokopam ulice. Nestrpljivo sam čekao taj čas. Vratar dođe u uobičajeno vrijeme, to jest nešto poslije devet sati. Počekao sam još jedan sat, da se uvjerim, da su svi redovnici i služinčad zaspali. Najzad se uputim s oružjem i s upaljenom svijećom. Najprije tiho pokucam na superiorova vrata, da ga probudim bez velike buke. Čuo me, kad sam drugi put kucnuo te misleći, bez sumnje, da je to nekom redovniku pozlilo, pa traži u njega pomoći, ustane, da mi otvori. No bio je ipak toliko oprezan, da upita kroz vrata, tko je i što hoće od njega. Bio sam prisiljen da mu se javim, ali sam to učinio žalosnim glasom, kako bi pomislio, da mi je pozlilo.

— Ah, to ste vi, dragi sine — reče mi otvarajući vrata. — Što vas dovodi k meni ovako kasno?

Uđem u sobu i povukavši ga na drugi kraj nasuprot vratima, izjavim mu, da ne mogu ostati dulje u Saint-Lazaru; da je noć najprikladnije vrijeme da iziđem neopažen, i da očekujem od njega, kao od prijatelja, da će pristati da mi otvori vrata ili da mi posudi ključeve, kako bih ih sâm otvorio.

Mora da ga je ovaj kompliment iznenadio. Promatrao me nekoliko trenutaka, a da mi nije odgovorio. Budući da nisam smio gubiti vremena, stadoh opet govoriti i rekoh mu, da sam veoma ganut njegovom dobrotom, ali da je sloboda najveće blago, pogotovo za

mene, kome su je nepravedno oteli, te sam čvrsto odlučio, da je se ove noći pod svaku cijenu dokopam. Da ne bi pokušao da podigne glas i počne dozivati u pomoć, pokazah mu valjan razlog da šuti, koji sam bio sakrio pod kaput.

— Pištolj! — reče. — Što, sinko, zar mi hoćete oduzeti život iz zahvalnosti za pažnju, koju sam vam ukazao?

— Ne daj bože! — odgovorih mu. — Vi ste suviše pametni i razboriti, a da bi me na to prisilili; ali ja hoću na slobodu, i tako sam čvrsto odlučio da je se domognem, da je vama kucnuo posljednji čas, ako htjednete osujetiti moju namjeru.

— Ali, dragi sine, što sam vam učinio? — odvrati on blijed i uplašen. — Zašto hoćete da me usmrtite?

— Ta nije! — odgovorih nestrpljivo. — Nemam namjere da vas ubijem, ako želite živjeti. Otvorite mi vrata, pa ću vam biti najveći prijatelj.

Uto spazim na stolu ključeve. Uzmem ih i zamolim ga, da me slijedi što tiše. Nije mu preostalo ništa drugo, nego da se pokori. Dok smo išli, i dok mi je otvarao jedna vrata za drugima, uzdisao je:

— Ah sinko, ah! Tko bi to bio mislio!

— Samo tiho, časni oče — ponavljao sam mu svakog časa.

Napokon stigosmo do nekakve pregrade, koja se nalazila pred glavnim vratima. Već sam mislio, da sam slobodan; išao sam za superiorom sa svijećom u jednoj ruci, a s pištoljem u drugoj. Dok se on žurio da otvori, neki sluga, koji je spavao u susjednoj sobici, začuje škripu kračuna, pa ustane i promoli glavu kroz vrata. Dobri je otac očito pomislio, da je taj sluga kadar da me zaustavi, te mu naloži — što je bilo vrlo nesmotreno od njega — da mu priskoči u pomoć. Bio je to snažan klipan, koji se bez predomišljanja bacio na mene. Nisam se pogađao s njime; ispalio sam mu hitac posred grudi.

— Evo, što ste učinili, časni oče — rekoh dosta ponosno svome vodiču. — Ali neka vas ne spriječi, da dovršite svoj posao — dodah gurnuvši ga prema posljednjim vratima.

Nije se usudio protiviti. Sretno sam izišao i našao Lescauta, koji me čekao u blizini s dva prijatelja, kako je bio obećao. Udaljismo se. Lescaut me upita, nije li to čuo pucanj iz pištolja.

— Tome ste vi krivi — rekoh mu. — Zašto ste donijeli nabit pištolj?

No ipak sam mu zahvalio za ovu mjeru opreznosti, jer bih bez nje zacijelo još dugo ostao u Saint-Lazaru. Noć smo proveli u nekoj gostionici, gdje sam se malo oporavio od slabe hrane, koju sam jeo gotovo tri mjeseca. Međutim, nisam se mogao prepustiti veselju. Silno sam patio zbog Manone.

— Moram je osloboditi — rekoh prijateljima. — Samo sam zbog toga želio na slobodu. Molim vas, da mi pomognete svojom spretnošću; što se mene tiče, ja ću i život staviti na kocku.

Lescaut, koji je bio prilično razuman i oprezan, razloži mi, da valja promišljeno postupiti, jer će moj bijeg iz Saint-Lazara i nezgoda, koja mi se desila pri izlasku, sigurno podići mnogo buke, te će me upravitelj policije dati tražiti, a njegova ruka daleko seže. Ako dakle ne želim da upadnem u nešto gore, no što je Saint-Lazare, onda je uputno, da se nekoliko dana čuvam i krijem, dok se ne stiša prva vatra mojih neprijatelja. Savjet mu je bio razborit, ali bi bilo trebalo da i ja budem razborit, pa da ga poslušam. Tolika sporost i smotrenost nisu se dale uskladiti s mojom strašću. Najviše na što sam pristao, bilo je, da prospavam idući dan. On me zaključao u svoju sobu, gdje sam ostao do večeri.

Jedan dio toga vremena utrošio sam na smišljanje planova i načina, kako da pomognem Manoni. Bio sam uvjeren, da je čuvaju još strože, no što su mene čuvali. Snaga i sila nisu dolazile u obzir, trebalo je tu neko lukavstvo, ali ni sama božica domišljatosti ne bi znala, kako da se lati posla. Pa kako nisam vidio nikakva rješenja, odlučio sam da bolje promislim o svemu, pošto se najprije malo upoznam s unutrašnjim rasporedom Hôpitala.

Čim mi je noć vratila slobodu, zamolio sam Lescauta, da me prati onamo. Upustismo se u razgovor s

jednim od vratara, koji nam se učinio razboritim čovjekom. Ja sam se izdavao za stranca, kome su hvalili Hôpital i red, što ondje vlada. Ispitivao sam ga o najmanjim pojedinostima, pa smo tako, prelazeći s jednog predmeta na drugi, došli i na upravitelje. Zamolio sam ga, da mi kaže njihova imena i osobine. Odgovori, koje mi je dao na ova posljednja pitanja, doveđoše me na jednu misao, koja mi se odmah svidje i koju smjesta stadoh provoditi u djelo. Zapitah ga — to je naime bilo bitno za moju namjeru — da li ta gospoda imaju djece. On mi reče, da mi ne može na to točno odgovoriti, ali da zna za gospodina T., jednoga od ravnatelja, da ima odrasla sina, koji je više puta dolazio s ocem u Hôpital. To mi je dostajalo. Odmah prekinuh razgovor i putem kući saopćih Lescautu plan, što sam ga smislio.

— Pretpostavljam — rekoh — da je mladi gospodin de T., koji je bogat i iz dobre obitelji, sklon užicima i zabavama, poput većine mladića njegovih godina. Sigurno nije neprijatelj žena, ni toliko smiješan, da bi uskratio svoju pomoć u jednoj ljubavnoj aferi. Naumio sam zainteresirati ga za Manoninu slobodu. Ako je čestit čovjek i ako ima osjećaja, pomoći će nam iz velikodušnosti. Ako pak nije sposoban da se rukovodi tom pobudom, bar će poduzeti nešto za ljupku djevojku, kako bi stekao udjela u njenoj naklonosti. Posjetiti ću ga odmah sutra — dodah. — Ova me namisao toliko umiruje, da to smatram dobrim znakom.

I sam Lescaut prizna, da su moje pretpostavke prilično vjerojatne, te da ima izgleda da uspijemo tim putem. Tako sam proveo tu noć manje tužno.

Pošto je svanulo, obukao sam se najljepše što sam mogao u svom bijednom položaju i odvezao se fijakerom do kuće gospodina de T. On se začudi posjetu neznanca. Njegov izgled i ljubazan doček ulili su mi pouzdanja. Ispričao sam mu bez okolišanja, što me dovodi k njemu i, da ga zagrijem za stvar, govorio sam mu o svojoj strasti i o vrlinama svoje dragane, kao o dvjema stvarima, koje se ne daju ni s čim usporediti, doli jedna s drugom. On mi reče, da sâm doduše nikad nije vidio Manonu, ali da je čuo za nju, ukoliko je

riječ o onoj djevojci, koja je bila ljubavnica starog G. M. Bio sam uvjeren, da mu je poznato, kakvu sam ja ulogu odigrao u ovoj pustolovini, i da bih ga što više pridobio za sebe i obavezao svojim povjerenjem, ispričah mu potanko sve, što se desilo Manoni i meni.

— Eto vidite, gospodine — završih — sad je interes mog života, kao i moga srca u vašim rukama. Oboje mi je podjednako dragocjeno. Nisam vam ništa prešutio, jer mi je poznata vaša plemenitost, i jer smo istih godina, pa se nadam, da će se naći i neke sličnosti u našim sklonostima.

Kanda mu se veoma svidjela moja iskrenost i otvorenost. Odgovorio mi je kao čovjek, koji je vičan otmjenu društvu i koji ima osjećaja, što se baš ne stječe uvijek u tome društvu, a vrlo se često ondje gubi. Reče mi, da moj posjet stavlja u red ugodnih doživljaja i da moje prijateljstvo smatra dragocjenim dobitkom, te će se truditi da ga zavrijedi revnosnim uslugama. Nije obećao, da će mi vratiti Manonu, jer nema, reče, ni velik, ni siguran utjecaj. Međutim, obećao je, da će mi pribaviti zadovoljstvo da je vidim, i da će učiniti sve što bude u njegovoj moći, da bi je vratio u moj zagrljaj. Meni je bila milija ova njegova nesigurnost u vlastiti utjecaj, nego da mi je sa sigurnošću obećao, da će udovoljiti svim mojim željama. U umjerenosti njegovih ponuda vidio sam dokaz otvorenosti, koja me očarala. Jednom riječi, polagao sam sve nade u njegovu pomoć. Već zbog samog obećanja, da će me povesti k Manoni, bio bih stavio svoj život na kocku za njega. Očitovao sam mu nešto od tih svojih osjećaja na takav način, da se uvjerio, da ni ja nisam loš čovjek. Nježno se zagrlismo i postadosmo prijatelji, bez ikakva drugog razloga, doli dobrote naših srdaca i iskrene sklonosti, što je nježan i plemenit čovjek osjeća prema drugom čovjeku, koji na njega naliči. On je učinio još mnogo više, da mi pokaže koliko me uvažava; pošto je, naime, promislio o mojim doživljajima i došao do zaključka, da sam po mom bijegu iz Saint-Lazara vjerojatno upao u novčanu nepriliku, ponudio mi je svoju kesu i stao navaljivati na mene, da je primim. Nisam je primio, već sam rekao:

— To je previše, dragi gospodine. Ako mi s toliko dobrote i prijateljstva pomognete da vidim svoju dragu Manon, zadužit ćete me do groba. Ako mi pak sasvim vratite to drago čeljade, smatrat ću, da vam se nisam dovoljno odužio, makar i prolio za vas svoju krv.

Rastali smo se, pošto smo se dogovorili, gdje i kada ćemo se naći. Bio je toliko ljubazan da urekne sastanak za isti dan popodne. Čekao sam ga u nekoj kavani, gdje mi se pridružio oko četiri sata, te pođosmo zajedno u Hôpital. Koljena su mi klecala, dok smo prolazili dvorištima.

— Kolika li je moć ljubavi! — rekoh. — Vidjet ću dakle idol moga srca, razlog tolikih suza i nemira! Bože! Uzdrži me na životu, dok ne dođem do nje, a poslije toga raspolaži mojom sudbinom i mojim životom; to je jedina milost, za koju te molim.

Gospodin de T. govorio je s nekim tamničarima, koji se izraziše spremnima da učine sve, što je u njihovoj moći, da bi udovoljili njegovim željama. On zatraži, da mu pokažu krilo, gdje je smještena Manon. Povedoše nas onamo ponijevši sa sobom strahovito veliki ključ, kojim su se otvarala njena vrata. Pitao sam slugu, koji nas je vodio i koji je imao dužnost da je dvori, kako je ona provodila vrijeme u zatvoru. On nam reče, da je Manon anđeoske ćudi, i da nikad nije čuo od nje grube riječi; prvih šest tjedana po dolasku neprestano je plakala, ali u posljednje vrijeme kao da strpljivije podnosi svoju nesreću te čitav dan šije, osim nekoliko sati, koje provodi u čitanju. Zapitah ga još, ima li sve, što joj treba, a on mi odgovori, da bar u najnužnijem nikad nije oskudijevala.

Stigosmo pred njena vrata. Srce mi je lupalo, kao da hoće iskočiti. Rekoh gospodinu de T.:

— Uđite sami i najavite joj moj posjet, jer se bojim, da bi je suviše potreslo, kad bi me odjednom ugledala.

Otvoriše nam vrata. Ja sam ostao na hodniku, ali sam ipak čuo njihov razgovor. On joj reče, da je došao da joj donese malo utjehe, da je moj prijatelj, i da mu je mnogo stalo do naše sreće. Ona ga nato vrlo živah-

no upita, može li joj kazati, što je sa mnom. On joj obeća, da će me dovesti k njoj, tako nježna i vjerna, kako samo može poželjeti.

— A kada? — zapita ona.

— Još danas — odgovori joj on. — Taj sretni trenutak nije daleko. On će se smjesta pojaviti, ako vi to želite.

Ona shvati, da stojim pred vratima. Upravo je pohitala prema ulazu, kad sam ušao. Zagrlismo se s onim izlivima nježnosti, što toliko usrećuju prave ljubavnike, koji su bili rastavljeni tri mjeseca. Uzdisali smo, klicali, ponavljali jedan drugome u preobilju ljubavi tisuću imena od milja. Gospodin de T., sav ganut, prisustvovao je četvrt sata ovome prizoru: onda nas pozove da sjednemo.

— Zavidim vam — reče mi. — Nema tako slavne sudbine, koje se ne bih odrekao radi ovako lijepe i strastvene ljubavnice.

— Zato bih ja i prezreo sva carstva ovoga svijeta — odvratih mu — kad bih time mogao kupiti sreću, da me ona navijek ljubi.

Kao što se moglo očekivati, čitav naš toliko željeni razgovor bio je neizmjerno nježan. Jadna Manon ispričala mi je svoje doživljaje, a ja sam njoj pripovjedio svoje. Gorko smo se rasplakali pri opisu stanja, u kome se ona nalazi, i položaja, iz kojega sam se ja tek oslobodio. Gospodin de T. tješio nas je obećanjima, da će poduzeti sve, da dokrajči naše patnje. Savjetovao nam je, da ne oduljimo suviše ovaj prvi sastanak, kako bi nam lakše mogao pribaviti druge. Mnogo ga je muke stajalo, dok nas je sklonio, da usvojimo taj savjet; pogotovo se Manon nije mogla odlučiti da me pusti da odem. Stoput me je natjerala da opet sjednem; hvatala me za odijelo i za ruke.

— Jao! Na kakvom li me mjestu ostavljate! — govorila je. — Tko mi jamči, da ću vas opet vidjeti?

Gospodin de T. joj obeća, da će me češće dovoditi k njoj.

— Ovo mjesto — dodade ljubazno — ne valja više nazivati Hôpitalom; to je Versailles*, otkako ovdje živi osoba, koja zaslužuje da vlada nad svim srcima.

Na izlasku dadoh nešto novaca slugi, koji ju je dvorio, ne bih li ga time potakao, da je revnije služi. Ovaj momak bio je manje prost i okrutan, negoli njegovi drugovi. Prisustvovao je našem sastanku; ganutljiv ga je prizor dirnuo, a kad sam mu još dao onaj zlatnik, posve sam ga pridobio. Pošto smo sišli u dvorište, pozove me na stranu.

— Gospodine — reče mi — ako me hoćete uzeti k sebi u službu, ili me dovoljno odštetiti u slučaju da izgubim ovo namještenje, držim da bih bez po muke mogao osloboditi gospođicu Manon.

Načulih uši na ovaj prijedlog, i premda nisam imao ništa, obećah mu mnogo više, no što bi bio sâm zatražio. Računao sam, da ću uvijek imati mogućnost, da nagradim takva čovjeka.

— Budi uvjeren, dragi prijatelju — rekoh mu — da nema toga, što ne bih učinio za tebe, i da je tvoja budućnost isto tako osigurana, kao i moja.

Htio sam čuti, kako to misli izvesti.

— Prosto ću navečer otključati njenu sobu i dovesti vam je do uličnih vrata, gdje treba da budete spremni da je primite.

Zapitah ga, ne prijeti li opasnost, da je tko prepozna, dok bude prolazila hodnicima i dvorištima. On priznade, da pothvat nije posve bezopasan, ali reče, da valja nešto staviti na kocku. Premda me oduševila njegova odlučnost, pozvah gospodina de T., da ga upoznam s ovim planom i da mu iznesem jedini razlog, s kojega bi mogao propasti. Njemu se stvar učinila težom, negoli meni. Složio se s time, da bi Manon na ovaj način svakako mogla pobjeći; — ali, ako je prepoznaju, — doda, — ako je uhvate u bijegu, možda je s njome svršeno zauvijek. Uostalom, morali biste smjesta napustiti Pariz, jer nikad ne biste bili dovoljno skriveni od potraga. Udvostručili bi ih, jer bi tražili i vas, i nju. Čovjek lako umakne, ako je sâm, ali je gotovo nemoguće da ostane nezapažen, kad je u društvu jedne lijepe žene.

Koliko god mi se učinilo osnovano ovo razlaganje, ono ipak nije moglo u mojoj duši prevladati tako bli-sku nadu, da ću osloboditi Manonu. Rekoh to gospodi-

nu de T. i zamolih ga, da oprosti ljubavi malo nesmotrenosti i nepromišljenosti. Dodah, da doista kanim ostaviti Pariz i nastaniti se, kao što sam to već jednom i učinio, u kakvom okolnom selu. Dogovorismo se dakle sa slugom, da još sutradan izvrši ovaj naum, a da bi što sigurnije uspio, odlučismo, da donesemo muško odijelo, kako bismo lakše izišli. Nije bilo lako unijeti ga, no ja sam bio dovoljno domišljat, da smislim neki način za to. Zamolio sam samo gospodina de T. da sutra obuče dva tanka prsluka, jedan preko drugoga; za ostale ću se stvari sâm pobrinuti.

Sutradan ujutro vratismo se u Hôpital. Ponio sam rublje i čarape za Manonu, a preko kaputa prebacih ogrtač, koji je potpuno prekrivao moje nabite džepove. Zadržasmo se samo jedan trenutak u njezinoj sobi. Gospodin de T. joj ostavi jedan od svoja dva prsluka; ja joj predadoh svoj kaput, jer sam vrlo dobro mogao izići u ogrtaču. Ništa nije nedostajalo njenom odijelu izuzev hlača, koje sam na nesreću bio zaboravio. Sigurno bismo se nasmijali, što sam zaboravio tako potreban dio odjeće, da nas to nije dovelo u veliku nepriliku. Bio sam očajan, što je takva sitnica kadra da nas zaustavi. Napokon odlučih da iziđem bez hlača, a svoje da ostavim Manoni. Ogrtač mi je bio dug, te ga s nekoliko pribadača udesih, tako da sam mogao izići bez sablazni.

Ostatak dana učinio mi se beskrajno dug. Najzad, kad je pao mrak, odvezosmo se u kočiji do blizine zatvorskih vrata. Nismo dugo čekali, kad se pojavila Manon sa svojim vodičem. Vrata od kočije bila su otvorena, te oboje šmugnuše u kola. Svoju milu draganu dočekah raširenih ruku. Drhtala je kao prut na vodi. Kočijaš me zapita, kamo da vozi.

— Vozi nakraj svijeta — rekoh mu. — Odvedi me nekamo, gdje me više nikad ne mogu rastaviti od Manone.

Ovaj zanos, koji nisam mogao sakriti, gotovo me uvalio u veliku nepriliku. Kočijaš je razmislio o mojim riječima, a kad sam mu zatim rekao ulicu, u koju treba da nas odveze, odgovorio mi je, da se boji, da ga ne uvučem u kakvu nezgodnu stvar, jer dobro vidi, da je

ovaj lijepi mladić, koji se zove Manon, neka djevojka, koju sam oteo iz Hôpitala, a on nema volje, da se meni za ljubav izlaže neugodnostima. Osjetljivost ovog ugursuza potjecala je zapravo od želje, da mi izmuze što više novaca za vožnju. No bili smo isuviše blizu Hôpitala, a da mu se ne pokorim.

— Šuti — rekoh mu — dobit ćeš jedan zlatnik!

Poslije toga bio bi mi pomogao da potpalim Hôpital, da sam htio. Dovezosmo se do kuće, gdje je stanovao Lescaut. Budući da je već bilo kasno, gospodin de T. nas je ostavio putem obećavši, da će nas posjetiti sutradan. Sluga ostade sam s nama.

Tako sam čvrsto zagrlio Manonu, da smo zapremali samo jedno mjesto u kočiji. Ona je plakala od radosti, i ja sam osjećao, kako mi njene suze kvase lice. Ali kad je trebalo sići da uđemo kod Lescauta, opet sam se porječkao s kočijašem, i ta je prepirka imala kobnih posljedica. Pokajao sam se, naime, što sam mu obećao jedan zlatnik, ne samo zato, što je nagrada bila prevelika, već i s mnogo jačeg razloga, odnosno zato, što nisam ni imao toliko novaca. Pozvah Lescauta. On siđe iz svoje sobe i dođe na vrata. Šapnuh mu na uho, u kakvoj sam neprilici, no on, kako je bio naprasit i nimalo vičan da štedi kočijaše, reče mi, da se valjda šalim.

— Jedan zlatnik! — poviče. — Dao bih ja tome lupežu dvadeset po leđima!

Uzalud sam mu potiho objašnjavao, da će nas upropastiti. On mi istrgne iz ruku štap, kao da kani njime izlupati kočijaša. Ovaj, kome se već možda desilo kojiput da dopadne šaka kakvom gardistu ili mušketiru, uplaši se i pobježe s kočijom vičući, da sam ga prevario, ali da ću uskoro čuti o njemu. Uzalud sam mu dovikivao, da stane. Njegov me bijeg silno uznemirio. Bio sam uvjeren, da će me prijaviti upravitelju policije.

— Upropastili ste me — rekoh Lescautu. — Nisam više siguran kod vas; moramo se smjesta ukloniti odavle.

Ponudih ruku Manoni i brzo iziđosmo iz te opasne ulice. Lescaut nas je pratio.

No božja providnost zaista na čudesan način povezuje događaje. Jedva da smo išli kojih pet do šest časaka, kadli neki čovjek, komu nisam razabrao lice, prepozna Lescauta. Bit će da ga je tražio u okolini njegova stana, sa zlokobnom namjerom, koju je i izvršio.

— To je Lescaut — reče ispalivši u njega pištolj. — Danas će večerati s anđelima.

I odmah umakne. Lescaut se sruši, a da nije dao od sebe ni najmanjeg znaka života. Ja potjerah Manonu da bježimo, jer mrtvacu nismo mogli pomoći, a bojao sam se, da će nas uhvatiti noćna straža, koja je svakog časa mogla naići. Strugnuh s njome i sa slugom u prvu poprečnu uličicu. Manon bijaše tako prestravljena, da sam je jedva držao. Konačno spazih jednu kočiju na kraju ulice. Popesmo se u nju, ali kad me kočijaš upita, kamo da nas vozi, ja se nađoh u neprilici. Nisam imao ni sigurna skloništa, ni povjerljiva prijatelja, kome bih se mogao uteći. Bio sam bez novaca; imao sam svega pola pistole. Strah i umor toliko su obrvali Manonu, da je ležala napola onesviještena pored mene. Osim toga, misli su mi bile zauzete Lescautovim ubojstvom, a bojao sam se i straže. Što da radim? Srećom se sjetih svratišta u Chaillotu, gdje sam proveo nekoliko dana s Manonom, kad smo bili došli u to selo, da se ondje nastanimo. Nadao sam se, da ću ondje biti siguran i da ću moći neko vrijeme živjeti, a da me neće goniti da platim.

— Odvezi nas u Chaillot — rekoh kočijašu.

No on ne htjede da nas tako kasno vozi onamo, ako mu ne platimo najmanje jednu pistolu. I opet neprilika! Napokon se pogodismo za šest franaka; to je bilo sve, što mi je još ostajalo u džepu.

Putem sam tješio Manonu, ali sam u dnu duše i sâm bio očajan. Bio bih se tisuću puta ubio, da nisam držao u naručju jedino dobro, koje me još vezalo uz život. Samo me je ova pomisao bodrila. — Imam Manonu, — mislio sam, — ona me ljubi i moja je. — Ma što kazao Tiberge, ipak to nije samo privid sreće. Ne bih mario, ni da se čitav svijet sruši. Zašto? Jer u mom srcu nema mjesta ni za što drugo.

Taj je osjećaj bio iskren, no premda sam tako slabo mario za zemaljska dobra, osjećao sam, da bih trebao bar jedan mali djelić tih dobara, pa da mogu još savršenije prezreti sve ostalo. Ljubav je jača od obilja, jača je i od blaga i od bogatstva, ali joj treba njihova pomoć. Ništa nije strašnije za tankoćutna ljubavnika, nego da se mora zbog toga spustiti do razine najnižih i najgrubljih duša.

Bilo je jedanaest sati, kad smo stigli u Chaillot. U svratištu nas dočekaše kao stare znance. Nitko se nije čudio, što je Manon u muškoj odjeći, jer su u Parizu i u okolici navikli da vide žene u svakakvim odijelima. Dao sam je podvoriti, kao da su mi puni džepovi. Ona nije znala, da nemam novaca, a ja sam to pomno krio od nje. Bio sam odlučio, da se sutradan sâm vratim u Pariz i da potražim lijeka ovoj neugodnoj bolesti.

Za večerom sam opazio, da je blijeda i omršavljela. U Hôpitalu to nisam bio primijetio, jer je soba, u kojoj sam je vidio, bila prilično slabo rasvijetljena. Upitah je, da li je njeno bljedilo posljedica straha, što ga je pretrpjela prisustvujući ubojstvu brata. Ona mi odgovori, da ju je ta nesreća doduše veoma potresla, ali da je jedino zbog toga blijeda, što je tri mjeseca bila rastavljena od mene.

— Tako me silno ljubiš? — zapitah je.

— Sto puta više, no što mogu iskazati — odgovori ona.

— Nećeš me, dakle, nikad više ostaviti? — dodah.

— Neću, nikada — odvrati ona. Ovo je uvjeravanje potkrijepila tolikim milovanjem i zakletvama, da mi se doista učinilo nemogućim, da bi to ikad mogla zaboraviti.

Uvijek sam vjerovao, da je ona iskrena; ta kakav bi razlog mogla imati, da se do te mjere pretvara? No ona je bila još mnogo prevrtljivija, ili točnije, nije bila više ništa, samu sebe ne bi mogla poznati, kad bi se našla u bijedi i siromaštvu, a vidjela pred sobom žene, koje žive u obilju. Uskoro mi je pružila posljednji dokaz za to, koji je nadmašio sve ostale, i koji je bio uzrok najčudnijoj pustolovini, što ju je ikad doživio čovjek moga porijekla i položaja.

Znajući tu njenu sklonost, požurih se već sutradan u Pariz. Smrt njenog brata i potreba da nabavim rublja i odijela za nju i za sebe bili su dovoljan razlog, te nisam morao izmišljati izgovore. Iziđoh iz svratišta tobože s namjerom, — kako rekoh Manoni i gostioničaru, — da najmim neku kočiju; ali to je bilo puko hvalisanje. Nužda me nagnala da idem pješke, i ja pođoh vrlo brzo do Cours-la-Reine, gdje sam se naumio zaustaviti. Morao sam provesti jedan časak u samoći i na miru, da sredim misli i odlučim, što ću učiniti u Parizu.

Sjedoh dakle na travu i utonuh u razmatranje i misli, koje su se malo pomalo svele na tri glavne točke.

Trebala mi je brza pomoć za bezbroj hitnih potreba. Morao sam pronaći neki put, koji bi mi pružao nade za budućnost, i — što nije bilo manje važno, — valjalo je da se raspitam i da poduzmem mjere za Manoninu i svoju sigurnost. Pošto sam neko vrijeme razbijao glavu osnovama i dovijao se, kako da spojim te tri točke, zaključio sam, da će biti najpametnije, ako se zasad ograničim na prvu točku. Soba u Chaillotu bila je prilično sigurno sklonište, a glede budućih potreba, držao sam, da ću imati kad misliti na njih, pošto najprije zadovoljim sadašnje potrebe.

Radilo se dakle o tome, kako da sada dođem do novaca. Gospodin de T. bio mi je velikodušno ponudio svoju kesu, ali mi je bilo strašno neugodno, da ga podsjetim na to. Kako je teško iznijeti pred stranca svoju bijedu i zamoliti ga, da nam ustupi nešto od svoga imutka! Takva je šta kadra učiniti samo niska duša, kojoj podlost ne dâ, da osjeti nedostojnost toga postupka, ili neki ponizan kršćanin, koga njegova veledušnost uzdiže iznad te sramote. Ja nisam bio ni podlac, ni dobar kršćanin i bio bih dao pola života, da izbjegnem ovo poniženje.

— Tiberge, — pomislih, — hoće li mi Tiberge odbiti ono, što bude u njegovoj moći da mi dade? Ne, njega će ganuti moja bijeda; ali on će me ugnjaviti svojim moralnim prodikama. Morat ću izdržati njegove prigovore, njegove opomene i prijetnje; tako će me skupo stajati njegova pomoć, da bih i opet dao pola života, samo da se ne moram izlagati ovom neugodnom susretu, koji će me ispuniti nemirom i grižnjom savjesti. — Dobro! — nastavih. — Moram se, znači, odreći svake nade, jer mi ne preostaje nikakav drugi put, a tako mi je mrsko da se odlučim za jedan od ovih dvaju putova, da bih radije dao polovicu svoga života, to jest čitav život, nego da se odlučim za oba. Jest, nema sumnje, — dodah razmislivši časkom, — dao bih radije čitav svoj život, negoli da se ponizujem moljakanjem. No zar je u pitanju moj život? Ta radi se o Manoninu životu i izdržavanju, radi se o njezinoj ljubavi i vjernosti. A što mi je dragocjenije od nje? Dosad nisam ništa smatrao vrednijim. Ona je sva moja slava, sva moja sreća i sve moje blago. Razumije se, dao bih život, da steknem ili da izbjegnem neke stvari, ali što cijenim neku stvar više od svog života, to još nije razlog, da je cijenim koliko i Manonu.

Nisam se dugo kolebao poslije ovog zaključka. Dadoh se na put, s odlukom da pođem najprije do Tibergea, a od njega gospodinu de T.

Stigavši u Pariz, uzeh kola, iako nisam imao čime da ih platim; računao sam na pomoć, koju ću tražiti. Odvezoh se u Luxemburški perivoj, odakle javih Tibergeu, da ga čekam. Smjesta je udovoljio mojoj nestrpljivosti. Ja mu bez uvijanja opisah krajnju nevolju, u kojoj se nalazim. Upitao me da li bi mi dostajalo onih sto pistola, što sam mu ih onomad vratio, i ne prigovorivši mi ni jednom riječi, pođe odmah da mi ih donese. Pritom mu se na licu odražavala ona iskrenost i radost davanja, koje su svojstvene samo ljubavi i pravom prijateljstvu.

Premda nisam nimalo sumnjao, da će mi udovoljiti molbi, ipak me iznenadilo, što sam tako jeftino prošao, to jest, što me nije izgrdio zbog moje okorjelosti u grijehu. No varao sam se, ako sam mislio, da ću se izvući bez ikakva prigovora, jer kad mi je izbrojio novac, i kad sam se već htio oprostiti od njega, on me zamoli, da se prošećem s njime drvoredom. Nisam mu bio spomenuo Manonu; on nije znao, da je ona na slobodi, zato se njegova prodika odnosila samo na moj drski bijeg iz Saint-Lazara i na njegovu bojazan, da ću po-

novo upasti u razuzdan život, umjesto da se okoristim lekcijama, što sam ih dobio u zatvoru. Rekao mi je, da je sutradan nakon moga bijega došao u Saint-Lazare da me posjeti i da se zaprepastio, kad je čuo, na koji sam način odanle izišao. Razgovarao je o tome s ocem superiorom; dobri otac nije se još bio oporavio od užasa, ali je bio toliko velikodušan, da zataji od upravitelja policije, pod kakvim sam okolnostima otišao, i da spriječi, da se proširi vijest o vratarevoj smrti. S te se strane, dakle, nemam čega bojati, no ako mi preostaje i zera razbora, onda ću iskoristiti sretni obrat, što ga je nebo dalo stvarima. Ponajprije valja da pišem ocu i da se pomirim s njime, i ako hoću poslušati njegov savjet, on drži, da bih morao napustiti Pariz i vratiti se u krilo svoje obitelji.

Slušao sam ga dokraja. Saznao sam iz njegova govora mnogo ugodnih novosti. U prvom redu bio sam ushićen, što nemam čega da se bojim od strane Saint-Lazara. Mogao sam se opet slobodno kretati pariskim ulicama. U drugom redu, veselio sam se, što Tiberge i ne sluti, da je Manon na slobodi i da se vratila k meni. Čak sam opazio, da izbjegava da mi govori o njoj; očito je držao, da je moja ljubav prema njoj malo ohladnjela, jer sam mu se činio miran u tom pogledu. Odlučio sam, ako već ne da se vratim kući, a ono bar da pišem ocu, kako me je Tiberge savjetovao, i da mu izrazim svoju spremnost da se vratim dužnostima i da se pokorim njegovoj volji. Nadao sam se, da ću ga skloniti, da mi pošalje novaca, pod izlikom, da želim nastaviti studije na Akademiji, jer bih ga teško uvjerio, da sam voljan vratiti se u svećenički stalež. Pravo da kažem, nisam ni zazirao od onoga, što sam mu mislio obećati. Dapače, bilo mi je drago da se bavim nečim poštenim i razboritim, ukoliko se ta osnova ne bi kosila s mojom ljubavi. Namjeravao sam živjeti sa svojom ljubavnicom i u isto vrijeme pohađati predavanja; to se dvoje moglo vrlo lijepo uskladiti. Ove su mi se misli toliko svidjele, da sam obećao Tibergeu, da ću još istog dana pisati ocu. I doista, čim sam se oprostio s njime, ušao sam u neku javnu pisarnicu* i

napisao tako nježno i pokorno pismo, da sam čitajući ga bio uvjeren, da ću ganuti očevo srce.

Premda sam rastavši se s Tibergeom bio u mogućnosti da najmim i platim fijaker, radije sam ponosno krenuo pješke gospodinu de T. Uživao sam što se mogu slobodno kretati, jer me prijatelj uvjerio, da se nemam čega bojati. Tada mi odjednom pade na pamet, da se ova uvjeravanja odnose samo na Saint-Lazare, a da ja povrh toga imam još na duši i stvar s Hôpitalom, ne računajući Lescautovo ubojstvo, u koje sam također upleten, u najmanju ruku kao svjedok. Ta me pomisao toliko uplašila, da sam se sklonio u prvi drvored, odakle sam dozvao jednu kočiju. Odvezoh se ravno gospodinu de T., koji se nasmijao mome strahu. I samome mi se učinila smiješna moja bojažljivost, kad sam čuo od njega, da se ne trebam bojati ni zbog Hôpitala, ni zbog Lescauta. Reče mi, da je bojeći se, da bi ga mogli osumnjičiti zbog sudjelovanja u otmici Manone, otišao ujutro u Hôpital i tražio da je posjeti, kao da ne zna, što se dogodilo. No ondje nikome nije bilo ni nakraj pameti da nas optuži, — ni njega, ni mene. Štaviše, pohitali su da mu ispričaju ovaj događaj, kao osobitu novost; nisu se mogli načuditi, da je tako lijepa djevojka, kao što je Manon, mogla pobjeći s jednim slugom. On im je nato samo hladno odgovorio, da se tome nimalo ne čudi, jer je čovjek kadar svašta učiniti za svoju slobodu. Dalje mi je pričao, kako je odatle pošao Lescautu, u nadi da će me ondje zateći s mojom dražesnom ljubavnicom. Međutim gazda kuće, neki kolar, tvrdio je, da nije vidio ni nju, ni mene, ali da nije nikakvo čudo, što nismo svratili k njemu, ako smo došli da posjetimo Lescauta, jer smo sigurno doznali, da su ga malo prije ubili. Nato mu je spremno ispričao sve, što je znao o razlozima i okolnostima ovog ubojstva.

Otprilike dva sata prije toga došao je Lescautu u pohode neki njegov prijatelj, gardist, i predložio mu, da se kartaju. Lescaut je počeo tako brzo dobivati, da je onaj drugi za nepuni sat izgubio sto škuda, to jest sve, što je imao. Nesretnik, koji je ostao bez prebite pare, zamolio je Lescauta, da mu posudi polovicu od

izgubljene svote. Oko toga su se porječkali i grdno su se zavadili. Lescaut je odbio da iziđe na dvoboj, pa se onaj drugi odlazeći zakleo, da će mu razbiti glavu, što je još iste večeri učinio. Gospodin de T. ljubezno doda, da je bio u velikoj brizi zbog nas i da mi i dalje nudi svoje usluge. Nisam se nimalo ustezao da mu otkrijem naše sklonište. On me zamoli za dopuštenje da večera s nama.

Kako sam još imao samo da nabavim rublja i haljine za Manonu, rekoh mu, da možemo odmah krenuti, ako hoće biti toliko ljubazan da svrati sa mnom u nekoliko dućana. Ne znam, da li je pomislio, da mu to predlažem, da bih potakao njegovu darežljivost, ili je to učinio prosto iz velikodušnosti, tek on je pristao da odmah pođe i odveo me k trgovcima, kod kojih se snabdijevala njegova obitelj. Nagovorio me, da izaberem neke tkanine, koje su stajale više, no što sam namjeravao potrošiti, a kad je došlo do plaćanja, strogo je zabranio trgovcima da uzmu od mene i jednu paru. Učinio je to na tako uljudan i prijazan način, da sam smatrao, da mogu mirne duše primiti njegov poklon. Zajedno se uputismo u Chaillot, kamo stigoh manje nespokojan, no što sam otišao.

Budući da je vitezu des Grieux trebalo više od jednog sata, da nam sve to ispriča, ja ga zamolih, da malo odahne i da večera s nama. Po našoj pažnji mogao je zaključiti, s kolikim ga užitkom slušamo. Reče nam, da ćemo čuti još zanimljivijih stvari u nastavku priče i, pošto povečerasmo, on nastavi svoju pripovijest.

DRUGI DIO

Moja prisutnost i ljubaznost gospodina de T. odagnaše i posljednje ostatke tuge u Manone.

— Zaboravimo na pretrpljene strahote, dušo moja draga — rekoh joj, kad sam se vratio — i započnimo nov i sretniji život. Konačno, ljubav je dobar gospodar, i usud nam ne može spremati toliko jada, koliko nam ona pruža užitaka.

Naša je večera bila pravo veselje. Bio sam ponosniji i zadovoljniji Manonom i sa sto pistola, negoli najbogatiji pariski zakupnik sa svojim nagomilanim blagom. Bogatstvo valja mjeriti prema tome, koliko ono čovjeku omogućuje da udovolji svojim željama. Ja nisam imao ni jedne neispunjene želje; čak mi ni budućnost nije zadavala mnogo briga. Bio sam gotovo uvjeren, da će otac pristati da mi daje koliko mi treba, da mogu časno živjeti u Parizu, jer sam već bio u dvadesetoj godini i imao pravo da tražim svoj dio od majčina imutka. Nisam krio od Manone, da raspolažem sa ciglih sto pistola. No i to je bilo dovoljno, da mirno sačekamo bolja vremena, koja su svakako imala nastupiti, zahvaljujući mojim zakonitim pravima ili kartanju.

Tako sam se prvih tjedana sav predao radosti i uživao u svom položaju. Iz osjećaja časti i zbog nekog

ostatka opreza pred policijom odgađao sam iz dana u dan da obnovim veze s ortacima iz hotela (Transilvanije), te sam igrao samo u manje ozloglašenim društvima, gdje mi je sklonost sreće prištedjela poniženje da pribjegnem varanju. Provodio sam u gradu jedan dio popodneva i vraćao se navečer u Chaillot, vrlo često u društvu gospodina de T., čije je prijateljstvo prema nama svakoga dana raslo. Manon je nalazila načina da se zabavi i da skrati vrijeme. Sprijateljila se u susjedstvu s nekim mladim ženama, koje je proljeće primamilo onamo. Provodile su vrijeme u šetnjama i u ručnom radu. Kartanje, kome su same odredile granice, podmirivalo je troškove za kola. Odvezle bi se na šetnju u Bulonjsku šumu, a kad sam se naveče vraćao kući, nalazio sam Manonu ljepšu, zadovoljniju i strastveniju no ikada. Uza sve to pojavili su se na obzoru neki oblačci, koji kao da su prijetili da zamrače moju sreću. No oni su se ubrzo opet raspršili, a vragolasta ćud Manonina učinila je rasplet tako šaljivim, da se još i danas sav razdragam, kad se sjetim toga događaja, koji me podsjeća na njenu nježnost i na njezinu domišljatost.

Jedini sluga, od kojeg se sastojala naša služinčad, pozove me jednoga dana na stranu i reče mi veoma zbunjeno, da mi ima nešto važno saopćiti. Naredio sam mu, da govori otvoreno, a on mi nakon kratkog okolišanja natukne, da se neki gospodin, stranac, zagledao u gospođicu Manonu. Meni krv uzavre u žilama.

— A ona? — prekidoh ga naglije, no što je bilo razborito, ako sam želio da doznam sve.

Moja ga žestina prestraši. Odgovori mi nemirno, da to još nije proniknuo, ali kako je posljednjih dana opazio, da ovaj stranac redovito dolazi u Bulonjsku šumu, silazi iz kočije, pa sâm šeće sporednim stazama i, čini se, vreba priliku da vidi ili susretne gospođicu, te je stupio u razgovor s njegovim slugama, da bi doznao ime njihova gospodara. Od njih je čuo, da je gospodin neki talijanski knez, i da oni sami naslućuju, da se upleo u neku galantnu pustolovinu. To je sve, što mu je uspjelo saznati, doda dršćući, jer da je knez

u taj čas izišao iz šumice, prijateljski mu prišao i zapitao ga, kako se zove. Nato mu je, kao da je pogodio, da je u našoj službi, čestitao, što služi kod najdražesnije žene na svijetu.

Nestrpljivo sam čekao nastavak njegova izvještaja. On ga završi bojažljivim ispričavanjem, koje sam zahvaljivao samo svom nesmotrenom uzbuđenju. Uzalud sam navaljivao na njega, da govori otvoreno. Uvjeravao me, da ne zna ništa više, jer se ono, što mi je ispričao, dogodilo dan ranije, pa nije više vidio kneževe ljude. Umirio sam ga ne samo pohvalama, već i pristojnom nagradom, i, ne odajući nikakva nepovjerenja prema Manoni, preporučio mu mirnijim glasom, da pripazi na sve strančeve korake.

Njegov je strah zapravo probudio u meni strašne sumnje. Bojao sam se, da mi je iz straha prešutio jedan dio istine. Međutim, pošto sam malo razmislio, umirio sam se donekle i čak sam požalio, što sam se pokazao onako slabim. Ta ne mogu valjda kriviti Manonu za to, što se netko zaljubio u nju! Ona po svoj prilici i ne zna, da je očarala kneza, a onda, kakav me život očekuje, ako budem tako lako otvarao srce ljubomori?

Sutradan pođoh opet u Pariz. Nisam donio druge odluke, doli da što prije povećam svoj imutak igranjem na velike svote, da bih mogao napustiti Chaillot, čim budem imao razloga za nespokojstvo. Navečer nisam doznao ništa, što bi me moglo uznemiriti. Stranac se opet pojavio u Bulonjskoj šumi; oslanjajući se na jučerašnji razgovor, prišao je mom pouzdaniku, te mu govorio o svojoj ljubavi, ali se iz njegovih riječi dalo zaključiti, da još nije stupio u vezu s Manonom. Raspitivao se za mnoge pojedinosti i pokušao na kraju da ga pridobije velikim obećanjima. Izvukao je neko pismo, koje je držao u pripremi, i nudio mu uzalud nekoliko zlatnika, ako to pismo preda svojoj gospodarici.

Dva su dana prošla, a da se ništa nije dogodilo. Treći dan bio je burniji. Vrativši se iz grada prilično kasno, doznao sam, da se Manon za vrijeme šetnje na časak odvojila od svojih drugarica, i pošto joj se stranac, koji ju je uzastopce slijedio, približio na jedan

njen mig, predala mu je neko pismo, koje je on primio sa zanosom. Nije dospio da svoj zanos izrazi drugačije, doli zaljubljenim cjelivanjem pisma, jer je ona odmah pobjegla. No čitavog je dana poslije toga bila neobično vesela, i to je raspoloženje nije ostavilo ni kad se vratila kući. Razumjet ćete, da sam drhtao pri svakoj njegovoj riječi.

— Jesi li posve siguran — zapitah tužno slugu — da te oči nisu prevarile?

On mi se kleo nebom, da govori istinu. Ne znam, do čega bi me dovele patnje mog srca, da Manon, koja je čula kad sam došao, nije u taj mah nestrpljivo izišla preda me i stala se tužiti zbog moje sporosti. Ne sačekavši odgovora, obasula me milovanjem i tek što je ostala nasamo sa mnom, predbacila mi je živo, što se u zadnje vrijeme tako kasno vraćam kući. Kako sam ja sveudilj šutio, imala je vremena da nastavi. Rekla mi je, da već tri tjedna nisam proveo s njom ni jedan čitavi dan, a ona ne može podnijeti tako duge odsutnosti, pa me moli, da bar od vremena na vrijeme ostanem jedan dan kod nje. Odmah sutra hoće da me ima uza se od jutra do večeri.

— Ostat ću, ne bojte se — odgovorih joj prilično nabusito.

Nije se mnogo osvrtala na moju sjetu, već mi je u nastupu veselja, koje mi se učinilo zaista neobičnim, stala na zabavan način opisivati kako je provela dan. — Čudna djevojka! — pomislih u sebi. — Šta da očekujem nakon ovakva uvoda? — Sjetih se našeg prvog rastanka, no ipak mi se činilo, da u njenoj radosti i milovanju razabirem neku iskrenost, koja je u skladu s prividnošću.

Nije mi bilo teško da tugu, koju nisam mogao sakriti za večerom, opravdam tobožnjim gubitkom na kartama. Smatrao sam osobito povoljnim, što je upravo od nje potekla misao, da se sutradan ne udaljujem iz Chaillota. Time ću dobiti vremena za razmišljanje. Moja prisutnost ondje rješava me svake bojazni za sutrašnji dan. Ako u međuvremenu ne opazim ništa, što bi me primoralo da objavim svoja otkrića, — mislio sam — onda ću se prekosutra preseliti u grad, u

neku četvrt, gdje neću dolaziti u dodir s kneževima. Zahvaljujući ovoj odluci, spavao sam nešto mirnije te noći, ali sam ipak trpio, što mi prijeti nova nevjera.

Kad sam se probudio, Manon mi je izjavila, da to, što ćemo provesti dan kod kuće, nije razlog da budem manje dotjeran nego li inače, te da me ona želi svojeručno počešljati. Imao sam krasnu kosu, i ona se često znala zabavljati udešavajući je, no nikad me nije tako pomno očešljala, kao onoga dana. Bio sam prisiljen da njoj za ljubav sjednem za toaletni stolić i da podnesem sve majstorije i kerefeke, koje je smislila, da bi me uljepšala. Dok je to činila, često je okretala moje lice prema sebi, i naslonivši mi se objema rukama na ramena, promatrala me sa žudnom radoznalošću. Zatim bi izrazila svoje zadovoljstvo jednim ili dvama poljupcima i vraćala me u prijašnji položaj, da može nastaviti svoj posao. Tako smo se zabavljali do objeda. Užitak, što ga je ona nalazila u toj igri, učinio mi se tako prirodan, a njeno veselje tako neusiljeno, da ovaj postojani privid nikako nisam mogao dovesti u sklad sa crnom izdajom, te sam nekoliko puta došao u kušnju, da joj otkrijem svoje srce i da se oslobodim tereta, koji me počeo tištati. No ja sam se neprestano nadao, da će mi ona sama sve priznati, i već sam se unaprijed naslađivao trijumfom.

Vratismo se u njezin kabinet. Ona nastavi da mi kovrča i češlja kosu, a ja sam se podvrgavao svim njenim hirovima, kadli joj javiše da knez * * * želi govoriti s njome. Ovo me je ime silno uzbudilo.

— Što? — uzviknuh odgurnuvši je. — Tko? Kakav knez?

Ona ne odgovori na moja pitanja.

— Uvedite ga — reče hladno slugi. Zatim mi se obrati umiljatim glasom:

— Dragane moj, ja te obožavam, ali sada te molim, da se strpiš na časak, jedan jedini časak. Ljubit ću te zato sto puta više i bit ću ti zahvalna čitavog života.

Gnjev i iznenađenje oduzeše mi dar govora. Ona ponovi svoje molbe, a ja sam tražio riječi, da ih s prezirom odbijem. Ali, kad je Manon čula da se otvaraju

vrata od predsoblja, ona me zgrabi jednom rukom za kosu, koja mi je slobodno padala na ramena, a drugom dohvati ručno ogledalo. Upela se iz petnih žila, da me ovako dovuče do vrata kabineta i otvorivši ih koljenom pružila strancu, — koji se, čuvši buku, zaustavio nasred sobe — prizor, koji mora da ga je veoma začudio. Ugledao sam čovjeka, vrlo lijepo odjevena, ali prilično ružna. Premda ga je ovaj prizor zbunio, on se ipak duboko nakloni. No Manon mu ne dade vremena da progovori.

— Vidite, gospodine — reče pružajući mu ogledalo. — Dobro se pogledajte, i recite mi da li nemam pravo. Vi tražite u mene ljubavi. Evo čovjeka, koga ljubim, i koga sam se zaklela da ću ljubiti do groba. Uporedite se s njime, pa ako smatrate, da mu možete preoteti moje srce, onda mi recite, kako to mislite postići, jer vam ja izjavljujem, da u očima vaše pokorne službenice svi kneževi Italije ne vrijede koliko jedna vlas, koju držim u ruci.

Za vrijeme ove mahnite besjede, koju je očito unaprijed smislila, ja sam uzalud nastojao da se istrgnem. Sažalio mi se ugledan čovjek, pa sam želio da svojom uljudnošću izgladim uvredu. Međutim, on se ubrzo snašao i odgovorio dosta grubo, tako da sam se odmah ohladio.

— Gospođice, gospođice — reče smiješeći se usiljeno — zaista mi se sada otvaraju oči, pa vidim, da ste mnogo iskusniji, no što sam mislio.

I on smjesta pođe, a da je nije ni pogledao. Samo je odlazeći mrmljao, da žene u Francuskoj nisu nimalo bolje od onih u Italiji. Ništa me u ovoj prilici nije gonilo, da popravim njegovo mišljenje o lijepome spolu.

Manon ispusti moju kosu, baci se na jedan naslonjač i udari u smijeh. Moram priznati, da me je do u dno duše ganula žrtva koju sam mogao pripisati samo ljubavi. Ipak mi se šala učinila pretjerana, te sam joj zbog toga prigovorio. Ona mi nato ispriča, da joj je moj suparnik, pošto ju je nekoliko dana proganjao u Bulonjskoj šumi i otkrio joj svoje osjećaje grimasama — poslao po kočijašu, što je vozio nju i njene drugarice, jedno pismo, koje je potpisao punim imenom i

svim titulama, a u kome joj je otvoreno izjavio ljubav i obećao, onkraj bregova, sjajnu budućnost i vječnu vjernost. Ona se vratila u Chaillot s namjerom da mi saopći ovu pustolovinu. Tada joj je palo na um, da bismo se mogli zabavljati na njegov račun, te nije mogla odoljeti napasti. Laskavim pismom pozvala je talijanskog kneza da je posjeti i osobito se radovala tome, što me uvukla u svoj plan, a da nije u meni probudila nikakve sumnje. Ja joj ni jednom riječi nisam spomenuo, da sam bio obaviješten s druge strane, već sam u zanosu pobjedonosne ljubavi sve odobravao.

Primijetio sam, kako je za cijelog mog života nebo uvijek odabiralo upravo one trenutke, kad sam držao, da mi je sreća najsigurnija, da bi me najteže kaznilo. Smatrao sam se tako sretnim s prijateljstvom gospodina de T. i s Manoninom ljubavi, da me nitko ne bi mogao uvjeriti, da mi prijeti neka nova nevolja. A ipak, spremala se kobna nesreća, koja me dovela u onaj bijedan položaj, u kojem ste me vidjeli u Pacyju, i zatim, korak po korak, u tako žalosnu krajnost, da ćete jedva moći povjerovati u istinitost moje priče.

Jednom, kad je gospodin de T. s nama večerao, začusmo kako se neka kočija zaustavlja pred vratima našeg svratišta. Bili smo radoznali, tko to dolazi u ono doba noći. Rekoše nam, da je to mladi G. M. to jest sin našeg najljućeg dušmanina, onog starog razvratnika, koji je mene strpao u Saint-Lazare, a Manonu u Hôpital. Kad sam čuo to ime, krv mi je udarila u glavu.

— Samo mi ga nebo šalje —, rekoh gospodinu de T. — da ga kazni zbog očeve podlosti. Neće mi izmaći, dok ne ukrstimo mačeve.

Gospodin de T., koji ga je poznavao i koji je čak bio veoma sprijateljen s njime trudio se da izmijeni moje osjećaje prema njemu. Uvjeravao me, da je to vrlo drag mladić, koji nije mogao imati udjela u očevu postupku, te ću ga sigurno zavoljeti, čim ga upoznam, i odmah zaželjeti, da steknem njegovo prijateljstvo. Hvalio ga je na sva usta i konačno me zamolio za dopuštenje, da ga pozove za naš stol i da mu ponudi, da jede s nama ono, što je još ostalo od večere. Pre-

dusreo je moj prigovor, da bismo Manonu izložili opasnosti, kad bismo otkrili njeno boravište sinu našeg neprijatelja, zaklinjući se svojom čašću, da ćemo, kad se bolje upoznamo, naći u mladom M. G. najvatrenijeg zagovornika.

Poslije ovakvih uvjeravanja, nisam se više opirao. Gospodin de T. nam ga dovede, pošto ga je prethodno obavijestio, tko smo i što smo. Mladić nas je doista svojim nastupom pridobio. Zagrlio me. Zatim sjedosmo, i on se stade diviti Manoni, meni i svemu, što je naše, jedući pritom s tekom, koji je već sâm po sebi bio pohvala našoj večeri. Pošto raspremiše stol, razgovor postade ozbiljniji. Oborenih očiju govorio nam je o očevoj okrutnosti prema nama i smjerno nas je zamolio za oproštenje.

— Neću da govorim više o tome — reče — da ne obnovim uspomenu, zbog koje se i suviše stidim.

Njegova su izvinjavanja bila iskrena od samog početka, ali su kasnije postala još mnogo iskrenija, jer je bio ciglih pola sata s nama, kad sam opazio, kako na njega djeluju Manonine draži. Pogledi i vladanje bivali su mu svakog časa sve nježniji. Nije se odao ni jednom riječju, no ja sam već imao dovoljno iskustva u ljubavi, pa da i bez pomoći ljubomore razaberem sve, što je u vezi s osjećajima. Ostao je s nama do u neko doba noći, a kad se opraštao, reče, da se neobično raduje, što nas je upoznao i zamoli nas, da smije katkada doći da nam ponudi svoje usluge. Odvezao se ujutro s gospodinom de T., koji je sjeo u njegova kola.

Kako rekoh, nisam bio sklon ljubomori, a tada sam više no ikada vjerovao Manoninim zakletvama. Ovo čarobno biće tako je ovladalo mojim srcem, da nije u njemu bilo mjesta za drugi osjećaj, doli za ljubav i poštovanje prema njoj. Nisam joj nimalo zamjeravao, što se svidjela mladom G. M.; dapače, bio sam ushićen učinkom njenih čari i ponosan, što me ljubi djevojka, kojoj se svi dive. Nisam čak ni smatrao potrebnim da joj saopćim svoje sumnje.

Nekoliko smo dana bili zabavljeni popravljanjem i ukrašavanjem njenih haljina i vijećanjem, da li možemo ići u kazalište, a da se ne trebamo bojati, da će nas tko prepoznati. Gospodin de T. nas je posjetio još iste sedmice, pa smo ga upitali, što drži o tome. On je shvatio, da nam mora savjetovati, da pođemo, ako želi ugoditi Manoni. Tako odlučismo, da idemo još iste večeri s njime u kazalište. No nismo mogli provesti ovu nakanu u djelo, jer me je odmah pozvao na stranu i rekao mi:

— Ja sam se našao u velikoj neprilici, otkako se nismo vidjeli, te sam zbog toga i došao danas k vama. G. M. je zaljubljen u vašu draganu i povjerio mi se. Ja sam njegov prisni prijatelj i spreman sam, da mu u svako doba pomognem, ali ja sam isto tako i vaš prijatelj. Smatram, da su njegove namjere nepoštene i osuđujem ih. Čuvao bih njegovu tajnu, kad bi on namjeravao da se posluži samo običnim sredstvima, da je osvoji, no on je dobro obaviješten o Manoninoj ćudi. Doznao je — ne znam otkud — da Manon voli izobilje i zabave, pa kako on raspolaže lijepim imutkom, rekao mi je, da će je iskušati kakvim većim darom i ponuditi joj deset tisuća livara dohotka. Da imate obojica iste mogućnosti, možda bi mi bilo mnogo teže izdati ga, ali pravda je prevagnula moje prijateljstvo u vašu korist, to više, što sam, uvevši ga nepromišljeno ovamo, odgovoran za njegovu strast, te mi je dužnost da spriječim posljedice zla, koje sam ja prouzrokovao.

Zahvalih gospodinu de T. na tako velikoj usluzi i priznah mu, uzvraćajući povjerenje povjerenjem, da je Manonin značaj zaista onakav, kako ga zamišlja G. M., to jest, da ona ne može podnijeti čak ni pomisao na siromaštvo.

— Međutim — rekoh mu — držim, da ipak nije kadra da me ostavi, kad je u pitanju samo veće ili manje blagostanje. Ona danas ni u čemu ne mora oskudijevati pored mene, a ja još očekujem, da će se moj imutak iz dana u dan povećavati. Bojim se samo jedne stvari — dodah — naime da G. M. ne zloupotrijebi to, što poznaje naše boravište, i da nam na neki način ne naškodi.

Gospodin de T. me uvjeravao, da s te strane mogu biti miran, jer je G. M. kadar da počini kakvu ludost iz ljubavi, ali neće nikad učiniti nešto podlo. A ako bi to ipak učinio, reče, onda bi ga on prvi za to kaznio i time popravio nesreću, što je dao povoda svemu tome.

— Veoma sam vam zahvalan za taj osjećaj — odvratih — ali zlo bi tada već bilo učinjeno, i veliko je pitanje, da li bi se dalo popraviti. Najpametnije će biti, da ga predusretnemo, te da napustimo Chaillot i potražimo neko drugo boravište.

— Jest — prihvati gospodin de T. — ali teško da biste to mogli učiniti na vrijeme, jer G. M. kani doći amo u podne. Kazao mi je to jučer, i to me navelo da dođem tako rano, da bih vas obavijestio o njegovim nakanama. Svakog časa može stići.

Ovako hitna opomena nagnala me da stvar shvatim ozbiljnije. Budući da mi se činilo nemogućim izbjeći posjet gospodina G. M. i spriječiti ga, da otkrije svoje osjećaje Manoni, odlučih, da je sâm izvijestim o namjerama svog novog suparnika. Uobražavao sam, da će ona — znajući da su mi poznati njegovi prijedlozi i saslušavši ih pred mojim očima — imati dovoljno snage da ih odbije. Otkrio sam svoj naum gospodinu de T., koji mi odgovori, da je to vrlo škakljiva stvar.

— Priznajem — rekoh — ali ako čovjek može imati razloga da bude siguran u svoju ljubavnicu, onda ja imam sve razloge da vjerujem u Manoninu ljubav. Jedino bi je visina ponude mogla zabliještiti, ali ja sam vam već kazao, da ona nije koristoljubiva. Ona voli lagodan život, ali voli i mene, i s obzirom na moje prilike, ne vjerujem, da bi mi mogla pretpostaviti sina jednog čovjeka, koji ju je strpao u Hôpital.

Jednom riječi, ostadoh pri svome i pozvavši Manonu na stranu, saopćih joj bez uvijanja sve, što sam netom saznao. Ona mi zahvali na dobrom mišljenju, što ga imam o njoj, i obeća, da će tako odgovoriti na ponude gospodina G. M., da će mu proći volja da ih ponovi.

— Ne — rekoh — ne valja ga razljutiti. Mogao bi nam naškoditi. Ali ti zacijelo znaš, vragolanko — dodah smijući se — kako da se riješiš neugodna ili dosadna udvarača.

Ona razmisli časkom, pa će onda:

— Pala mi je na um sjajna misao, i silno sam ponosna na svoju domišljatost. G. M. je sin našeg najvećeg neprijatelja; treba da se osvetimo ocu, ne na sinu, nego na njegovoj kesi. Ja ću ga slušati, primit ću njegove poklone, a onda ću mu se narugati.

— Osnova je lijepa — rekoh joj — ali ti zaboravljaš, drago dijete, da nas je taj put već jednom odveo ravno u Hôpital.

No uzalud sam joj objašnjavao, koliko je opasan ovakav pothvat; ona je tvrdila, da treba samo sve dobro smisliti i našla je odgovor na sve moje prigovore. Pokažite mi jednog ljubavnika, koji ne pristaje slijepo na sve hirove ljubavnice, koju obožava, pa ću priznati, da sam pogriješio, što sam joj tako lako popustio. Odlučismo, dakle, da nasamarimo gospodina G. M., ali je čudnim obratom sudbine on mene nasamario.

Oko jedanaest sati ugledali smo njegovu kočiju. Biranim nam se riječima ispričao, što je bio toliko slobodan da dođe objedovati s nama. Nije ga iznenadilo, što je ondje zatekao gospodina de T., jer mu je ovaj dan prije obećao, da će i on doći, samo što se izgovorio nekim poslom, kako se ne bi morao povesti s njime. Ma da je svaki pojedini od nas spremao u srcu izdaju, sjeli smo za stol kao prijatelji, koji imaju povjerenja jedan u drugoga. G. M. je lako našao priliku, da izjavi svoje osjećaje Manoni. Nisam mu stajao na putu, nego sam se navlaš udaljio na nekoliko časaka. Kad sam se vratio, primijetio sam, da ga nije natjerala u očaj pretjeranom hladnoćom. Bio je izvrsno raspoložen; a i ja sam se pretvarao, da sam dobre volje. On se u sebi smijao mojoj lakovjernosti, a ja njegovoj. Čitavo poslije podne zabavljali smo se promatrajući jedan drugoga. Udesio sam, da prije odlaska razgovara još malo nasamo s Manonom, tako da je imao razloga da se pohvali koliko dobrim objedom, toliko i mojom susretljivošću.

Kad se popeo u kočiju s gospodinom de T. Manon mi odmah pritrča raširenih ruku i zagrli me prasnuvši

u smijeh. Ponovila mi je od riječi do riječi njegove prijedloge i ponude. One su se svodile na ovo: on je obožava i želi dijeliti s njome četrdeset tisuća livara dohotka, kojima već raspolaže, bez obzira na ono, što će baštiniti, kada mu umre otac. Ona će biti gospodarica njegova srca i njegova imutka, a kao zalog za svoja dobročinstva spreman je da joj dade kočiju, namještenu kuću, sobaricu, tri lakaja i jednog kuhara.

— No, ovaj je sin zbilja mnogo darežljiviji od oca. Ali recite mi iskreno — dodah — zar vas ova ponuda nimalo ne mami?

— Mene? — odvrati Manon i preudesi prema svojoj misli Racinove stihove«*

Moi! vous me soupçonnes de cette perfidie?
Moi! je pourrais souffrir un visage odieux.
Qui rappelle toujours l'Hôpital à mes yeux?[1]

— Ne — odgovorim nastavljajući parodiju:

»J' aurais peine à penser que l'Hôpital, Madame,
Fut un trait dont l'Amour l'eut gravé dans votre âme.«[2]

Ali je zato namještena kuća s kočijom i tri lakaja vrlo zavodljiva; ljubav ima malo takvih mamaca.

Ona mi svečano izjavi, da je njeno srce zauvijek moje i da nikad neće zavoljeti drugoga.

— Njegova me obećanja — reče — više potiču na osvetu, no što izazivaju u meni ljubav.

Upitah je, da li ima namjeru da primi kuću i kola. Ona mi odgovori, da želi samo njegov novac. Teškoća je bila u tome, da primi jedno bez drugoga. Odlučismo sačekati, dok G. M. ne izloži cijeli svoj naum u pismu, što joj ga je obećao poslati. On joj ga doista posla sutradan po slugi bez livreje, koji je vrlo vješto našao priliku, da govori s njome bez svjedoka. Ona mu reče, da počeka njen odgovor, i smjesta mi donese pismo. Otvorismo ga zajedno. Osim otrcanih fraza o ljubavi, u listu su bile potanko izložene ponude mog suparnika. Nije ograničavao svoje troškove. Obavezivao se,

da će joj isplatiti deset tisuća franaka, čim preuzme kuću, i da će dopunjavati ovu svotu, tako da je Manon uvijek ima kod sebe u gotovu novcu. Posveta kuće imala se proslaviti u najskorijoj budućnosti. Tražio je samo dva dana za pripreme i naveo joj ime ulice i kuću gdje će je čekati popodne drugoga dana, ako joj uspije da mi umakne. To je bila jedina točka, u pogledu koje ju je zaklinjao da ga umiri; za sve ostalo kao da je bio siguran. Dodao je još, kako će, ako Manon predviđa, da će imati teškoća da pobjegne od mene, on naći načina da joj olakša bijeg.

G. M. bio je lukaviji od svog oca; htio je da ima plijen u rukama, prije no što će izdati novce. Stadosmo vijećati, kako da se Manon vlada. Još sam jednom pokušao da joj izbijem iz glave ovaj pothvat, predočivši joj sve opasnosti od njega. Ali ništa nije bilo kadro da je odvrati od njenog nauma. Ona posla gospodinu G. M. kratak odgovor, da ga uvjeri kako joj neće biti teško da određenog dana dođe u Pariz, pa da je može sa sigurnošću očekivati. Nakon toga uglavismo, da ja odmah pođem i potražim nov stan u kakvu selu s druge strane Pariza, te da ponesem sa sobom našu skromnu prtljagu. Sutradan poslije podne, u ugovoreno vrijeme, ona će poći u Pariz. Pošto primi darove od gospodina G. M., lijepo će ga zamoliti, da je povede u kazalište. Ponijet će sa sobom onoliko novaca, koliko bude mogla nositi, a ostatak će predati mome slugi, koga je namjeravala uzeti sa sobom. Bio je to još uvijek onaj isti momak, koji ju je izbavio iz Hôpitala i koji nam je bio veoma privržen. Ja sam imao doći s fijakerom do ugla ulice Saint-André-des-Arcs, ostaviti ga ondje i oko sedam sati prikrasti se po mraku do ulaza u kazalište. Manon mi je obećala, da će smisliti neku izliku da iziđe na trenutak iz lože, pa će onda brže bolje sići i potražiti me. Ostalo će sve ići lako. Začas ćemo doći do kola i izići iz Pariza preko predgrađa Saint-Antoine, kuda vodi put za naš novi dom.

Premda je ova nakana bila ekstravagantna, nama se činilo, da je prilično dobro smišljena. U stvari, bilo je od nas ludo i nesmotreno, što smo zamišljali, da bismo, — sve da nam ona i najsretnije pođe za rukom

— ikad mogli izbjeći njene posljedice. Međutim, mi smo posve nepromišljeno srljali u opasnost. Manon se odveze s Marcelom, tako se naime zvao naš sluga. S bolom u srcu oprostih se od nje. Rekoh joj grleći je:

— Manon, nemojte me varati; hoćete li mi ostati vjerni?

Ona me nježno prekori zbog mojeg nepovjerenja i ponovi sve svoje zakletve. Htjela je stići oko tri sata u Pariz. Ja sam krenuo poslije nje. Ostatak popodneva proveo sam u kavani Féré kraj mosta Saint-Michel. Kad je pao mrak, izišao sam da najmim fijaker, koji sam, prema dogovoru, ostavio na uglu ulice Saint-André-des-Arcs. Zatim sam se uputio pješke do ulaza u kazalište. Iznenadilo me, što nisam našao Marcela, koji je trebao da me sačeka pred kazalištem. Čitav jedan sat strpljivo sam čekao pomiješan među lakaje i pažljivo motrio prolaznike. Konačno, kad je izbilo sedam sati, a ja još nisam primijetio ništa, što bi imalo veze s našim osnovama, uzeh ulaznicu za parter, ne bih li otkrio u kojoj loži Manonu i gospodina G. M. Nije bilo ni njega, ni nje. Vratim se opet pred ulaz i počekam još četvrt sata, obuzet nestrpljivošću i nemirom. Kako se ni za to vrijeme nitko nije pojavio, pođem do fijakera ne mogavši se ni na što odlučiti. Kad me kočijaš spazi, dođe mi na nekoliko koraka u susret i reče mi tajanstveno, da me neka lijepa gospođica već čitav sat čeka u kolima. Pitala je za mene, i on me odmah prepoznao po opisu, a kad je čula, da ću se vratiti, kazala je, da ima vremena da me počeka. Odmah pomislih, da je to Manon. Pritrčah kolima, ali ugledah jedno ljupko lišce, koje nije bilo njeno. Bila je to neka posve strana žena, koja me odmah upitala, da li ima čast govoriti s gospodinom vitezom des Grieux. Odgovorih joj, da se tako zovem.

— Imam za vas jedno pismo — nastavi ona — iz kojega ćete doznati, što me dovodi amo, i odakle imam sreću da poznajem vaše ime.

Zamolih je, da počeka, dok pročitam pismo u nekoj obližnjoj krčmi. Ona izrazi želju da pođe sa mnom i savjetova mi, da zatražim posebnu sobu.

— Od koga je ovo pismo? — upitah je, dok smo se penjali uza stube.

Ona mi odgovori, da ću to saznati iz samog pisma. Prepoznao sam Manonin rukopis. Evo otprilike, što mi je javljala:

G. M. ju je dočekao s pažnjom i darežljivosti, koje su nadmašile sva njena očekivanja. Obasuo ju je darovima i stavio joj u izgled upravo kraljevski život. Uza sve to uvjeravala me, da nije zaboravila na mene u tome sjaju, ali kako nije mogla privoljeti gospodina G. M., da je te večeri povede u kazalište, odgodila je užitak da me vidi na neki drugi dan. Da me malo utješi za jad, koji će mi vjerojatno zadati ova vijest, našla je načina da mi pribavi jednu od najljepših djevojaka u Parizu, koja će mi predati ovo pismo. Potpis je glasio: »Vaša vjerna dragana, Manon Lescaut.«

U ovom je pismu bilo nešto tako okrutno i uvredljivo za mene, da sam se neko vrijeme kolebao između gnjeva i boli, i odlučio da pokušam zauvijek zaboraviti svoju nezahvalnu i vjerolomnu ljubaznicu. Bacih pogled na djevojku, koja je stajala preda mnom: bila je vanredno ljupka, a ja bih bio volio, da je dovoljno lijepa, da uzmognem i ja postati nevjernikom i krivokletnikom. Ali nisam u nje našao one nježne i čeznutljive oči, onaj božanski stas, onu pùt, koju kao da je naslikao sâm Amor, ukratko, ono neiscrpno obilje draži, kojima je priroda obdarila nevjernu Manonu.

— Ne, ne — rekoh joj odvrativši pogled — nezahvalnica, koja vas šalje, znala je vrlo dobro, da ćete se uzalud potruditi. Vratite se k njoj i recite joj u moje ime, neka samo uživa u svome zločinstvu, i neka uživa, ako može, bez grižnje savjesti. Ja je ostavljam zauvijek i u isti se mah odričem svih žena, jer ni jedna ne može biti tako krasna kao ona, a sve su, bez sumnje, isto toliko podle i lažljive.

Htio sam već da siđem i odem, te da se više ne brinem za Manonu. Smrtna ljubomora, koja mi je razdirala srce, pritajila se i prerušila u sjetnu i sumornu mirnoću, pa sam vjerovao, da sam gotovo izliječen, to više, što nisam osjećao onih žestokih uzbuđenja, koja bi inače ovladala mnome u ovakvim prilikama.

Jao! Ljubav me zavarala, koliko sam držao da su me zavarali G. M. i Manon.

Djevojka, koja mi je donijela pismo, vidjevši da hoću da siđem niza stube, zapita me, što želim da isporuči gospodinu G. M. i gospođi koja je s njime. Na to pitanje vratih se u sobu i obratom, koji će se učiniti vjerojatan onima, što nikad nisu osjetili žestoke strasti, zapadoh odjednom iz moje umišljene mirnoće u strahovit gnjev.

— Idi — rekoh joj — javi izdajici G. M. i njegovoj vjerolomnoj ljubavnici, u kakav me očaj bacilo to prokleto pismo, ali im reci također, da se neće dugo smijati, jer ću ih oboje svojom rukom ubiti.

Sruših se na stolac. Šešir mi pade na jednu stranu, a štap na drugu. Iz očiju mi potekoše dva potoka gorkih suza. Gnjev, koji me bio obuzeo, prometnuo se u duboku bol, i ja sam plakao jecajući i uzdišući.

— Dođi amo, dijete moje, dođi amo — uzviknuh obrativši se djevojci. — Dođi amo, kada su te poslali da me tješiš. Reci mi, da li znaš kakve utjehe protiv srdžbe i očaja, protiv želje, da čovjek sebi oduzme život, pošto je najprije ubio dvoje izdajnika, koji ne zaslužuju da žive. Jest, dođi amo — nastavih vidjevši da je učinila nekoliko bojažljivih i nesigurnih koraka prema meni. — Dođi, da osušiš moje suze, da vratiš mir mojemu srcu; dođi, da mi kažeš, da me ljubiš, kako bih se privikao da me ljubi neka druga, umjesto moje nevjernice. Lijepa si, pa ću možda i ja tebe zavoljeti.

Jadno djevojče — kome je moglo biti šesnaest, najviše sedamnaest godina, i koje kao da je bilo stidljivije, no što su to obično žene ove vrsti — bilo je neobično zatečeno ovim čudnim prizorom. Ipak mi se približi, da me pomiluje, no ja je odmah udaljih, odgurnuvši je od sebe.

— Šta hoćeš od mene? — rekoh joj. — Ah, ti si žena, pripadaš spolu, koji mrzim i koji ne mogu više podnijeti. Slatko tvoje lice prijeti mi novom izdajom. Odlazi i ostavi me sama.

Ona mi se nakloni, a da se nije usudila ni progovoriti, i okrene se da pođe. Ja joj viknuh, da stane.

— Reci mi barem — nastavih — zašto, kako i s kojom su te namjerom poslali ovamo. Kako si doznala moje ime i mjesto, gdje ćeš me naći?

Ona mi odgovori, da već dugo poznaje gospodina G. M. Danas oko pet sati pozvao ju je k sebi, pa je pošla za lakajem, koji je došao po nju, i stigla u neku veliku kuću. Ondje ga je zatekla kako igra piqueta s jednom lijepom gospođom, i njih dvoje su je zamolili, da mi preda ono pismo, koje mi je i donijela. Rekli su joj, da će me naći u jednim kolima na kraju ulice Saint-André. Na moje pitanje, da li je to sve, ona mi odgovori porumenjevši, da su joj stavili u izgled, da bih je ja mogao pozvati, da mi pravi društvo.

— Prevarili su te — rekoh joj — jadna djevojko, prevarili su te. Ti si žena, pa ti treba čovjek, ali treba ti bogat i sretan čovjek, a takvoga ovdje nećeš naći. Vrati se, vrati se natrag gospodinu de G. M. On ima sve, što čovjek mora imati, da bi ga ljubile lijepe žene; on može poklanjati namještene kuće i krasne kočije. A ja mogu ponuditi samo ljubav i vjernost, pa žene preziru moje siromaštvo i titraju sa mojom prostodušnošću.

Još sam dugo govorio tužno ili žestoko, već prema tome, koja bi od strasti, što su ovladale mnome, popustila ili preuzela maha. Tako sam mučio samoga sebe, dok se moje uzbuđenje nije stišalo toliko, da sam mogao razmišljati. Uporedio sam posljednju svoju nesreću sa sličnim nesrećama, koje su me prije zadesile, pa sam zaključio, da nemam više razloga da očajavam, negoli u drugim slučajevima. Poznavao sam Manonu; zašto da se toliko kinjim zbog ove nezgode, koju sam trebao predvidjeti? Zašto da joj radije ne potražim lijeka? Još nije prekasno. U najmanju ruku ne smijem žaliti truda, kako ne bih kasnije sebi predbacio, da sam svojim nemarom i sâm pridonio svojim jadima. Zato uzeh razmatrati sve putove, koji bi mi mogli vratiti malo nade.

Pokušati da je silom otmem iz ruku toga G. M., bilo bi posve besmisleno; mogao bih se upropastiti, a ne

bih imao ni najmanje izgleda na uspjeh. No vjerovao sam, da bih posve sigurno utjecao na njeno srce, kad bih makar na časak uspio razgovarati s njome nasamo. Tako sam dobro poznavao sve njene slabosti! Bio sam tako siguran, da me ona ljubi! Pa čak i ta bizarna misao, da mi se pošalje neka lijepa djevojka, da me utješi, mogao bih se okladiti, da je niknula u njenoj glavi i da se rodila iz saučešća prema mojim patnjama. Odlučio sam upotrebiti svu svoju domišljatost, da bih se sastao s njome. Od mnogih putova, koje sam uzeo u razmatranje, odabrao sam konačno ovaj:

Gospodin de T. mi je s toliko srdačnosti bio učinio jednu uslugu, da zaista nisam mogao sumnjati u njegovu iskrenost i revnost. Naumio sam poći k njemu i nagovoriti ga da pozove mladog G. M., tobože zbog nekog važnog posla. Trebalo mi je samo pola sata, da mogu govoriti s Manonom. Namjera mi je bila da se uvučem u njezinu sobu, a vjerovao sam, da će mi to lako uspjeti u odsutnosti gospodina G. M.

Budući da me ova odluka prilično umirila, izdašno sam nagradio djevojku, koja je još uvijek bila ondje, i da se ne bi možda vratila k onima, što su je poslali, zapitao sam je, gdje stanuje, nagovijestivši joj, da ću te noći doći k njoj. Popeo sam se u svoj fijaker i žurno se odvezao do gospodina de T. Imao sam sreću; zatekao sam ga kod kuće. Putem sam, naime, strahovao da ga neću naći. Obavijestio sam ga u nekoliko riječi o svojim jadima i o usluzi, za koju sam došao da ga zamolim. Toliko se začudio, kad je čuo, da je G. M.-u uspjelo zavesti Manonu, da mi je — ne znajući da sam i sâm djelomično kriv za svoju nesreću — velikodušno ponudio, da skupi sve svoje prijatelje, te da uz pomoć njihovih mišića i mačeva oslobodi moju ljubavnicu. Ja mu objasnih, da bi ovakav skandal mogao biti poguban za Manonu i za mene.

— Čuvajmo našu krv za krajnji slučaj — rekoh mu. — Ja smišljam jedan mirniji put, koji bi nas isto tako sigurno doveo do uspjeha.

On mi bezuvjetno obeća, da će učiniti sve, što budem tražio od njega, i pošto sam mu ponovio, da treba samo poručiti gospodinu G. M., da želi govoriti s njime, pa ga onda zadržati jedan do dva sata, on krene odmah sa mnom, da mi udovolji. Razmišljali smo, kojim bi se izgovorom mogao poslužiti, da ga tako dugo zadrži. Svjetovao sam ga, da mu najprije iz kakve krčme pošalje pisamce, u kojem ga moli, da odmah dođe onamo zbog neke stvari, koja je tako važna, da se ne može odložiti.

— Ja ću paziti — nastavih — kad on iziđe, pa ću se onda bez velike muke uvući u kuću, jer me ondje nitko ne poznaje osim Manone i Marcela, koji je moj sluga. Vi ćete za to vrijeme biti s gospodinom G. M. i možete mu reći, da je ona važna stvar, zbog koje ste ga pozvali, novčana neprilika; da ste, naime, prokockali sav vaš novac, a zatim da ste igrali na časnu riječ, pa još mnogo više izgubili. Trebat će mu neko vrijeme, dok vas odvede do svoje kase, pa ću imati kad da izvršim svoj naum.

Gospodin de T. se točno držao ovog rasporeda. Ostavio sam ga u krčmi, gdje je odmah napisao pismo. Ja sam se postavio na nekoliko koraka od Manonine kuće. Vidio sam kako je neki čovjek donio poruku i kako je čas kasnije G. M. izišao pješke u pratnji nekog lakaja. Čekao sam, dok zakrene u drugu ulicu; onda sam prišao vratima svoje nevjernice, i — unatoč gnjevu — pokucao s poštovanjem, s kojim čovjek kuca na vrata kakvog hrama. Srećom mi je Marcel otvorio vrata. Dadoh mu znak da šuti. Ma da se nisam trebao bojati ostalih slugu, upitah ga posve tiho da li me može odvesti u sobu k Manoni, da me nitko ne vidi. On mi reče, da samo treba da se nečujno popnem uza velike stube.

— Onda požurimo — rekoh — i ne daj nikome da dođe gore, dok sam ja ondje.

Stigao sam bez poteškoća do njezine sobe. Manon je upravo čitala. Ovdje sam imao prilike da se divim značaju ove neobične djevojke. Umjesto da se prepadne i uplaši, ona se samo malo iznenadila, kao što se čovjek iznenadi, kad ugleda osobu, za koju je mislio, da je negdje daleko.

— Ah, to ste vi, mili moj — reče mi i priđe da me zagrli nježno kao obično. — Bože dragi, kako ste smioni! Tko bi mogao pomisliti, da ćete danas doći ovamo?

Ja se oslobodih iz njena zagrljaja i, mjesto da uzvratim njeno milovanje, odgurnuh je s prezirom i uzmakoh dva tri koraka, da se odmaknem od nje. Ovaj ju je pokret smeo. Ostala je u istom položaju i uprla u mene pogled problijedjevši u licu. Ja sam u stvari bio tako sretan, što je opet vidim, da sam pored svih opravdanih razloga za gnjev, jedva smogao dovoljno snage da je grdim. No moje je srce krvarilo zbog ljute uvrede, koju mi je nanijela. Podsjetih se na tu uvredu da raspalim svoju srdžbu, trudeći se, da mi u očima zablista neki drugi žar, a ne ljubavni. Kako sam neko vrijeme šutio, ona je opazila, da sam uzbuđen i stala je drhtati, vjerojatno od straha. Nisam mogao podnijeti ovaj prizor.

— Ah, Manon — rekoh joj nježno — nevjerna i vjerolomna Manon! Čime da počnem svoju tužbu? Blijedi ste i drhtite, a ja sam tako osjetljiv za svaku vašu patnju, da se bojim, da vas suviše ne rastužim svojim prigovorima. Ali kažem vam, Manon, srce mi se kida od boli zbog vaše nevjere. Takvi se udarci ne zadaju ljubavniku, ako se ne želi njegova smrt. To je već treći put, Manon; brojio sam, takvo što se ne može zaboraviti. Na vama je, da sada odmah razmislite, na što ćete se odlučiti, jer moje tužno srce ne može više izdržati tako okrutan postupak. Osjećam, kako mi trne i kako je gotovo da prepukne od boli. Ne mogu više — dodah sjedajući na stolac — nemam snage da govorim i jedva se držim, da ne padnem.

Nije mi odgovorila, ali kad sam sjeo, pala je na koljena, stavila mi glavu na krilo i sakrila lice u moje ruke. Začas sam osjetio, da ih kvasi svojim suzama. Bože, kako li me je to potreslo!

— Ah, Manon, Manon — nastavih uzdišući. — Kasno je liti suze, pošto ste mi zadali smrt. Vi hinite tugu, koju ne možete osjećati. Nema sumnje, da vam je najveća muka moja prisutnost, koja je uvijek bila smetnja za vaše užitke. Otvorite oči, pogledajte, tko sam;

ne rone se ovako nježne suze zbog nesretnika, kojemu ste se iznevjerili i kojega ste okrutno ostavili.

Ona mi je ljubila ruke ne mijenjajući položaja.

— Nestalna Manon — nastavih — nezahvalna i nevjerna djevojko, gdje su vaša obećanja i prisege? Okrutna i prevrtljiva ljubavnice, što je s onom ljubavi, na koju si mi je još danas klela? Pravedni bože, zar se jedna nevjernica smije ovako sprdati s vama, pošto vas je tako pobožno pozvala za svjedoka? Krivokletstvo se nagrađuje, a očaj i napuštenost su jedina plaća za postojanost i vjernost.

Ove sam riječi popratio tako gorkim refleksijama, da su mi nehotice udarile suze na oči. Manon je to primijetila po promjeni moga glasa. Napokon prekine šutnju.

— Mora da sam zaista mnogo zgriješila — reče tužno — kad sam vas tako ucvilila i uzbudila; ali neka me nebo kazni, ako sam ikad mislila, da činim nešto loše ili imala namjeru, da to učinim!

Njene su mi se riječi učinile tako besmislene i neiskrene, da se nisam mogao obuzdati, već sam uzviknuo u nastupu gnjeva:

— Užasnog li licemjerja! Sad mi je jasnije no ikada, kako si ti nevaljalo i himbeno čeljade. Sad tek poznajem tvoj kukavni značaj. Zbogom, podli stvore — rekoh i ustadoh — volim tisuću puta umrijeti, nego da imam još ikakve veze s tobom. Neka me nebo kazni, ako te ikad još udostojim jednog jedinog pogleda! Ostani kod svog novog ljubavnika, voli ga, mrzi mene, odreci se časti i razuma; ne marim više, sve mi je svejedno.

Moja ju je žestina uplašila; ostala je na koljenima kraj stolca, s kojega sam ustao, i gledala me u strahu ne usuđujući se ni da diše. Pošao sam još nekoliko koraka prema vratima, okrenute glave i s očima uprtima u nju. No trebalo bi da sam izgubio svaki osjećaj čovječnosti, pa da ostanem hladan pred tolikim dražima. A meni je posve nedostajala ova nečovječna snaga. Odjednom sam prešao u protivnu krajnost i vratio se, ili bolje reći pohrlio k njoj bez razmišljanja. Zagrlio sam je i obasuvši je nježnim cjelovima za-

molio, da mi oprosti moju naglost. Priznao sam, da sam grubijan i da ne zaslužujem sreću, da me ljubi djevojka, kao što je ona. Posadih je na stolac, te se sada ja spustih na koljena pred nju i stadoh je preklinjati, da me sasluša u ovom položaju. Sva najnježnija i najsmjernija opravdanja, što ih pokoran i strastven ljubavnik može smisliti, izrekao sam u nekoliko riječi isprike. Molio sam je, da mi iskaže milost i da mi oprosti. Nato mi ona ovije ruke oko vrata i reče, da me zapravo ona mora moliti, da joj oprostim i zaboravim jade, što mi ih je zadala, i da se s razlogom počinje bojati, da mi se neće svidjeti ono, što ima da mi kaže za svoje opravdanje.

— Meni! — prekidoh je odmah. — Ah, ta ja i ne tražim od vas opravdanja. Odobravam sve, što ste učinili. Nije na meni, da tražim razloge vašem ponašanju. Ta bit ću sretan i presretan, ako moja draga Manon ne odvrati svoje srce od mene! Ali, svemoćna Manon — nastavih, razmislivši o svojoj sudbini — vi, koja po svojoj volji upravljate mojim radostima i mojim patnjama, hoćete li mi dopustiti, pošto vas zadovoljim svojim poniženjem i pokajanjem, da vam govorim o svojoj tuzi i o svojim jadima? Hoću li čuti od vas, što me danas čeka, i da li ćete neopozivo potpisati moju smrtnu osudu provevši noć s mojim suparnikom?

— Dragi viteže — reče mi zatim mirnim glasom — da ste se odmah ovako jasno izrazili, uštedjeli biste sebi mnogo uzbuđenja, a meni veoma mučan prizor. Budući da vaša bol potječe samo od ljubomore, izliječila bih je ponudivši vam, da odmah pođem s vama nakraj svijeta. No ja sam držala, da se žalostite zbog pisma, što sam vam ga napisala u prisutnosti gospodina de G. M., i zbog one djevojke, koju smo vam poslali. Mislila sam, da ste možda shvatili ono pismo kao porugu, a onu djevojku kao izjavu, da se odričem vas, da bih se priklonila gospodinu G. M., jer ste mogli pomisliti, da vam je ja šaljem. Eto, ta me je misao odjednom zaprepastila, jer iako sam potpuno nedužna, uvidjela sam razmislivši malo, da biste me mogli krivo shvatiti. Međutim, želim da mi sudite, pošto vam kažem sve po istini.

I ona mi ispriča sve, što je doživljela, otkako se sastala s G. M., koji ju je dočekao u ovoj kući. On ju je zaista primio kao pravu princezu. Pokazao joj je sve odaje, koje su bile izvanredno ukusno namještene i blistale od čistoće. Zatim joj je u svom kabinetu isplatio deset tisuća livara i povrh toga joj poklonio raznog nakita, među inim i onu bisernu ogrlicu i narukvice, koje je već jednom dobila od njegova oca. Odanle ju je odveo u neki salon, koji još nije bila vidjela, i gdje ih je čekala izvrsna zakuska. Za stolom su ih dvorile nove sluge, koje je najmio za nju, a on im je naredio, da je odsad smatraju svojom gospodaricom. Na kraju joj je pokazao kočiju, konje i ostale darove, a nakon toga joj je predložio, da odigraju partiju karata do večere.

— Priznajem vam — nastavi ona — da je sav taj raskoš učinio jak utisak na mene. Pomislila sam, da bi bilo šteta lišiti se odjednom tolikog blaga i ponijeti sa sobom samo deset tisuća franaka i nakit, kad je tu već gotovo bogatstvo za vas i za mene, i kad bismo mogli lagodno živjeti na račun gospodina G. M. Umjesto da mu predložim, da pođemo u kazalište, odlučila sam ispitati, što misli o vama, da vidim, hoćemo li imati mogućnosti da se sastajemo, ukoliko usvojimo moj plan. Ustanovila sam, da je vrlo dobroćudan. Pitao me, što mislim o vama i da li mi je bilo žao da vas ostavim. Ja mu rekoh, da ste vi tako ljubazni i da ste uvijek tako lijepo postupali sa mnom, da ne bi bilo prirodno, kad bih vas mrzila. Priznao je, da ste valjan čovjek i da je odmah poželio steći vaše prijateljstvo. Htio je da zna, kako mislim da ćete primiti moj odlazak, pogotovo kad doznate, da sam kod njega. Odgovorila sam mu, da naša ljubav nije od jučer, te je imala vremena da malo ohladni, i da vi, uostalom, niste baš osobito imućni, pa možda nećete taj gubitak smatrati velikom nesrećom, jer ćete se tako riješiti tereta, koji vam je bio prilično težak. Dodala sam, da sam čvrsto uvjerena, da ćete to primiti mirno, pa vam nisam ni krila, da idem u Pariz po nekom poslu. Vi

ste na to pristali, rekoh, pa ste i sami došli ovamo i niste mi se učinili osobito uznemireni, kad sam se oprostila od vas. — Kad bih vjerovao, — rekao je, — da je on voljan živjeti u dobrim odnosima sa mnom, ja bih mu prvi ponudio svoje usluge i svoje prijateljstvo. — Uvjeravala sam ga, da ćete, koliko vas ja poznajem, sigurno znati cijeniti njegovu ponudu, pogotovo ako vam pomogne da sredite svoje prilike, koje nisu najbolje, otkako ste se zavadili s vašom obitelji. On me je prekinuo izjavivši, da će vam učiniti svaku uslugu, koja bude u njegovoj moći, pa čak ako želite zapodjeti kakvu novu ljubav, da će vam pribaviti krasnu ljubavnicu, koju je on ostavio zbog mene.

Pohvalila sam ovu misao, da bih potpuno otklonila njegove sumnje, i, utvrđujući se sve više u svojoj nakani, tražila sam samo načina, kako da vas o tome obavijestim, jer sam se bojala, da ćete se jako uznemiriti, kad budete vidjeli, da nisam došla na sastanak. Zato sam mu predložila, da vam još večeras pošalje onu novu ljubavnicu, kako bih imala prilike da vam pišem. Bila sam prisiljena pribjeći ovom lukavstvu, jer nije bilo izgleda, da bi me i na trenutak ostavio samu. Nasmijao se mojemu prijedlogu. Pozvao je svog lakaja i pitao ga, bi li mogao odmah naći njegovu bivšu ljubavnicu, te ga je poslao da je traži na raznim mjestima. Mislio je, da vas ona mora potražiti u Chaillotu, ali sam mu kazala, da smo se na rastanku dogovorili, da ćemo se naći u kazalištu, ili, ako me nešto spriječi da dođem onamo, da ste obećali čekati me u kolima na kraju ulice Saint-André, te je prema tome bolje, da vam onamo pošalje vašu novu ljubavnicu, već i zato, da ne biste uzalud čekali i zebli čitavu noć. Rekla sam mu još, da bi bilo dobro, da vam napišem nekoliko riječi i da vas obavijestim o ovoj zamjeni, koju inače ne biste tako lako razumjeli. Pristao je, ali sam morala pisati u njegovoj prisutnosti, pa sam pazila, da se ne izrazim suviše jasno.

— Evo — doda Manon — kako je sve teklo. Ne krijem od vas ništa, ni svoje vladanje, ni svoje nakane. Djevojka je došla, učinila mi se lijepa, i kako sam bila sigurna, da patite zbog moje odsutnosti, iskreno sam željela, da vas ona uzmogne razonoditi nekoliko trenutaka, jer je jedina vjernost, koju očekujem od vas, vjernost srca. Bila bih najvoljela da vam pošaljem Marcela, ali nisam mogla ugrabiti ni jednog časka, da mu objasnim ono, što sam željela da vam javim.

Na kraju mi je još ispričala, kako se G. M. našao u neprilici, kad je primio pisamce gospodina de T.

— Teško se odlučio da me ostavi — reče — i uvjeravao me, da će se uskoro vratiti. Stoga sam i nemirna, što ste još ovdje, i zato sam se iznenadila, kad ste došli.

Strpljivo sam saslušao njenu pripovijest. Razumije se, da sam u njoj našao svu silu okrutnih i za mene poraznih pojedinosti, jer je Manonina namjera da mi se iznevjeri bila tako očita, da se ona nije ni trudila da je sakrije od mene. Nije mogla očekivati, da će je G. M. ostaviti netaknutu, kao kakvu vestalku. Znači, da je namjeravala s njime provesti noć. Kojeg li priznanja za jednog ljubavnika! Međutim, držao sam, da sam i sâm djelomično kriv za njenu pogrešku, jer sam joj prvi otkrio osjećaje, što ih G. M. gaji prema njoj, i jer sam bio suviše popustljiv i slijepo prihvatio nepromišljeni plan ove pustolovine. Uostalom — takva mi je, eto, narav — ganula me prostodušnost njenog priznanja i otvoreni i dobroćudni način, kojim mi je ispričala čak i okolnosti, koje su me najviše vrijeđale. Ne griješi ona iz zlobe, govorio sam sebi. Površna je i nesmotrena, ali je ipak poštena i iskrena. Dodajte tome, da je već sama moja ljubav bila dovoljna, da mi zatvori oči za sve njene pogreške. Suviše sam bio sretan, što ću je još iste večeri oteti svome suparniku. Ipak je upitah:

— A s kime biste proveli noć?

Ovo pitanje, koje sam joj postavio tužna glasa, zbunilo ju je. Samo je nešto mucala, umjesto da mi odgovori. Smilila mi se zbog neprilike, u koju je zapala, te joj, prekinuvši ovaj razgovor, otvoreno izjavih da očekujem od nje, da smjesta pođe sa mnom.

— Vrlo rado — reče mi ona — ali zar vi ne odobravate moju nakanu?

— Ah, zar nije dosta — odvratih joj — što odobravam sve, što ste dosad učinili?

— Što! Zar nećemo ponijeti sa sobom ni onih deset tisuća franaka? — odgovori ona. — On mi ih je dao. Moji su.

Savjetovao sam joj, da ostavi sve i da gleda da što prije krenemo odanle. Premda sam bio tek pola sata kod nje, bojao sam se, da bi se G. M. mogao vratiti. Međutim, ona me usrdno molila, da joj dopustim, da ne ode praznih ruku, te sam držao, da joj moram bar u nečemu popustiti, pošto sam toliko postigao kod nje.

Dok smo se spremali za odlazak, čuo sam odjednom kako netko kuca na kućna vrata. Bio sam čvrsto uvjeren, da je to G. M., i ova me pomisao toliko uzbudila, te sam rekao Manoni, da ću ga ubiti, ako se pojavi. Zaista, nisam se bio još dovoljno primirio, da se uzmognem svladati, kad ga ugledam. Najzad Marcel dokonča moje muke donesavši mi neko pismo, koje je primio za mene na vratima. Bilo je od gospodina de T. Javljao mi je, da je g. G. M. otišao kući po novac, pa je on iskoristio njegovu odsutnost da mi saopći jednu vrlo zgodnu misao: on smatra, da se ne bih mogao ljepše osvetiti svome suparniku, nego da pojedem njegovu večeru i još večeras legnem u krevet, u kome je on mislio provesti noć s mojom ljubavnicom. Sve bi se to dalo lako provesti, samo ako nađem tri do četiri čovjeka, dovoljno odvažna, da ga zaustave na ulici, i dovoljno pouzdana, da ga do jutra ne gube iz vida. On sa svoje strane obećava, da će ga zadržati još najmanje jedan sat kojekakvim razlozima, koje je spremio za njegov povratak.

Pokazao sam ovu cedulju Manoni i objasnio joj, kojom sam se varkom poslužio, da bih mogao doći do nje. Mnogo se divila našoj domišljatosti. Nekoliko smo se časaka od srca smijali. No kad sam spomenuo prijedlog gospodina de T. kao šalu, ona je na moje veliko čudo stala ozbiljno navaljivati, da usvojimo tu ideju, koja ju je oduševila. Uzalud sam je pitao, odakle da stvorim ljude, koji bi bili kadri da zaustave toga G. M. i da ga vjerno čuvaju. Ona mi reče, da valja barem pokušati, kad nam već gospodin de T. jamči za čitav jedan sat. Na ostale moje prigovore odgovorila je, da

sam tiranin i da neću da joj učinim nikakvo zadovoljstvo. Njoj se ovaj prijedlog silno svidio.

— Sjedit ćete na njegovu mjestu za večerom — ponavljala mi je ona — spavat ćete u njegovoj postelji, a sutra u zoru otet ćete mu ljubavnicu i odnijeti njegov novac. Osvetit ćete se kako treba i ocu i sinu.

Popustio sam njenom navaljivanju, premda mi se srce opiralo tome, kao da je slutilo neku veliku nesreću. Iziđoh u namjeri da zamolim dvojicu ili trojicu gardijskih časnika, s kojima me bješe upoznao Lescaut, da preuzmu na sebe zadaću da zaustave gospodina G. M. Samo sam jednoga od njih zatekao kod kuće no taj je bio poduzetan čovjek, i tek što je razabrao o čemu je riječ, odmah mi je zajamčio uspjeh. Zatražio je od mene samo deset pistola, da može nagraditi tri gardista, koje je nakanio pozvati i staviti im se na čelo. Zamolio sam ga, da ne gubi vremena, a on ih je sakupio za nepunih četvrt sata. Sačekao sam ga u njegovu stanu, pa kad se vratio sa svojim drugovima, ja ih osobno povedoh do ugla ulice, kojom je G. M. morao proći vraćajući se k Manoni. Preporučih mu, da ga ne zlostavlja, nego da ga dobro čuva do sedam sati ujutro, tako da mogu biti siguran, da mu neće umaknuti. On mi reče, da ga namjerava odvesti u svoju sobu i da će ga prisiliti da se svuče, ili čak da legne u njegov krevet, dok će on sa svoje tri delije provesti noć u piću i kartanju. Ostadoh s njima do časa, kad se pojavio G. M. Tada se povukoh nekoliko koraka dalje, da iz mraka promatram taj neobičan prizor. Gardist mu pristupi s pištoljem u ruci i uljudno mu objasni, da ne traži od njega ni život, ni novac, ali ako se bude i najmanje opirao da pođe s njime, ili ako podigne glas, onda će ga na mjestu ustrijeliti. G. M., videći da gardijskog časnika prate tri vojnika i bojeći se, bez sumnje, nabitog pištolja, nije se opirao. Vidio sam, kako je poašo za njima kao janje.

Odmah sam se vratio Manoni i, da sluge ne bi ništa posumnjale, rekao sam joj, da ne treba čekati gospodina de G. M., jer su ga protiv njegove volje zadržali neki poslovi, pa me zamolio, da odem k njoj, da ga ispričam i večeram s njome. Ja sam veoma počašćen,

rekoh, što mogu večerati s tako lijepom gospođom. Ona je vrlo vješto poduprla moj naum. Sjedosmo za stol. Držali smo se veoma ozbiljno, sve dok su sluge bile u sobi i dvorile nas. No kad smo ih napokon otpustili, proveli smo jednu od najkrasnijih večeri u našem životu. Naredio sam potajno Marcelu, da potraži jedan fijaker i da kaže kočijašu, da nas sutradan ujutro prije šest sati čeka pred vratima. Oko ponoći, ja se tobože rastadoh od Manone, ali se onda uz Marcelovu pomoć vratih na prstima, te se stadoh spremati da legnem u postelju gospodina G. M., kao što sam sjedio na njegovu mjestu za stolom.

Za to vrijeme naš zao duh nije mirovao, nego je spremao našu propast. Dok smo se mi odavali bunilu sreće, mač nam je visio nad glavom. Nit, o koju je bio obješen, tek što se nije prekinula. Ali da biste bolje shvatili sve okolnosti naše propasti, valja da vam objasnim njezin uzrok.

Gospodina G. M. pratio je jedan lakaj, kad ga je onaj gardist zaustavio. Vidjevši, što se dogodilo s njegovim gospodarom, momak se uplašio i dao u bijeg. Prvo što je poduzeo da mu pomogne, bilo je da javi starome G. M. što se zbilo. Ovako neugodna vijest morala je starca veoma uznemiriti; to mu je bio jedinac sin, a bio je neobično živahan za svoje godine. Najprije se raspitao kod lakaja, što je njegov sin radio to popodne, da li se porječkao s kime, da li se umiješao u kakvu tuđu svađu, da nije možda bio u kakvoj sumnjivoj kući. Sluga, koji je držao, da mu je gospodar u životnoj opasnosti, te da mora odbaciti sve obzire, ako želi da ga još spasi, ispriča sve što je znao o njegovoj ljubavi prema Manoni, o izdacima za nju i o tome, kako je čitavo popodne do devet sati bio kod nje, kako je onda izišao i kako ga je na povratku snašla nesreća. To je bilo dovoljno, pa da starac posumnja, da je posrijedi spor oko neke žene. Premda je već bilo najmanje deset i po sati uveče, nije se nimalo ustezao da pođe ravno k upravitelju policije. Zamolio ga je, da izda posebne naloge svim noćnim patrolama i da mu dade jedan odred, koji će ga pratiti. Zatim je pojurio u onu ulicu, gdje mu je sin bio napadnut. Pretražio je sva mjesta u gradu, gdje se nadao, da bi ga mogao naći, i kako mu nikako nije mogao ući u trag, naredio je na kraju, da ga odvedu do kuće njegove ljubavnice, jer je pomislio, da se možda onamo vratio.

Ja sam baš htio leći, kad je on stigao. Budući da su vrata od sobe bila zatvorena, nisam čuo, da netko lupa na kućnim vratima. On je ušao sa dva pandura, i pošto se uzalud raspitao za svoga sina, zaželio je govoriti s njegovom ljubavnicom, ne bi li od nje štogod doznao. Popeo se do njene odaje, sve u pratnji onih dvaju pandura. Upravo smo se spremali u krevet, kadli se otvoriše vrata. Nama se krv sledila u žilama, kad smo ga ugledali.

— Oh bože! To je stari G. M. — rekoh Manoni. Skočim da dohvatim mač, no on se na moju nesreću bio zapleo u remen. Panduri, koji su primijetili moju kretnju, potrčaše odmah, da mi ga otmu. Čovjek u košulji ne može se opirati. Oni mi oduzeše svaku mogućnost da se branim.

Premda je starog G. M. veoma uzbudio ovaj prizor, ipak me je ubrzo prepoznao, a još je lakše poznao Manonu.

— Da li me oči varaju? — reče ozbiljno. — Ne vidim li ja to viteza des Grieux i Manonu Lescaut?

Bio sam tako izbezumljen od stida i bola, da mu nisam odgovorio. Kanda je jedno vrijeme nešto premišljao, a onda se, — kao da su te misli probudile njegov gnjev, — prodere na mene:

— Ah! Nesretniče, uvjeren sam, da si mi ubio sina!

Ova me nepravda silno zapekla.

— Stari zlikovče — odvratih mu gordo — da sam htio ubiti nekoga od tvoje obitelji, prvo bih tebe smakao.

— Čvrsto ga držite — reče on pandurima. — Mora mi reći, gdje mi je sin. Sutra ću ga dati vješati, ako mi smjesta ne kaže, što je učinio od njega.

— Ti ćeš me dati vješati? — odvratih. — Bestidniče! Na vješala spadaju takvi, kao što si ti. Znaj, da u mojim žilama teče plemenitija i čistija krv, negoli u tvojima. Jest — dodah — znam, što je od tvoga sina,

i ako me budeš još dražio, dat ću ga zadaviti prije nego što svane zora, a tebe čeka uskoro ista sudbina.

Bilo je nesmotreno, što sam mu priznao da znam, gdje je njegov sin, no bio me obuzeo takav gnjev, da se nisam mogao svladati. On pozove odmah petoricu ili šestoricu pandura, koji su čekali pred vratima, i zapovjedi im, da skupe svu kućnu čeljad.

— He, gospodine viteže — nastavi posprdnim glasom — velite, da znate, gdje mi je sin i da ćete ga dati zadaviti? Budite uvjereni, da ćemo mi to dovesti u red.

Odmah sam shvatio, da sam učinio veliku pogrešku. On se približi Manoni, koja je sjedila na krevetu i plakala, i dobaci joj nekoliko podrugljivih komplimenata glede vlasti, koju ima nad ocem i nad sinom, i lijepog načina, na koji iskorišćuje ovu vlast. Taj stari bludnik htjede da je pomiluje.

— Da je nisi taknuo! — uzviknuh. — Ništa na svijetu ne bi bilo kadro da te spasi iz mojih šaka.

Nato on iziđe ostavivši u sobi tri pandura i naredivši im, neka pripaze da se brzo obučemo.

Ne znam, što je tog časa namjeravao učiniti s nama. Možda bi nas i pustio na slobodu, da smo mu odali, gdje je njegov sin. Dok sam se oblačio, razmišljao sam, ne bi li bilo najpametnije da to učinim. No ako bi bio možda i pristao na to, kad je izlazio iz sobe, kad se vratio, bio je posve drugačije raspoložen. Ispitao je Manoninu služinčad, koju su panduri pohvatali. Ništa nije doznao od slugu, koje joj je najmio njegov sin, ali kad je čuo, da je Marcel već otprije kod nas u službi, odluči da ga zastraši prijetnjama, ne bi li od njega izvukao sve, što zna. Marcel je bio vjeran, ali prostodušan i priglup momak. Sjećanje na ono, što je učinio u Hôpitalu, da bi izbavio Manonu, i strah, što mu ga je ulijevao G. M., toliko su smutili njegovu i onako slabu pamet, da je već zamišljao, kako ga vode na vješala ili razapinju na kotač. Stoga obeća, da će odati sve, što zna, ako mu poklone život. G. M. zaključi iz toga, da smo sigurno počinili kakav ozbiljniji i teži prijestup, no što je on dotad mislio, i obeća Marcelu ne samo život, već i nagradu, ako sve prizna.

Ovaj nesretnik ispriča mu jedan dio naše osnove, o kojoj smo slobodno razgovarali pred njim, jer je i on imao sudjelovati u njoj. Istina, ništa nije znao o promjenama, na koje smo se odlučili u Parizu, ali je odlazeći iz Chaillota bio obaviješten o planu pothvata i o ulozi, koju je imao odigrati u njemu. Izjavio je, dakle, da smo naumili prevariti njegova sina, i da Manon treba dobiti, ili je već dobila, deset tisuća franaka, koje se — u slučaju da uspije naš plan — nikad više ne bi vratile nasljednicima obitelji G. M.

Pošto je dobio ove obavijesti, srditi je starac pohitao natrag u sobu. Ne rekavši ni riječi ušao je u kabinet, gdje je bez velike muke našao novac i nakit. Vratio se k nama sav zajapuren od bijesa i pokazujući nam ono, što je izvolio nazvati ukradenim stvarima, obasuo nas prigovorima i pogrdama. Turio je Manoni pod nos bisernu ogrlicu i narukvice.

— Prepoznajete li ih? — reče joj s podrugljivim smiješkom. — Nije vam bilo prvi put da ih vidite. Iste su, bogami. Svidjele su vam se, ljepotice; to vam vjerujem. Jadna dječica! Zbilja su oboje zlatni, samo što su malko nepošteni.

Srce mi je pucalo od jeda, dok sam slušao ove uvredljive riječi. Ah, da mi je bilo osloboditi se na časak... Bože sveti! Što sve ne bih bio dao za to! Najzad se svladah i rekoh mu s umjerenošću, koja je bila samo prikriven bijes:

— Prestanite, gospodine, s tim drskim porugama. O čemu se radi? Da čujemo, što namjeravate učiniti s nama?

— Radi se o tome, gospodine viteže — odgovori mi on — da ću vas smjesta otpremiti u Châtelet.* Uskoro će svanuti, pa ćemo jasnije vidjeti čitavu stvar i nadam se, da ćete se konačno ipak udostojiti da mi kažete, gdje mi je sin.

Nisam morao mnogo razmišljati, pa da shvatim, kakve će strašne posljedice za nas imati, ako nas zatvore u Châtelet. Sa zebnjom sam predvidio sve opasnosti od toga. Pored sve svoje gordosti, uvidio sam, da moram pognuti glavu pod teretom sudbe i laskati svom najljućem neprijatelju, ne bih li poniznošću nešto po-

stigao kod njega. Uljudno ga zamolih, da me na čas sasluša.

— Uviđam, da sam kriv, gospodine — rekoh mu. — Priznajem, da sam u svojoj mladenačkoj nepromišljenosti počinio velike pogreške i tako vas povrijedio, da se s pravom žalite. No ako poznajete moć ljubavi; ako možete prosuditi, koliko pati nesretni mladić, kome otimaju sve, što ljubi, onda ćete mi možda moći oprostiti, što sam tražio zadovoljstva u maloj osveti, ili ćete bar smatrati, da sam već dovoljno kažnjen sramotom, koju sam pretrpio. Ni zatvor, ni mučenje nisu potrebni, da me prisile da vam kažem, gdje se nalazi vaš gospodin sin. On je na sigurnu mjestu. Nije mi bila namjera da mu naškodim, niti da vas uvrijedim. Spreman sam da vam naznačim mjesto, gdje on mirno provodi noć, ako budete toliko ljubazni da nas pustite na slobodu.

No starog krvoloka nije nimalo dirnula moja molba; okrenuo mi leđa i nasmijao se. Samo mi je s nekoliko riječi dao do znanja, da mu je naša nakana poznata od početka dokraja. A što se tiče njegova sina, dodao je grubo, on će se već naći, kad ga nisam ubio.

— Vodite ih u Petit-Châtelet — reče pandurima — i pazite, da vam vitez ne pobjegne. To je prepredenjak, koji je već jednom pobjegao iz Saint-Lazara.

Izišao je iz sobe. Možete zamisliti moje raspoloženje.

— Oh bože! uskliknuh. — Pokorno ću primiti sve udarce, koji dođu od tebe, ali da takva hulja ima pravo da tako tiranski postupa sa mnom, to me goni u najcrnje očajanje.

Panduri nas zamoliše, da se požurimo, jer su ih pred kućom čekala kola. Ja pružih Manoni ruku, da joj pomognem sići.

— Dođite, kraljica moja — rekoh joj. — Dođite, da se pokorimo našoj krutoj sudbi. Možda će nebo ipak jednom biti milostivije prema nama.

Povezli smo se istim kolima. Ona mi se baci u zagrljaj. Od onog časa, kad se pojavio G. M., nisam čuo od nje ni jedne riječi, ali sada, kada je ostala sama sa mnom, obasula me nježnostima predbacujući sebi, da

je skrivila moju nesreću. Ja sam je uvjeravao, da se nikad neću potužiti na svoj udes, dokle god me ona ne prestane ljubiti.

— Ne treba mene žaliti — nastavih. — Nimalo me ne plaši nekoliko mjeseci zatvora, a Châtelet mi je ipak miliji od Saint-Lazara. Nego za tebe strahujem, dušo moja mila. Koje li kobi za tako dražesno biće! Bože, kako možeš tako surovo postupati sa svojim najsavršenijim stvorom? Zašto se i ona i ja nismo rodili sa osebinama, koje bi bile u skladu s našom nesrećom? Dobili smo duh, ukus, osjećanje. Jao! Kako se slabo koristimo tim darovima, dok tolike duše, koje su niske i dostojne naše sudbine, uživaju sklonost sreće!

Ova me razmišljanja ispuniše jadom; no to još nije bilo ništa u poređenju s bolom, koji me obuzimao, kad sam pomišljao na budućnost. Morio me strah za Manonu. Ona je već bila u Hôpitalu; pa sve da je i izišla odanle zakonitim putem, znao sam, da povrati ove vrste mogu imati veoma teške posljedice. Želio sam da joj izrazim svoje bojazni, a opet sam se bojao da je suviše ne prestrašim. Drhtao sam za nju, a nisam se usudio upozoriti je na opasnost; zagrlio sam je uzdišući, da je bar uvjerim u svoju ljubav, jer to je bio gotovo jedini osjećaj, koji sam se usudio izraziti.

— Manon — govorio sam joj — recite iskreno; hoćete li me uvijek ljubiti?

Ona mi odgovori, da joj je vrlo žao, što mogu uopće sumnjati u to.

— Pa lijepo — odgovorih — ne sumnjam, i s tim ću uvjerenjem prkositi svim našim neprijateljima. Obratit ću se svojoj obitelji, da me izbavi iz Châteleta; a moj život ne bi ništa vrijedio, kad ne bih i vas izvukao odanle, čim se ja oslobodim.

Tako stigosmo do zatvora. Ondje nas rastaviše. Za mene to nije bio tako težak udarac, jer sam ga predvidio. Preporučio sam tamničaru Manonu, kazavši mu, da sam otmjena roda i obećavši mu lijepu nagradu. Zagrlio sam svoju milu ljubavnicu, prije no što sam se od nje rastao. Zaklinjao sam je, da se suviše ne žalosti i da se ničega ne boji, dok sam ja živ. Imao sam nešto novaca, jedan dio dao sam njoj, a od onoga što mi

je preostalo, platio sam tamničaru unaprijed jedan mjesec dobre opskrbe za nju i za sebe.

Moj je novac vrlo dobro djelovao. Smjestiše me u jednu pristojnu i čistu sobu i rekoše mi, da je Manona dobila isto takvu. Odmah sam stao smišljati, kako da se što prije domognem slobode. Bilo je jasno, da u čitavoj mojoj stvari nema ništa izričito kažnjiva. Pa čak i ako bi se na temelju Marcelova iskaza dokazalo, da smo imali nakanu ukrasti ovaj novac, znao sam vrlo dobro, da se sama namjera ne kažnjava. Odlučih da smjesta pišem ocu i da ga zamolim, da lično dođe u Pariz. Kako rekoh, manje sam se stidio, što sam u Châteletu, nego da sam bio u Saint-Lazaru. Osim toga — premda sam sačuvao poštovanje, koje čovjek duguje očinskom autoritetu, godine i iskustva mnogo su smanjile moju bojažljivost. Napisah dakle list, a u Châteletu nisu pravili teškoća da ga propuste. No mogao sam sebi uštedjeti taj trud, da sam znao, da će mi otac sutradan doći u Pariz.

On je primio pismo, što sam mu ga bio pisao tjedan dana ranije. Ono ga je silno obradovalo, ali premda sam mu ulio velike nade u pogledu moga obraćenja, držao je, da se ne smije pouzdati samo u moja obećanja. Odlučio je zato da dođe te da se svojim očima uvjeri, da li sam se zaista promijenio, pa da podesi svoje vladanje prema iskrenosti moga pokajanja. Stigao je sutradan po mome uhićenju. Najprije je otišao Tibergeu, jer sam ga bio zamolio, da mi onamo uputi odgovor. Od njega nije mogao doznati, ni gdje stanujem, ni u kakvim prilikama živim; čuo je samo za moje najvažnije doživljaje, otkako sam pobjegao iz Saint-Sulpicea. Tiberge se vrlo pohvalno izrazio o mojim dobrim namjerama, o kojima sam mu govorio prilikom našeg posljednjeg sastanka. Dodao je, kako drži, da sam posve prekinuo s Manonom, ali da se ipak čudi, što mu se već osam dana nisam javio. Moj otac nije bio budala; shvatio je, da se u ovoj šutnji krije nešto, što je izmaklo Tibergeovoj pronicavosti. Toliko se trudio da mi uđe u trag, da je već za dva dana saznao, da sam u Châteletu.

No prije negoli sam primio njegov posjet, kome se još nikako nisam nadao, pohodio me upravitelj policije*, ili — da stvari nazovem njihovim pravim imenom — došao je da me presluša. Malo me prekorio, ali njegovi prijekori nisu bili ni strogi, ni uvredljivi. Kazao mi je blago, da žali moje loše vladanje, i da nije bilo pametno od mene, što sam stekao neprijatelja, kao što je gospodin de G. M. Odmah se vidi, da u mom postupku ima više nesmotrenosti i lakoumnosti, negoli zlobe. Međutim, reče, to je već drugi put što treba da budem izveden pred njegov sud, a on se nadao, da sam se za ona dva ili tri mjeseca, što sam ih proveo u Saint-Lazaru, malo opametio. Ushićen, što imam posla s tako uviđavnim sucem, ispričah mu svoj slučaj s mnogo poštovanja i umjerenosti, tako da se činio veoma zadovoljan mojim odgovorima. Reče mi, da se ne trebam suviše žalostiti, jer je on, s obzirom na moje porijeklo i na moju mladost, spreman da mi ide na ruku. Nato se odvažih, da mu preporučim Manonu hvaleći njenu umiljatost i blagost. On mi odgovori sa smiješkom, da je još nije vidio, ali da su mu je opisali kao opasnu ženu. Ove su riječi tako potakle moju ljubav, da sam stao strastveno braniti svoju jadnu draganu; čak se nisam mogao uzdržati, a da ne prolijem nekoliko suza. On naredi, da me odvedu natrag u moju sobu.

»Ljubavi, ljubavi!« uskliknuo je ovaj ozbiljni sudac, dok sam izlazio. »Zar se nikad nećeš izmiriti s razborom?«

Zadubio sam se u sumorne misli i mozgao o svom razgovoru s upraviteljem policije, kadli čuh, kako se otvaraju vrata od moje sobe: bio je to otac. Ma da sam već trebao biti upola spreman na ovaj susret, jer sam mu se nadao za nekoliko dana, on me toliko potresao, da bih bio najvolio propasti u zemlju, da se tog časa htjela otvoriti pod mojim nogama. Prišao sam mu, da ga zagrlim; ne dâ se opisati, kako sam bio smeten i postiđen. Otac sjede, a da ni on, ni ja nismo otvorili usta. Kako sam stajao pred njim oborenih očiju i otkrite glave, on mi reče ozbiljno.

— Sjednite, gospodine, sjednite! Zahvaljujući sablazni, koju ste izazvali svojom raspuštenošću i svojim lopovlucima, otkrio sam mjesto vašeg boravka. Vrlina, kao što je vaša, ima tu prednost, da ne može ostati skrivena. Na najboljem ste putu da se proslavite. Nadam se, da će vas ovaj put uskoro dovesti do Trga Grève,* i da ćete doista doživjeti slavu da budete ondje izloženi sveopćem udivljenju.

Nisam ništa odgovorio. On nastavi:

— Koliko li je nesretan otac, koji je uvijek nježno ljubio svoga sina i nije žalio ni troška, ni truda, da bi od njega učinio poštena čovjeka, a na kraju nađe ugursuza, koji ga sramoti! Čovjek se još i utješi, kad ga snađe neka nesreća; vrijeme sve liječi i bol popusti; ali kakvog ima lijeka protiv zla, koje iz dana u dan biva sve veće, zla, kao što je razuzdanost nevaljalog sina, koji je izgubio svaki osjećaj časti? Ništa ne govoriš nesretniče — doda. — Pogledajte samo ovu hinjenu skromnost i ovu licemjernu blagost; zar ne bi svatko pomislio, da ima pred sobom najpoštenijeg čovjeka našeg roda?

Premda sam morao priznati, da zaslužujem jedan dio ovih prigovora, ipak mi se učinilo, da otac pretjeruje. Zato sam smatrao, da mogu otvoreno kazati, što mislim.

— Uvjeravam vas, gospodine — rekoh mu — da moje skromno držanje pred vama nipošto nije usiljeno; to je prirodan stav blagorodna sina, koji neizmjerno poštuje svog oca, pogotovo ako je otac ljutit. Ja i ne očekujem, da me tko drži za najsređenijeg čovjeka našeg roda. Priznajem, da sam zavrijedio vaše prijekore, ali vas zaklinjem, da budete malo blagohotniji i da ne postupate sa mnom kao s najnedostojnijim od svih ljudi. Ja ne zaslužujem ovakvu strogost. Za sve moje pogreške kriva je ljubav, vi to znate. Kobne li strasti! Ah, zar ne poznajete njenu snagu? Je li moguće da vaša krv, koja je izvor moje, nije nikad osjetila takav žar? Ljubav me učinila suviše nježnim, suviše strastvenim, suviše vjernim, a možda i suviše popustljivim prema željama prekrasne dragane: eto, to su moji

grijesi. Nalazite li u tome nešto, što bi vas osramotilo? Dragi oče — dodah nježno — imajte malo smilovanja za sina, koji vas je uvijek poštovao i volio; koji se nije, kao što mislite, odrekao časti i dužnosti i koji je tisuću puta dostojniji žaljenja, no što možete i zamisliti.

I rekavši to, prolih nekoliko suza.

Očinsko je srce remek-djelo prirode; ona ga, tako reći, ispunjava popustljivošću i upravlja svim njegovim pobudama. Moga oca, koji je usto imao mnogo duha i ukusa, toliko je ganuo obrat, što sam ga dao svojim izvinjenjima, da nije mogao sakriti od mene ovu promjenu.

— Hajde, jadni moj viteže — reče mi — poljubi me. Žao mi te je.

Ja ga poljubih, a on me zagrli tako snažno, da sam po tome razabrao, što se dešava u njegovu srcu.

— Ali što možemo učiniti — nastavi on — da bismo te izvukli odavle? Ispričaj mi otvoreno sve svoje doživljaje.

Kako u mom vladanju nije bilo ničega, što bi me izričito sramotilo, bar u poređenju s vladanjem mladića iz stanovitih krugova, i kako u našem vijeku nije nikakva sramota imati ljubavnicu, kao ni vješto popravljati sreću u igri, ja sam ocu iskreno i potanko opisao svoj život. Uz svaku pogrešku, koju sam mu priznao, navodio sam čuvene primjere, da bih umanjio njenu težinu.

— Ja živim s ljubavnicom — govorio sam — a da nismo vezani obredom braka: vojvoda od... izdržava dvije ljubavnice na oči cijelog Pariza; gospodin de... ima već deset godina jednu milosnicu, koju ljubi vjernije, no što je ikad ljubio svoju ženu; dvije trećine čestitih ljudi u Francuskoj smatraju za čast da imaju ljubavnicu. Malo sam varao na kartama: markiz... i grof... nemaju nikakvih drugih prihoda; knez od... i vojvoda od... su vođe jedne družine varalica ove vrste.

Što se tiče mojih namjera u vezi s kesom dvaju G. M., mogao sam lako dokazati, da imam i za to dovoljno uzora, no bio sam suviše pošten, a da ne osudim i

sebe i sve one, koje bih bio mogao uzeti za primjer. Stoga zamolih oca, da pripiše ovu slabost dvjema žestokim strastima, kojima sam se rukovodio — želji za osvetom i ljubavi. On me zapita, da li bih mu mogao savjetovati, kako da me najbrže oslobodi, a da pritom ne izazove skandal. Nato mu saopćih, da mi je upravitelj policije veoma sklon.

— Jedino vam ovi G. M. mogu praviti neke teškoće, — rekoh mu. — Zato držim, da bi bilo najbolje, kad biste se potrudili do njih.

On mi obeća, da će to učiniti. Nisam se usudio zamoliti ga, da se zauzme i za Manonu. Nisam to propustio zato, što bi mi nedostajalo hrabrosti, već zato, što sam se bojao, da ga ne ozlovoljim ovim prijedlogom i tako potaknem da učini nešto, što bi moglo biti kobno i za nju i za mene. Još ni danas nisam načisto, da li je ova bojazan skrivila moje najveće nevolje, jer me ona spriječila da iskušam očevo raspoloženje i da nastojim omekšati njegovo srce prema mojoj jadnoj dragani. Možda bih još jednom pobudio njegovu samilost. Bio bih ga upozorio, da ne potpada suviše lako pod utjecaj starog G. M. Tko zna? Možda bi moja zla kob i prevladala, usprkos svim mojim naporima, ali bar bih za svoju nesreću mogao kriviti samo nju i okrutnost mojih neprijatelja.

Iz zatvora je otac otišao da posjeti gospodina de G. M. Zatekao ga je sa sinom, koga je gardist pošteno pustio na slobodu. Nikad nisam doznao pojedinosti toga razgovora, ali po njegovim smrtonosnim posljedicama mogu i predobro zamisliti, kako je tekao.

Njih dvojica, to jest oba oca, odoše skupa do upravitelja policije i zamoliše ga za dvije milosti: prvo, da mene smjesta pusti iz Châteleta; drugo, da Manonu zadrži u zatvoru do konca njena života ili da je pošalje u Ameriku. U to su naime vrijeme počeli slati u Mississipi mnoge nepopravljive ljude.* Upravitelj policije dade im časnu riječ, da će Manonu otpremiti prvim brodom.

Gospodin de G. M. i moj otac pohitaše da mi zajedno donesu vijest o mome oslobođenju. Gospodin de G. M. reče mi nekoliko uljudnih riječi u vezi s pro-

šlošću i, pošto mi je čestitao na sreći, što imam takva oca, savjetova mi, da se ubuduće koristim njegovim poukama i njegovim primjerom. Nato mi otac naloži, da mu se ispričam za uvredu, koju sam tobože nanio njegovoj obitelji, i da mu zahvalim, što se s njime zauzeo za moje oslobođenje. Izišli smo zajedno, a da ni jednom riječi nismo spomenuli moju draganu. Nisam se čak ni usudio da u njihovoj prisutnosti o njoj govorim s uzničarima. Avaj! Moje kukavne preporuke bile bi i onako posve izlišne! Okrutni nalog stigao je u isto vrijeme, kad je stiglo i naređenje da me puste na slobodu. Nesretnu djevojku odvedoše sat kasnije u Hôpital, da bi je pridružili nekim bijednicama, koje je čekala ista sudbina.

Otac me prisilio, da pođem s njime do kuće, u kojoj bješe odsjeo, i bilo je već gotovo šest sati uvečer, kad sam konačno ugrabio priliku, da mu se ukradem iz očiju i da se vratim u Châtelet. Htio sam samo poslati Manoni malo slatkiša i voća i preporučiti je tamničaru, jer nisam očekivao, da bih mogao govoriti s njome. Nisam još imao kad razmisliti, kako da je oslobodim.

Zatražih, da govorim s tamničarom. Kako sam svojom darežljivošću i blagošću zadobio njegovu sklonost, on bi mi bio drage duše učinio kakvu uslugu, te mi je govorio o Manoninoj sudbini, kao o nesreći, koju jako žali, jer bi me mogla potresti. Nisam razumio njegove riječi. Razgovarali smo nekoliko časaka, a da nismo shvatili jedan drugoga. Najzad, primijetivši da mi je potrebno objašnjenje, on mi reče ono, što sam vam maločas s grozom ispričao i što se grozim ponoviti.

Da me je udarila kap, njen učinak ne bi mogao biti iznenadniji ni strašniji. Srušio sam se, a srce mi je zakucalo tako bolno, da sam u trenutku, kad sam gubio svijest, pomislio, da se zauvijek rastajem sa životom. Nešto mi je od te misli ostalo, kad sam opet došao k sebi. Ogledah se po sobi i bacih pogled na sebe, da se uvjerim, imam li još uvijek nesreću da se ubrajam među žive ljude. Sigurno je, da mi se u onom trenutku očaja i zaprepaštenja ništa ne bi bilo učinilo slađe od smrti, da sam se prepustio samo prirodnoj

težnji čovjeka, koji se želi osloboditi svih muka i jada. Ni sama vjera ne bi mi bila mogla predočiti ništa nesnosnije poslije života, od strašnih grčeva, u kojima sam se previjao. Međutim čudom, koje je svojstveno ljubavi, uskoro sam se dovoljno oporavio da zahvalim nebu, što mi je vratilo svijest i razum. Moja bi smrt samo za mene značila oslobođenje. Manon me je trebala živa, da je spasim, da joj pomognem, da je osvetim. Zakleh se, da ću se sav posvetiti ovim zadaćama.

Tamničar mi je priskočio u pomoć, kao što bi to učinio moj najbolji prijatelj. Bio sam mu duboko zahvalan za njegove usluge.

— Ah! Vas su dakle ganule moje patnje? — rekoh mu. — Svi me napuštaju. Moj rođeni otac je, nema sumnje, jedan od mojih najnemilosrdnijih progonitelja. Nitko me ne žali. Jedino vi, u ovom domu okrutnosti i divljaštva, pokazujete sažaljenja prema najnesretnijem od svih ljudi.

Savjetovao me, da ne iziđem na ulicu, dok se malo ne smirim i oporavim od uzbuđenja.

— Ostavite, ostavite to! — odvratih mu izlazeći. — Vidjet ćemo se mi prije, no što se i nadate. Pripremite za mene najmračniju samicu; nastojat ću, da je zaslužim.

Zaista, u prvom času bio sam odlučio ništa manje, nego da smaknem s ovoga svijeta oba G. M. i upravitelja policije, pa da onda naoružan provalim u Hôpital, uz pomoć svih onih, koje budem mogao pridobiti za moju stvar. Jedva da bih bio poštedio oca u osveti, koja mi se činila posve pravednom, jer mi tamničar nije prešutio, da su otac i G. M. skrivili moju propast. No pošto sam pošao nekoliko koraka ulicom, i pošto mi je zrak malo rashladio krv, moj se bijes stišao i počeo sam razboritije misliti. Smrt naših neprijatelja slabo bi hasnila Manoni, a mene bi to bez sumnje lišilo svake mogućnosti da joj pomognem. Uostalom, zar da pribjegnem mučkom ubojstvu? A na koji bih se drugi način mogao osvetiti? Skupio sam svu svoju snagu i domišljatost, da poradim najprije na Manoninu oslobođenju, a sve ostalo sam odgodio, dok ne uspije ovaj glavni pothvat.

Ostalo mi je još samo malo novaca. A novac je, međutim, bio nužni temelj, kojim je valjalo započeti. Znao sam samo tri osobe, od kojih bih mogao nešto dobiti: od gospodina de T., svog oca i Tibergea. Bilo je malo vjerojatnosti, da ću izmoliti šta od posljednje dvojice, a stidio sam se da onom prvom dosađujem molbama. Ali čovjek nema mnogo obzira, kad ga spopadne očaj. I tako se smjesta uputih do sjemeništa Saint-Sulpicea, ne vodeći računa o tome, da li će me ondje tko prepoznati. Dadoh dozvati Tibergea. Već iz prvih njegovih riječi razabrao sam, da još ne zna za moje posljednje doživljaje. Zato sam odustao od svoje nakane da ga umekšam probudivši u njemu samilost. Govorio sam mu općenito, kako sam se obradovao ocu, a zatim sam ga zamolio, da mi pozajmi nešto novaca, tobože da bih prije no što odem iz Pariza platio neke dugove, za koje ne želim da itko dozna. On mi odmah pruži svoju kesu, a ja uzeh petsto franaka od šest stotina, koliko je bilo u njoj. Ponudih mu svoj potpis, no on je bio odviše plemenit da to primi.

Odanle sam pošao gospodinu de T. Njemu nisam ništa zatajio. Izložio sam mu svoje nevolje i jade. On ih je već znao do u najmanje pojedinosti, jer je pažljivo pratio pustolovinu mladog G. M. Ipak me saslušao i mnogo sažaljevao. Kad sam ga upitao za savjet, kako da oslobodim Manonu, on mi je tužno odgovorio, da ima tako malo izgleda za to, da se — ako mi bog ne pošalje kakvu izvanrednu pomoć — moram odreći svake nade. On je naročito svratio u Hôpital, otkako je ona ondje zatvorena, ali čak ni njemu nisu dopustili da govori s njome, jer je to upravitelj policije najstrože zabranio. Da nesreća bude potpuna, grupa onih nevoljnica, kojima je ona trebala da se pridruži, imala je da otputuje već za dva dana. Njegove su me riječi tako porazile, da je mogao mirno govoriti još čitav sat, a da meni ne padne na pamet da ga prekinem. Rekao mi je još, da me nije posjetio u Châteletu, jer je držao, da će mi lakše pomoći, ako se ne bude znalo, da ima neke veze sa mnom. Otkako sam prije nekoliko sati pušten iz zatvora žalostio se, što ne zna kuda sam se sklonio, jer je želio da što prije govori sa mnom.

Htio mi je kazati, na koji bih način jedino imao izgleda da promijenim Manoninu sudbinu. No njegov je savjet opasan, pa me moli, da nikad nikome ne odam, da mi ga je on dao. Evo u čemu se sastoji: treba da nađem nekoliko momaka, dovoljno odvažnih da napadnu Manonine čuvare, kad budu s njom izišli iz Pariza. Nije čekao, da mu govorim o svojoj neimaštini.

— Evo sto pistola — reče pružajući mi jednu kesu — koje će vam vjerojatno biti od koristi. Vratit ćete mi ih, kad se srede vaše prilike.

Dodao je, da bi mi ponudio svoju desnicu i svoj mač za oslobođenje moje dragane, kad ne bi morao voditi brigu o svom dobrom glasu.

Ova izvanredna velikodušnost ganula me do suza. Zahvalio sam mu najsrdačnije što sam mogao u svom čemeru. Upitao sam ga, da li bi možda koristilo, kad bi netko posredovao kod upravitelja policije. On mi odgovori da je i on već pomišljao na to, ali da drži, da ne bismo na taj način ništa postigli, jer se takvo pomilovanje ne može tražiti bez nekog naročitog razloga, a on ne vidi, kakav bi se razlog mogao navesti da se kakva ozbiljna i moćna ličnost primi tog posredovanja. Uopće, s te bismo se strane mogli nadati nečemu jedino onda, kad bi nam pošlo za rukom preokrenuti gospodina G. M. i moga oca i nagovoriti ih, da oni sami zamole upravitelja policije, neka opozove svoju presudu. Obećao je, da će učiniti sve što može, da bi predobio mladog G. M., premda misli, da je ovaj malo ohladnio prema njemu i postao nekako sumnjičav poslije naše afere. Stavio mi je na srce, da sa svoje strane ništa ne propustim, kako bih raznježio oca.

To nije bila laka zadaća za mene, ne samo zbog teškoća, koje bih bez sumnje imao da svladam, nego iz još jednog razloga, s kojega sam se uopće bojao da mu iziđem na oči: pobjegao sam od kuće unatoč njegovim zabranama i bio sam čvrsto odlučio, da se više ne vraćam onamo, otkako sam doznao za Manoninu žalosnu sudbinu. S razlogom sam strahovao, da me ne zadrži protiv moje volje i da me silom ne odvede u pokrajinu. Moj stariji brat poslužio se nekoć ovom

metodom. Istina, odonda sam postao nešto stariji, ali godine su slaba obrana protiv sile.

Ipak sam se dosjetio, kako da izbjegnem tu opasnost: treba da pozovem oca na kakvo javno mjesto i da mu se javim pod tuđim imenom. Odmah se dadoh na posao. Gospodin de T. pođe k mladome G. M., a ja se uputih u Luksemburški perivoj, odakle poručih ocu, da ga jedan plemić ondje čeka. Bojao sam se, da neće tako lako doći, jer je već počeo padati mrak. Međutim on se uskoro pojavi sa svojim lakajem. Zamolih ga, da krenemo kojim drvoredom, gdje ćemo biti sami. Prođosmo najmanje sto koraka, a da nismo rekli ni riječi. On je sigurno pogodio, da nisam izvršio tolike pripreme bez neke važne namjere. Čekao je, da počnem govoriti, a ja sam smišljao, što da kažem. Najzad otvorih usta i rekoh dršćući:

— Gospodine, vi ste dobar otac. Uvijek ste me obasipali dobrotom i oprostili ste mi bezbroj pogrešaka. Bog mi je svjedok, da vas ljubim i poštujem, kao što sin treba da ljubi i poštuje svoga oca. Ali držim... da vaša strogost...

— Što? Moja strogost? — prekide me otac, kojemu se činilo da govorim suviše polako, jer je bio veoma nestrpljiv.

— Ah, gospodine — nastavih — držim, da ste odviše strogo postupili prema nesretnoj Manoni. Oslonili ste se na gospodina de G. M., koji vam ju je u svojoj mržnji oslikao najcrnjim bojama. Stvorili ste sebi strašno mišljenje o njoj. A ona je najumiljatije i najljubaznije čeljade pod kapom nebeskom. Zašto bog nije dao, da je zaželite vidjeti makar na trenutak! Koliko sam uvjeren da je krasna, toliko sam siguran, da bi vam se svidjela. Stali biste na njenu stranu i prezreli biste mračne spletke toga G. M., sažalili biste se na nju i na mene. Ah, uvjeren sam, da bi bilo tako. Niste vi tvrda srca, smilovali biste se.

On me opet prekide videći da govorim sa silnim žarom, te da neću tako skoro završiti. Zapita me, na što smjeram ovako strastvenim govorom.

— Hoću da vas zamolim, da mi poklonite život — odgovorih — jer ja ne mogu ni časka dulje živjeti, ako Manon ode u Ameriku.

— Ne, ne — reče mi on strogo. — Volim da te vidim mrtva, nego bez razuma i bez časti.

— Onda ne treba da idemo dalje! — uzvratih uhvativši ga za ruku. — Uzmite mi taj mrski i nesnosni život, jer će u očaju, u koji me gonite, smrt biti milost za mene. To je dar dostojan očeve ruke.

— Dat ću ti samo ono, što zaslužuješ — odvrati on. — Poznajem mnogo otaca, koji ne bi tako dugo čekali, da postanu tvoji krvnici, ali tebe je upropastila moja prevelika dobrota.

Ja mu se bacih pred noge.

— Ah, ako je u vama ostalo i malo te dobrote — rekoh obujmivši mu koljena — nemojte se oglušiti na moje molbe. Spomenite se, da sam vam sin... Jao! Sjetite se moje majke. Tako ste je nježno ljubili! Zar biste ikad trpjeli, da vam je istrgnu iz zagrljaja? Do smrti biste je branili. A zar drugi nemaju srce kao i vi? Može li čovjek biti okrutan, pošto je sâm osjetio, što je ljubav i bol?

— Ne spominji mi više svoje majke — odvrati on ljutito — ova uspomena raspaljuje moju srdžbu. Tvoj bi je razuzdani život otjerao u grob, da je to doživjela. Prekinimo ovaj razgovor — dodade — neugodan mi je, a neće me nikako pokolebati u mojoj odluci. Vraćam se kući i naređujem ti, da pođeš sa mnom!

Po oporom i tvrdom glasu, kojim je izrekao ovu zapovijest, uvjerio sam se, da mu je srce neumoljivo. Udaljih se za nekoliko koraka, jer sam se bojao, da me ne pokuša zaustaviti svojim rukama.

— Nemojte još povećavati moj očaj — rekoh mu — sileći me, da vam odreknem poslušnost. Ne mogu poći s vama, a još manje mogu živjeti, pošto ste se pokazali tako nemilosrdni prema meni. Zato se zauvijek opraštam od vas. Možda će moja smrt, za koju ćete uskoro čuti — dodah tužno — u vama ponovo probuditi očinske osjećaje prema meni.

I okrenuh se da pođem.

— Ti dakle odbijaš da pođeš sa mnom? — poviče on gnjevno. — Idi, srljaj u propast! Zbogom, nezahvalni i nepokorni sine.

— Zbogom — odvratih mu uzbuđeno. — Zbogom, nečovječni i okrutni oče.

Odmah sam napustio Luksemburški perivoj. Išao sam kao mahnit ulicama do kuće gospodina de T. Putem sam podizao oči i ruke prema nebu prizivajući sve nebeske sile.

— O bože! — govorio sam. — Hoćeš li i ti biti tako nemilosrdan kao ljudi? Jedino od tebe mogu još očekivati pomoć.

Gospodin de T. se još ne bješe vratio kući, ali ga nisam morao dugo čekati. Nije bio bolje sreće od mene u pregovorima. Rekao mi je to tužna lica. Mladi G. M., premda se nije toliko ljutio na Manonu i na mene kao njegov otac, odbio je da nas zagovara kod njega. Ispričao se time, da se i sâm boji tog osvetoljubivog starca, koji ga je već izgrdio na pasja kola, što je imao namjeru da se upusti u odnošaj s Manonom. Preostajala mi je dakle samo jedna mogućnost: da se poslužim silom, kako me je svjetovao gospodin de T. U tu sam mogućnost polagao sve svoje nade.

— Sve je vrlo nesigurno — rekoh mu. — Jedino me tješi pomisao, da bih mogao naći smrt u ovom pothvatu.

Zamolio sam ga, da mi zaželi mnogo sreće. Zatim sam se s njime rastao i mislio još samo o tome, kako da nađem pratioce, kojima bih mogao uliti u srce makar i jednu iskru svoje srčanosti i odlučnosti.

Prvi, na koga sam pomislio, bio je onaj isti gardijski časnik, koji mi bješe pomogao da zadržim mladoga G. M. Nakanio sam također prenoćiti kod njega, jer sam popodne bio suviše zaokupljen, a da potražim stan. Zatekoh ga sama. Obradovao se, kad je vidio, da sam izišao iz Châteleta, i srdačno mi je ponudio svoje usluge. Objasnih mu, kako bi mi mogao pomoći. Bio je dovoljno razborit, da uoči sve teškoće, ali i dovoljno odvažan, da ih pokuša svladati. Pretresali smo do u kasnu noć moju namisao. On mi je govorio o trojici gardista, kojima se već posljednji put poslužio,

kao o prokušanim junacima. Gospodin de T. točno me obavijestio o broju pandura, koji su imali da prate Manonu: bit će ih svega šestorica. Pet smionih i odlučnih ljudi dostajat će da poplaše ove bijednike, koji nisu kadri da se časno brane, kad se mogu kukavički ukloniti opasnosti borbe. Budući da sam bio prilično snabdjeven novcima, gardijski mi časnik savjetova, da ne štedim, jer je u pitanju uspjeh našeg napada.

— Trebaju nam konji — reče mi — pa pištolji i svakome po jedna puška. Preuzimam na sebe, da sutra sve to nabavim. Trebat će još i tri civilna odijela za naše vojnike, jer se oni ne bi usudili sudjelovati u takvu pothvatu u uniformi svoga puka.

Predadoh mu sto pistola, što sam ih dobio od gospodina de T., a on ih sutradan potroši do posljednje pare. Ona tri vojnika dođoše da se pokažu. Ja ih potakoh velikim obećanjima, i da im ulijem više povjerenja, poklonih odmah svakome od njih po deset pistola.

Kad je osvanuo dan izvršenja našeg nauma, poslao sam već u zoru jednog vojnika pred Hôpital, da vidi na svoje oči, kad će panduri krenuti na put sa svojim žrtvama. Ma da sam ovu mjeru opreznosti poduzeo samo iz prevelikog nespokojstva i brige, pokazalo se, da je bila bezuvjetno potrebna. Na temelju nekih krivih obavještenja, koja sam dobio o njihovu putu, bio sam zaključio, da će ovu nesretnu četu ukrcati na brod u La Rochelli, te bih je bio uzalud čekao na putu za Orléans. Ovako me je vojnik, koji je stražario pred Hôpitalom, obavijestio, da je povorka krenula put Normandije i da će se u Havre-de-Grâceu ukrcati za Ameriku.

Smjesta se uputismo k vratima Saint-Honoré vodeći računa o tome, da idemo raznim ulicama. Sastali smo se na kraju predgrađa. Konji su nam bili svježi i odmorni. Uskoro smo spazili pred sobom šest pandura i ona dvoja bijedna kola, koja ste prije dvije godine vidjeli u Pacyju. Gotovo me ostavila snaga i svijest, kad sam ih ugledao.

— O usude — uskliknuh — okrutni usude! Daj mi bar ovoga puta da pobijedim ili da poginem!

Posavjetovasmo se časkom, kako da izvršimo napad. Panduri nisu bili više od četiristo koraka ispred nas, te smo im mogli presjeći put, ako prijeđemo preko neke njive, koju je cesta zaobilazila. Gardijski je časnik bio mišljenja, da udarimo tim putem, pa da ih iznenadimo ispavši odjednom pred njih. Ja prihvatim njegov prijedlog i prvi obodem konja. Ali nesmiljena sudbina nije dala da se ispune moje želje. Videći kako pet konjanika juri prema njima, panduri odmah pogodiše, da ih mislimo napasti. Spremiše se za obranu dohvativši dosta odlučno bajunete i puške. Ovaj prizor, koji je gardijskog časnika i mene još više raspalio, odjednom je oduzeo svaku hrabrost našim strašljivim pratiocima. Zaustaviše se kao po dogovoru, izmijeniše među sobom nekoliko riječi, koje nisam čuo, pa okrenuše konje put Pariza i odjezdiše u najvećem trku.*

— Bože! — poviče gardijski časnik, koga je kao i mene prenerazio ovaj sramotni bijeg. — Što ćemo sada? Svega smo dvojica.

Ja sam zanijemio od bijesa i zaprepaštenja. Zaustavio sam se, premišljajući, da li bi trebalo da se najprije dadem u potjeru za tim kukavicama, koje su me ostavile na cjedilu, pa da ih kaznim. Pratio sam ih pogledom kako bježe i pogledao na drugu stranu, prema pandurima. Da sam se mogao raspoloviti, srnuo bih u isti mah na obje strane i sve ih rastrgao. Gardijski časnik, koji je po tome, kako sam zvjerao i strijeljao očima, razabrao, da sam u nedoumici, zamoli me, da saslušam njegov savjet.

— Budući da smo samo dvojica — reče mi — bila bi ludost napasti šestoricu ljudi, koji su isto tako dobro naoružani kao i mi i koji nas, čini se, hrabro dočekuju. Valja da se vratimo u Pariz i da pokušamo izabrati bolje junake. Panduri ne mogu daleko odmaknuti s dvojim teškim kolima; sutra ćemo ih lako dostići.

Razmislih časkom o tome prijedlogu, ali videći svuda samo razloge za očajanje, donijeh zaista očajničku odluku. Zahvalih svome drugu na uslugama, i, umjesto da napadnem pandure, odlučih da im pokorno priđem i da ih zamolim, da me prime u svoju četu,

kako bih zajedno s njima otpratio Manonu do Havre-de-Grâcea i zatim s njome preplovio mora.

— Svi me progone ili izdaju — rekoh gardijskom časniku. — Ni u koga se više ne mogu pouzdati. Ne očekujem više nikakvu pomoć, ni od sudbine, ni od ljudi. Moje su nevolje prevršile mjeru; ne preostaje mi ništa drugo, nego da se pokorim usudu. Zato se odričem svake nade. Neka vas nebo nagradi za vašu velikodušnost! Zbogom, idem da pomognem svojoj zloj sreći da me dokraja upropasti predajući joj se dragovoljno.

Uzalud se trudio da me skloni na povratak u Pariz. Zamolih ga, neka me pusti da izvedem svoju nakanu i neka me smjesta ostavi, jer bi panduri inače mogli misliti, da se još uvijek spremamo na napad. Sâm se uputih prema njima, polako i tako tužna lica, da se nisu imali čega bojati. No oni su još uvijek bili spremni da se brane.

— Ne bojte se, gospodo! — rekoh prilazeći im. — Ne donosim vam rat, već dolazim da tražim od vas jednu milost.

Zamolio sam ih, da proslijede svojim putem bez ikakva nepovjerenja. Usput sam im objasnio, kakvu to milost od njih očekujem. Oni se uzeše svjetovati, kako da prime ovaj prijedlog. Njihov vođa prihvati riječ za sve i odgovori mi, da imaju najstroži nalog da budno paze na kažnjenice. Međutim, reče, ja im se tako sviđam, da će mi on i njegovi drugovi gledati kroz prste, samo treba da budem načisto, da im moram za to nešto platiti. Preostalo mi je još petnaestak pistola; otvoreno sam im rekao, koliko novaca imam kod sebe.

— E, pa dobro — reče pandur — bit ćemo velikodušni. Za svaki sat razgovora s onom od naših djevojaka, koja vam se najviše svidi, platit ćete nam jednu škudu; to je uobičajena cijena u Parizu.

Nisam im govorio posebno o Manoni, jer nisam htio, da saznaju za moju ljubav. Isprva su mislili, da se radi samo o hiru mladića, koji želi da se malo zabavi s onim djevojkama. Ali kad su nanjušili, da sam zaljubljen, stali su me nemilice globiti, tako da mi se

kesa ispraznila do Mantesa, gdje smo prenoćili prije dolaska u Pacy.

Treba li da vam pričam, kakve sam tužne razgovore vodio s Manonom na putu, ili kako me se dojmilo, kad sam je ugledao, pošto su mi čuvari dopustili da se približim njenim kolima? Ah, riječi ne mogu nikada izraziti ni polovicu onoga, što srce osjeća! Zamislite moju bijednu draganu, s lancem oko struka, kako sjedi na nekoliko rukoveti slame; glava joj je klonula na jednu stranu kola, a niz blijedo lice teku potoci suza, što naviru ispod trepavica, premda su joj oči sveudilj zatvorene. Nije čak bila ni toliko radoznala, da ih otvori, kad je čula žagor čuvara, koji su se bojali da ne budu napadnuti. Rublje joj je bilo prljavo i neuredno, njene nježne ruke izložene vjetru i suncu; jednom riječi, čitava ona čarobna pojava, ono lice, štono je zavrijedilo, da svi ljudi padnu pred njim na koljena, odavalo je neizrecivu zapuštenost i klonulost. Promatrao sam je neko vrijeme jašući pored kola. Bio sam tako obuzet ovim prizorom, da nekoliko puta umalo nisam pao s konja i opasno se povrijedio. Moji uzdasi i česti uzvici privukoše konačno njene poglede. Ona me prepozna, i primijetio sam, kako je u prvom uzbuđenju pokušala da iskoči iz kola i poleti k meni, ali ju je zadržao lanac, te je pala natrag u pređašnji položaj.

Zamolih pandure, da se smiluju, i da na trenutak zaustave povorku. Oni pristadoše iz gramzljivosti. Sjahao sam s konja i sjeo do nje. Bila je tako iznemogla i slaba, da dugo nije mogla govoriti ni micati rukama. Moje su suze kapale na njene ruke, a kako sam i sâm zanijemio od bola, proveli smo ondje nekoliko besprimjerno žalosnih časaka. Ni naše riječi nisu bile manje tužne, kad smo najzad progovorili.

Manon je malo govorila. Kanda joj se od stida i bola promijenio glas; zvučao je slabo i nesigurno. Zahvalila mi je, što je nisam zaboravio i što sam joj priredio radost — reče mi uzdišući — da me bar još jednom vidi i da se uzmogne zauvijek oprostiti od mene. No kad sam je stao uvjeravati, da me ništa na svijetu ne može odijeliti od nje i da sam odlučio slijediti

je do nakraj svijeta, da se staram za nju, da je služim, da je ljubim i da neraskidivo povežem svoju bijednu sudbinu za njenu, ovu su jadnu djevojku obuzela tako nježna i bolna čuvstva, da sam se prestrašio tog žestokog uzbuđenja i pobojao za njen život. Svi drhtaji njene duše kao da su joj se stekli u očima, koje je netremice upirala u mene. Katkad bi zaustila da nešto kaže, ali nije imala snage da to doreče. Ipak je izgovorila nekoliko riječi. Bili su to izrazi divljenja za moju ljubav, nježne jadikovke zbog mojeg prekomjernog žara, sumnje, da li je zaista bila toliko sretna, da pobudi u meni tako savršenu ljubav, usrdne molbe da odustanem od svoje namjere i da drugdje potražim sreću, koja će biti dostojna mene, jer se uz nju ne mogu nadati takvoj sreći.

Unatoč okrutnoj sudbi, nalazio sam sreću u njezinu pogledu i u sigurnosti, da me ona voli. Istina, bio sam izgubio sve, što ostali ljudi cijene, ali sam zato zadobio Manonino srce, jedino blago, za kojim sam težio. Što mi je bilo do toga, gdje ću živjeti, u Evropi ili u Americi, kad sam bio siguran, da ću svugdje biti sretan uz svoju draganu. Zar nije čitav svijet domovina dvaju vjernih ljubavnika? Ne nalaze li oni jedno u drugome i oca, i majku, i rođake, i prijatelje, i bogatstvo i blaženstvo? Jedino me mučila bojazan, da će Manon biti izložena bijedi i neimaštini. Već sam se u duhu vidio s njome u neobrađenu kraju među divljacima.

— Duboko sam uvjeren — rekoh — da u njih nema tako okrutnih ljudi, kao što su G. M. i moj otac. Bar će nas pustiti da živimo u miru. Ako su izvještaji, koji stižu o njima, točni, oni žive po zakonima prirode. Ne poznaju strast škrtosti, koje je rob stari G. M., ni fantastične pojmove o časti, koje su odvratile od mene očevo srce. Oni neće uznemirivati dvoje ljubavnika, koji budu živjeli isto onako jednostavno, kao i oni.

S te sam, dakle, strane bio miran. Međutim, nisam se podavao iluzijama u pogledu svakidašnjih potreba. I suviše sam često iskusio, da ima nepodnošljivih oskudica, pogotovo za osjetljivu djevojku, koja je navikla

na udoban život i obilje. Bio sam očajan, što sam utaman ispraznio kesu, i što će mi i ono malo novaca, što je još ostalo, pandurski lopovluk uskoro oteti. Shvaćao sam, da bih se s kakvom malom svotom ne samo mogao izdržavati neko vrijeme u Americi, gdje je novac rijedak, nego bih mogao započeti i neki posao, koji bi mi olakšao trajan boravak. Ovo me razmatranje dovede na misao, da pišem Tibergeu, koji se u svako doba pokazao spremnim da mi pruži prijateljsku pomoć. Pisao sam mu iz prvog grada, kroz koji smo prošli. Kao jedini razlog naveo sam hitnu potrebu, u kojoj ću se vjerojatno naći u Havre-de-Grâceu, kuda sam mu priznao da pratim Manonu. Zatražio sam od njega sto pistola.

— Dostavite mi ih u Havre preko upravitelja pošte — pisao sam mu. — Vidite i sami, da je to posljednji put, što vam dosađujem molbama i, kako mi zauvijek otimaju moju nesretnu draganu, ne mogu je pustiti da ode, a da joj ne pribavim neke olakšice, koje će ublažiti njenu sudbinu i utišati moju prekomjernu žalost.

Panduri su postali veoma osorni, kad su otkrili silinu moje ljubavi. Neprestano su povisivali cijenu za svaku i najmanju milost, tako da su me uskoro posvema opljačkali. Meni opet ljubav nije dopuštala da škrtarim. Zaboravljao sam se od jutra do mraka pored Manone; vrijeme više nisam mjerio satima, nego čitavim danima. Na kraju, kad mi se kesa sasvim ispraznila, morao sam podnositi hirove i surovost onih šest nitkova, koji su bili nepodnošljivo bahati prema meni. Bili ste svjedok toga u Pacyju. Susret s vama bio je trenutak predaha, što mi ga je sudbina udijelila. Vaša samilost, kad ste vidjeli moje patnje, bila mi je jedina preporuka za vaše plemenito srce. Potporom, što ste mi je velikodušno podijelili, došao sam do Havrea, a panduri su održali svoje obećanje poštenije, no što sam se i nadao.

Stigosmo u Havre. Prvo mi je bilo da odem na poštu. Tiberge još nije dospio da mi odgovori. Točno sam se raspitao, kada mogu očekivati njegovo pismo. Moglo je prispjeti tek za dva dana, a moja je huda

sreća htjela, da je naš brod imao otploviti upravo ujutro onoga dana, kad sam očekivao poštu. Ne mogu vam opisati svoj očaj.

— Što! — uzviknuh. — Zar se i u nesreći moram uvijek isticati krajnošću!

Manon mi odvrati:

— Jao, zar ovako nesretan život zavređuje, da se toliko trudimo, da bismo ga održali? Umrimo u Havreu moj dragi viteže. Neka smrt jednim udarcem dokrajči naše muke! Zašto da se idemo zlopatiti u nepoznatu zemlju, gdje nas sigurno očekuju svakojake strahote, kad me onamo šalju za kaznu? Umrimo — ponovi ona — ili barem ubij mene, a ti potraži bolju sudbinu pored sretnije ljubavnice.

— Ne, ne — odgovorih joj — ja ću biti presretan, ako budem mogao dijeliti s vama vašu nevolju.

Uzdrhtao sam na njezine riječi, jer sam iz njih zaključio, da su je obrvale patnje. Nastojao sam da se pokažem mirnijim, da bih joj izbio iz glave ove kobne i očajničke misli. Odlučio sam da se i nadalje tako vladam, pa sam se kasnije uvjerio, da ništa ne može toliko ohrabriti ženu, koliko neustrašivost ljubljenog čovjeka.

Kad sam izgubio svaku nadu, da ću primiti pomoć od Tibergea, prodao sam svoga konja. Svota, koju sam dobio za nj, zajedno s onim, što mi je ostalo od vašeg poklona, iznosila je u svemu sedamnaest pistola. Sedam pistola potrošio sam, da osiguram Manoni neke olakšice, a ostalih deset brižno spremih, kao osnovicu našeg imutka i naših nada u Americi. Nisam imao nikakvih teškoća da me prime na brod. Tada su se tražili mladi ljudi, koji bi bili voljni da pođu u kolonije. Prijevoz i hranu dobio sam besplatno. Kako su poštanska kola za Pariz imala krenuti sutradan, predao sam pismo za Tibergea. Ovo je pismo bilo dirljivo i bez sumnje kadro da ga raznježi u najvećoj mjeri, kad ga je navelo na odluku, koja je mogla poteći samo iz neizmjerne nježnosti i velikodušnosti prema nesretnu prijatelju.

Razvismo jedra i isplovismo. Čitavim smo putem imali povoljan vjetar. Od kapetana sam dobio odvojeno mjesto za Manonu i za sebe. Bio je tako dobar da nas gleda drugim očima, negoli ostale jadnike, s kojima smo putovali. Već prvog dana pozvao sam ga na stranu, i povjerio mu jedan dio svojih jada, da bih stekao njegovu naklonost. Držao sam, da neće biti neprilična laž, ako mu kažem, da sam vjenčan s Manonom. On se pričini da mi vjeruje i uze me pod svoje okrilje. Za vrijeme cijele vožnje uživali smo njegovu zaštitu. Brinuo se, da dobijemo pristojnu hranu, a pažnja, koju nam je ukazivao, pribavila nam je poštovanje naših drugova u nevolji. Ja sam se neprekidno trudio da Manoni učinim putovanje što udobnijim. Ona je to opazila, a kako je usto bila svijesna, da zbog nje trpim krajnju bijedu i oskudicu, bila je prema meni tako nježna i strastvena, tako pažljiva prema mojim i najmanjim potrebama, da smo se ona i ja neprestano natjecali u uslugama i ljubavi. Nisam nimalo žalio za Evropom. Dapače, što smo se više približavali Americi, to sam više osjećao, kako mi se srce širi i smiruje. Da sam bio siguran, da ondje nećemo oskudijevati u najnužnijemu, bio bih zahvalio usudu, što je dao tako sretan obrat našim nevoljama.

Nakon plovidbe od dva mjeseca, iskrcasmo se napokon na željenoj obali. Kraj je na prvi pogled pružao vrlo žalosnu sliku. Svugdje neplodna i pusta polja, na kojima se samo ovdje ondje vidjela po koja trska i po koje stablo, koje je vjetar ogolio. Nigdje traga ljudima ni životinjama. Međutim, pošto je kapetan naredio da ispale nekoliko hitaca iz topa, ugledali smo uskoro grupu stanovnika Nouvel-Orléansa, koji su nam se očigledno veoma obradovali. Nismo vidjeli grad, jer ga s te strane zaklanja jedan brežuljak. Dočekali su nas, kao da smo sišli s neba. Ti jadni žitelji saletješe nas odmah pitanjima o prilikama u Francuskoj i raznim pokrajinama, u kojima se bjehu rodili. Grlili su nas kao braću i kao drage drugove, koji su došli da dijele s njima njihovu bijedu i samoću. Krenuli smo s njima u grad, ali smo se putem zaprepastili, kad smo opazili, da je ono, što su nam hvalili kao lijep grad, zapravo samo hrpa bijednih kolibica. U njima je živjelo kojih pet do šest stotina ljudi. Guvernerova se kuća

donekle isticala svojim položajem i visinom. Bila je ograđena nekim pojasom, oko kojega je bio iskopan širok jarak.

Najprije nas predstaviše guverneru. On je dugo razgovarao nasamo s kapetanom, a zatim se vratio k nama i stao promatrati jednu po jednu djevojke, koje bjehu stigle brodom. Bilo ih je ravno trideset, jer smo u Havreu zatekli još jednu grupu, koja nam se priključila. Pošto ih je dobro promotrio, pozvao je nekoliko mladića iz grada, koji su ginuli od čežnje za suprugom. Najljepše je djevojke dao najuglednijima, a ostale su podijelili ždrebanjem*. Dotle još nije bio govorio s Manonom, ali tada zapovijedi drugima da odstupe, a nju i mene zadrži.

— Čujem od kapetana — reče nam — da ste vjenčani, i da je putem imao prilike uvjeriti se, da ste oboje pametni i valjani ljudi. Neću da ulazim u razloge, koji su skrivili vašu nesreću, ali ako se budete vladali onako čestito, kako to obećavaju vaša lica, onda ću učiniti sve, što bude u mojoj moći, da olakšam vašu sudbinu, a vi ćete opet pridonijeti tome, da nađem malo razonode i zadovoljstva u ovom divljem i pustom kraju.

Odgovorih mu onako, kako sam držao da ću ga najbolje učvrstiti u njegovu mišljenju o nama. On izda nalog, da nam u gradu spreme stan, a nas zadrža na večeri. Našao sam, da je veoma uljudan za poglavara nesretnih prognanika. Nije nas pred drugima pitao za pojedinosti naših doživljaja. Razgovor bješe općenit, a Manon i ja smo, pored sve naše tuge, nastojali da pridonesemo dobrom raspoloženju.

Uvečer naredi guverner, da nas odvedu u stan, koji su priredili za nas. Ugledali smo bijednu kolibu, sagrađenu od dasaka i blata, koja se sastojala od dvije ili tri prizemne sobe i tavana povrh njih. Dao je donijeti onamo pet ili šest stolaca i nekoliko najpotrebnijih predmeta. Manon se zaprepastila, kad je vidjela ovako jadan stan. No ona se mnogo više žalostila zbog mene, negoli zbog sebe. Kad smo ostali sami, sjela je i gorko zaplakala. U prvi mah stao sam je tješiti, ali kad sam iz njenih riječi razabrao, da ona jedino mene

žali i da u našoj zajedničkoj nesreći vidi samo moje patnje, stadoh se pretvarati, da sam dovoljno hrabar, pa čak i veseo, samo da nju ohrabrim i razveselim.

— Što da se tužim? — rekoh joj. — Imam sve, što želim. Vi me ljubite, zar ne? A zar sam ja ikad čeznuo za kakvom drugom srećom? Prepustimo nebu da se brine za našu sudbinu. Meni se ne čini tako strašna. Guverner je uljudan čovjek; pokazao je, da nas cijeni; sigurno neće dopustiti, da oskudijevamo u najnužnijem. Što se tiče naše siromašne kolibe i nezgrapnog pokućstva, mogli ste zapaziti, da malo ljudi ovdje ima ljepši stan i bolje pokućstvo od nas. Konačno, ti si izvrsna alkemičarka — dodah cjelivajući je — ti sve pretvaraš u zlato.

— Onda ćete vi biti najbogatiji čovjek na svijetu — odgovori mi ona — jer ako nikad nije bilo ljubavi, kao što je vaša, nemoguće je, da netko bude ljubljen nježnije, no što ste to vi. Priznajem svoju krivnju — doda. — Svijesna sam, da ničim nisam zavrijedila vašu neobičnu sklonost i privrženost. Zadala sam vam mnogo jada i tuge, koje ste mi oprostili samo u vašoj prevelikoj dobroti. Bila sam lakoumna i prevrtljiva, i premda sam vas uvijek od sveg srca voljela, bila sam ipak nezahvalna. Ali ne možete ni zamisliti, koliko sam se izmijenila. Otkako smo napustili Francusku, često ste me vidjeli gdje lijem suze, ali ni jednu jedinu nisam prolila zbog svojih nevolja. Prestala sam ih osjećati onog časa, kad ste ih vi počeli dijeliti sa mnom. Plakala sam samo iz nježnosti i iz sažaljenja prema vama. Ne mogu prežaliti, što sam vam u životu nanijela bol. Nikad neću sebi oprostiti, što sam bila nestalna, i uvijek ponovo mislim s ganućem i udivljenjem, za kakve ste sve žrtve bili sposobni iz ljubavi prema jednoj nesretnici, koja nije bila toga dostojna i koja ni svom svojom krvlju — dodade lijući potoke suza — ne bi mogla platiti polovicu muka, što ste ih zbog nje prepatili.

Njene suze, njezine riječi i glas, kojim ih je izgovorila, djelovali su tako čudno na mene, da mi se učinilo, kao da mi se duša cijepa.

— Pazi — rekoh joj — pazi, draga Manon. Još nemam dovoljno snage, da podnesem tako vatrene dokaze tvoje ljubavi; nisam navikao na prekomjerne radosti. Oh bože — uskliknuh — više ništa ne tražim od tebe! Siguran sam u Manonino srce. Onakvo je, kakvim sam ga želio, da budem sretan; odsad ću to i biti. Moje blaženstvo je osigurano.

— I jest — prihvati ona — ako to stoji samo do mene, a ja opet znam, gdje mogu u svako doba naći svoje blaženstvo.

Legao sam na počinak s ovim krasnim mislima, koje su pretvorile moju kolibu u palaču, dostojnu najvećeg kralja. Amerika mi se poslije toga učinila zemljom blaženstva.

— Čovjek treba da dođe u Nouvel-Orléans — govorio sam često Manoni — ako želi da uživa prave slasti ljubavi. Ovdje se ljubi nesebično, bez ljubomore i bez nestalnosti. Naši zemljaci dolaze amo da traže zlato, a ne mogu ni zamisliti, da smo mi ovdje našli mnogo skupocjenije blago.

Trudili smo se da održimo i produbimo guvernerovo prijateljstvo. On je bio tako dobar, da me nekoliko sedmica po našem dolasku namjesti u tvrđavici, gdje je upravo jedno mjesto ostalo slobodno. Premda to nije bila baš neka istaknuta služba, primio sam je kao dar s neba. S njom sam mogao živjeti, a da ne padnem nikome na teret. Uzeo sam slugu za sebe i služavku za Manonu. Naš skromni prihod dostajao nam je. Živio sam uredno, isto tako i Manon. Nismo propuštali ni jednu priliku, da učinimo kakvu uslugu ili dobročinstvo našim susjedima. Ova uslužnost i naša ljubaznost pribaviše nam poštovanje i naklonost čitave kolonije. Uskoro su nas počeli tako uvažavati i cijeniti, da su nas smatrali prvim ličnostima u gradu poslije guvernera.

Čednost naših zanimanja i nepomućeni mir, u kojemu smo živjeli, navedoše nas malo pomalo na religiozne misli. Manon nikad nije bila bezbožnica, a ni ja nisam bio od onih krajnjih pokvarenjaka, koji se ponose time, što svojoj moralnoj izopačenosti dodaju još i nevjerovanje. Ljubav i mladost bile su krive za sve

naše pogreške. Iako nismo postali mnogo stariji od onda, imali smo mnogo više iskustva, a ono je na nas djelovalo kao i godine. Naši razgovori, koji su uvijek bili promišljeni, nezamjetno su probudili u nama smisao za kreposnu ljubav. Ja sam prvi predložio Manoni ovu promjenu. Poznavao sam je do u dno duše: bila je iskrena i prirodna u svim svojim čuvstvima, a čovjek, koji ima tu vrlinu, uvijek je sklon kreposti. Natuknuo sam joj, da još nešto nedostaje našoj sreći.

— Treba, — rekoh, — da i bog odobri našu vezu. Mi imamo oboje i suviše čistu dušu, i suviše plemenito srce, a da bismo dobrovoljno živjeli zanemarujući svoje dužnosti. Još se može shvatiti, što smo tako živjeli u Francuskoj, gdje nam je bilo podjednako nemoguće da se odreknemo naše ljubavi i da je zadovoljimo zakonitim putem. Ali u Americi, gdje ovisimo samo o sebi, gdje se ne moramo više obazirati na despotske zakone položaja i etikete, gdje nas čak smatraju mužem i ženom, tko nam brani, da to zaista uskoro postanemo i da oplemenimo našu ljubav zakletvama, koje vjera uzakonjuje? Što se mene tiče, nastavih, — ne nudim vam ništa novo nudeći vam svoje srce i ruku, ali sam spreman da vam pred oltarom ponovim ovaj dar.

Ove su je riječi ispunile radošću.

— Hoćete li mi vjerovati — odgovori mi ona — da sam već stoput pomišljala na to, otkako smo u Americi? Samo sam se bojala, da mi to ne zamjerite, pa sam ovu želju zatvorila u srce. Nisam toliko uobražena, da bih se smatrala dostojnom, da vam budem supruga.

— Ah, Manon — odvratih joj — ti bi uskoro postala kraljica, da sam se ja kojim slučajem rodio kao kralj. Nemojmo to odlagati. Ne treba da se bojimo nikakve zapreke. Ja ću još danas govoriti o tome s guvernerom i priznat ću mu, da smo ga dosad obmanjivali. Neki se obični ljubavnici boje neraskidivih lanaca braka. Ne bi ih se bojali, kad bi bili sigurni poput nas, da će uvijek nositi ljuvene lance.

Ostavio sam Manonu na vrhuncu radosti, pošto sam donio ovu odluku.

Uvjeren sam, da nema ni svijetu ni jednog čestitog čovjeka, koji ne bi odobrio moje nazore u položaju, u kome sam se nalazio; bio sam obuzet kobnom strašću, koju nisam mogao svladati, i rastrgan grižnjom savjesti, koju nisam smio zatomiti. No hoće li se naći tko, da me osudi, što jadikujem i što se tužim na nesmiljenost, kojom je Nebo osujetilo moju nakanu, što sam je stvorio, da mu ugodim? Avaj! Što kažem — osujetilo. Kaznilo ju je kao kakav zločin. Strpljivo je podnosilo, dok sam slijepo srljao stazom poroka, i spremalo mi najtežu kaznu za čas, kad se počnem vraćati na put kreposti. Bojim se, da neću imati dovoljno snage da ispričam dokraja najkobniji događaj, koji se ikada desio.

Otišao sam guverneru, kako sam se bio dogovorio s Manonom, da ga zamolim za dopuštenje da se vjenčamo. Nipošto ne bih o tome govorio ni njemu, ni ikome drugome, da sam mogao očekivati, da će mi njegov redovnik — jedini svećenik u gradu — učiniti ovu uslugu bez njegova učešća. Budući da se nisam nadao, da će se on obavezati na šutnju, odlučio sam nastupiti otvoreno. Guverner je imao nećaka, imenom Synneleta, koga je veoma milovao. Bio je to čovjek tridesetih godina, hrabar, ali napržica i nasilnik. Nije bio oženjen. Manonina ljepota osvojila ga je već prvog dana kad smo stigli, a kako je u tih devet ili deset mjeseci imao bezbroj prilika da je vidi, njegova se strast silno razbuktala, i on je u potaji ginuo za njom. Međutim, kako je zajedno sa svojim ujakom i čitavim gradom držao, da sam zaista njome oženjen, obuzdao je svoju ljubav i nije je ničim odavao, pa mi je čak u više navrata činio i razne usluge. Kad sam došao u tvrđavicu, zatekao sam ga kod ujaka. Nisam imao nikakva razloga, da pred njim tajim svoju namjeru, pa se nisam nimalo skanjivao, da se izjasnim u njegovoj nazočnosti. Guverner me saslušao s uobičajenom dobrohotnošću. Ispripovijedao sam mu jedan dio svoje povijesti, koju je pratio sa zanimanjem, a kad sam ga zamolio da prisustvuje namjeravanom obredu, on je velikodušno ponudio, da snosi sve troškove za ovu svečanost. Otišao sam od njega vrlo zadovoljan.

Sat kasnije došao je k meni redovnik. Pomislio sam, da dolazi da mi dade neke upute glede mog vjenčanja, no pošto me je hladno pozdravio, on mi izjavi ukratko, da mi gospodin guverner zabranjuje i misliti na to, i da ima druge namjere s Manonom.

— Druge namjere s Manonom! — rekoh mu sa smrtnom jezom. — A kakve su to namjere, gospodine redovniče?

On mi odgovori, da mi je poznato, kako je gospodin guverner ovdje gospodar. Budući da su Manonu poslali iz Francuske za koloniju, na njemu je da raspolaže njome. On to nije dosad učinio, jer je mislio da je udata, ali pošto je od mene saznao da nismo vjenčani, odlučio je da je dade gospodinu Synneletu, koji je zaljubljen u nju. Ja planuh zaboravivši na svaki oprez. Ponovo naložih redovniku, da se tornja iz moje kuće i zakleh se, da ni guverner, ni Synnelet, ni čitav grad zajedno neće staviti ruke na moju ženu, ili na moju ljubavnicu, kako god hoće da je nazovu.

Odmah sam saopćio Manoni zlokobnu poruku, što sam je netom primio. Nagađali smo, da je Synneletu poslije mog odlaska uspjelo preokrenuti ujaka, i da je to sigurno već dugo smišljao. Oni su bili jači od nas. U Nouvel-Orléansu bili smo kao nasred mora, to jest, bili smo odvojeni od ostalog svijeta neizmjernim prostranstvima. Kamo da bježimo? Zar u nepoznatu zemlju, u pustoš, gdje žive divlje zvijeri ili divljaci, koji nisu manje okrutni od njih? U gradu su me cijenili, ali se nisam mogao nadati, da bih mogao toliko pokrenuti narod, da dobijem od njega pomoć razmjernu zlu. Zato bi trebalo novaca, a ja sam bio siromašan. Uostalom, ishod narodne pobune uvijek je nesiguran, a poslije ovakvog jednog neuspjeha, naša bi sudbina bila zapečaćena. Sve su mi se ove misli vrzle glavom. Neke sam od njih saopćio Manoni, ali sam odmah nove premišljao, ne sačekavši njena odgovora. Donio bih neku odluku, pa bih je opet odbacio, da stvorim drugu. Govorio sam sâm sa sobom i odgovarao glasno na svoja pitanja. Ukratko, obuzelo me takvo uzbuđenje, da ga ne bih mogao ni s čim usporediti, jer mu nikad nije bilo ravna. Manon je upirala oči u

mene. Razabirala je po mojoj uznemirenosti, da nam prijeti velika opasnost, no kako je ova mila djevojka drhtala više za mene, negoli za samu sebe, nije se usuđivala otvoriti usta, da mi izrazi svoje bojazni.

Poslije mnogog premišljanja odlučih konačno da pođem guverneru i da ga nastojim ganuti pozivajući se na čast i podsjetivši ga na moje poštovanje i na njegovu sklonost. Manon me nije htjela pustiti. Govorila mi je kroz suze:

— Vi polazite u smrt. Oni će vas ubiti. Nikad vas više neću vidjeti. Hoću da umrem prije vas.

Teškom sam je mukom uvjerio, da treba da odem, a ona da ostane kod kuće. Obećao sam joj, da ću se začas vratiti. Ni ona, ni ja nismo slutili, da će se upravo na njezinu glavu srušiti sav gnjev Neba i bijes naših neprijatelja.

Pohitah u tvrđavicu. Kod guvernera bijaše njegov redovnik. Da ga dirnem, ja se spustih do takvih poniženja, da bih u svakoj drugoj prilici zbog njih umro od stida. Iznio sam pred njega sve razloge, što moraju tronuti svako srce, koje nije tvrdo i okrutno kao u tigra. Ali okrutnik mi je na sve moje žalbe i jadikovke dao samo dva odgovora, koja je stoput ponovio: Manon zavisi od njega; on je dao časnu riječ svome nećaku.

Bio sam odlučio da se svladavam koliko god mogu. Zadovoljio sam se da mu kažem, kako smatram, da mi je suviše naklonjen, a da bi mogao željeti svoju smrt, jer bih ja radije umro, negoli izgubio svoju draganu.

Odlazeći, bio sam uvjeren, da se nemam čemu nadati od toga nepopustljivog starca, koji bi prodao dušu đavlu, da ugodi svome nećaku. Međutim, ja sam istrajao u nakani da se dokraja vladam umjereno, spreman — ako se prevrši mjera nepravde — da pružim Americi jedan od najkrvavijih i najgroznijih prizora, što ih je ljubav ikad prouzrokovala. Vraćao sam se kući, premišljajući o ovoj nakani, kadli mi udes, koji je htio pospješiti moju propast, pošalje ususret Synneleta. On mi pročita u očima jedan dio mojih misli. Rekao sam već, da je bio hrabar; prišao mi je.

— Ne tražite li mene? — reče mi. — Znam, da vas moje namjere vrijeđaju, te sam predvidio, da ću se morati uhvatiti u koštac s vama. Hajde da okušamo sreću.

Odgovorih mu, da ima pravo, i da jedino moja smrt može dokrajčiti naš spor. Udaljismo se na stotinjak koraka od grada. Ukrstismo mačeve; ja ga ranih i razoružah gotovo u isti čas. On se tako razbjesni zbog svoje nesreće, da me ne htjede zamoliti za život, niti se odreći Manone. Možda sam imao pravo, da mu jednim mahom oduzmem i jedno i drugo, ali plemenita krv ostaje u svakoj prilici plemenita. Dobacih mu njegov mač.

— Počnimo iznova, — rekoh mu, — ali držite na umu, da više nema milosti.

On me napade s neizrecivim bijesom. Moram priznati, da nisam bio osobiti mačevalac, jer sam u Parizu svega tri mjeseca učio mačevanje. Ljubav je vodila moj mač. Synnelet mi skroz naskroz probode mišicu, ali ja ugrabih priliku i zadadoh mu tako snažan udarac, da je pao pred moje noge bez života.

Usprkos radosti, koja obuzme čovjeka, kad pobijedi u borbi na život i smrt, odmah sam pomislio na posljedice ove smrti. Nisam se mogao nadati ni pomilovanju, ni odgodi smrtne kazne. Znajući, koliko guverner voli svoga nećaka, bio sam siguran, da neću živjeti ni jedan sat dulje, nakon što se dozna, da je Synnelet poginuo. Međutim, ma koliko da je bila velika ova bojazan, nešto me drugo još više uznemirivalo. Manon, njena korist, pogibelj u kojoj se nalazi, i opasnost, da je izgubim, toliko su me uzbudili, da mi se smračilo pred očima, te nisam više znao, gdje sam. Žalio sam Synneletovu sudbinu. Brza smrt činila mi se jedinim lijekom za moje patnje. No upravo me ova pomisao naglo osvijestila i osposobila, da stvorim odluku.

— Što! — uskliknuh. — Želim umrijeti, da okončam svoje muke? Ta zar se ičega bojim više, negoli da izgubim onu, koju ljubim? Treba da podnesem i najstrašnije muke, samo da bih pomogao svojoj dragani,

a poginuti mogu kasnije, ako se pokaže da je sve bilo uzalud.

Uputih se natrag u grad i vratih se kući. Našao sam Manonu napola mrtvu od straha i nemira. Moja je nazočnost ohrabri. Nisam joj mogao zatajiti užasnu nesreću, koja me zadesila. Kada je čula za Synneletovu smrt i za moju ranu, pala mi je bez svijesti u naručaj. Trebalo mi je više od četvrt sata, da je dozovem k svijesti. I sâm sam bio više mrtav nego živ. Nisam vidio nikakva spasa ni za nju, ni za sebe.

— Manon, što ćemo sada? — zapitah je, kad se malo oporavila. — Jao! Što da radimo? Ja se svakako moram ukloniti odavle. Hoćete li ostati u gradu? Jest, ostanite. Vi možete još biti sretni ovdje; a ja idem daleko od vas, da potražim smrt kod divljaka, ili među pandžama divljih zvijeri.

Premda je bila još vrlo slaba, ona ustade, primi me za ruku i povede me prema vratima.

— Bježimo zajedno, — reče mi, — i ne gubimo ni časka. Mogli bi slučajno naći Synneletovo tijelo, pa ne bismo više imali kada da umaknemo.

— Ali draga Manon, kažite mi, kuda možemo ići?, — odvratih joj posve izbezumljen. — Vidite li vi kakav izlaz? Zar nije bolje da pokušate ovdje živjeti bez mene, a ja da se dobrovoljno predam guverneru?

Ovaj je prijedlog potakao samo njenu želju da bježi. Morao sam je slijediti. Na odlasku imao sam još dovoljno prisutnosti duha, da ponesem sa sobom nekoliko boca jakog likera, što su bile u mojoj sobi, i onoliko namirnica, koliko sam mogao strpati u džepove. Našoj služinčadi, koja je bila u drugoj sobi, rekosmo, da odlazimo na večernju šetnju — to nam bješe svakodnevni običaj — i udaljismo se iz grada, brže no što bi to čovjek očekivao s obzirom na Manoninu lomnost.

Premda sam se još uvijek kolebao kuda da pođemo, imao sam dvije nade, bez kojih bih volio umrijeti, negoli živjeti u neizvjesnosti o tome, što će biti s Manonom.

Za ovih desetak mjeseci, otkako sam stigao u Ameriku, upoznao sam toliko zemlju, da sam znao, kako

treba postupati s divljacima. Mogli smo im se povjeriti, a da se time ne izlažemo sigurnoj smrti. Čak sam u raznim prilikama naučio nekoliko riječi njihova jezika i neke njihove običaje.

Osim što sam imao ovu žalosnu nadu, ufao sam se još i u Engleze, koji imaju poput nas neke naseobine u ovom dijelu Novoga svijeta. Samo me je plašila udaljenost. Do njihovih kolonija ima više dana hoda preko neplodnih polja i preko nekoliko brda, tako visokih i strmenitih, da se i najsnažniji i najčvršći ljudi s teškom mukom na njih popnu. No ja sam ipak polagao nadu u ove dvije pomoći: divljaci će nam pokazati put, a Englezi će nas primiti u svoja naselja.

Hodali smo dokle god su to dopustile Manonine snage ili srčanost, iz koje ih je crpla, to jest prešli smo koje dvije milje, jer je moja divna dragana uporno odbijala da se zaustavi ranije. Napokon, shrvana umorom, ona mi priznade, da nikako ne može dalje. Već je pala noć. Sjedosmo nasred neke prostrane ravnice, jer nismo našli ni jednog stabla, pod koje bismo se mogli skloniti. Prva joj je briga bila da promijeni zavoj na mojoj rani, koju je sama bila previla prije našeg odlaska. Uzalud sam se opirao. Smrtno bih je ražalostio uskrativši joj zadovoljstvo, da vjeruje, kako sam izvan opasnosti, prije no što će pomisliti na svoje održanje. Pokorio sam se na nekoliko trenutaka njenim željama. Šutke i sa stidom dopustio sam da me njeguje.

Ali, kad je zadovoljila svoju nježnost, s kolikim sam joj žarom stao uzvraćati pažnju! Skinuo sam sa sebe svoju odjeću i prostro je pod nju, da joj zemlja bude manje tvrda. Protiv svoje volje morala je dopustiti, da učinim sve, što sam mogao smisliti, da je smjestim što udobnije. Grijao sam joj ruke plamenim poljupcima i vrelim uzdasima. Čitavu sam noć probdio pored nje moleći nebo, da joj podari blag i miran san. O bože! Kako sam se usrdno i iskreno molio! A kako si ti nesmiljenom presudom odlučio, da ne uslišiš moje molbe!

Oprostite mi, što u nekoliko riječi završavam ovu priču, koja me ubija. Pripovijedam vam nesreću, ka-

kva još nikoga nije zadesila. Dokle god budem živ, oplakivat ću je. Ali premda mi je ona neprestano u pameti, moja duša kao da se trgne od užasa, svaki put kad zaustim, da je opišem.

Proveli smo mirno jedan dio noći. Mislio sam, da moja mila dragana spava, i nisam se usudio ni disati, da ne narušim njen san. U samu zoru opazio sam dodirnuvši njene ruke, da su joj ledene i da dršću. Privio sam ih na grudi, da ih ugrijem. Ona osjeti ovu kretnju i s naporom uhvati moje ruke, pa mi reče slabim glasom, da joj je kucnuo posljednji čas. Isprva sam mislio, da ona to govori, kao što se obično govori u nesreći, pa sam joj odvratio samo nježnim utjehama ljubavi. Ali njeni česti uzdasi, moja pitanja, na koja nisam dobio odgovor, i stisak njezinih ruku, kojima je neprestano držala moje ruke, uvjeriše me, da se približava kraj njenih muka.

Ne tražite od mene, da vam opišem svoje osjećaje, ni da vam ponavljam njezine posljednje riječi. Izgubio sam je; još u času kad je izdisala, primio sam od nje dokaze ljubavi. To je sve, što sam kadar da vam kažem o ovom kobnom i žalosnom događaju.

Moja duša nije pošla za njezinom. Nebo je zacijelo smatralo, da još nisam dovoljno kažnjen. Htjelo je, da i dalje životarim i kinjim se. Dragovoljno se odričem, da ikada budem sretniji.

Ostao sam više od dvadeset i četiri sata s ustima prislonjenim na lice i na ruke moje drage Manone. Želio sam da ondje umrem; ali u zoru drugog dana palo mi je na um, da će poslije moje smrti divlje zvijeri rastrgati njeno tijelo. Odlučio sam, da je pokopam i da sačekam smrt na njezinu grobu. Bio sam tako iznemogao od gladi i bola, da sam se teškom mukom držao na nogama. Morao sam posegnuti za likerima, što sam ih ponio sa sobom. Oni mi vratiše toliko snage, koliko mi je trebalo za žalosnu dužnost, koju sam htio izvršiti. Nisam imao mnogo muke da otkopam zemlju na onome mjestu, jer je polje bilo pjeskovito. Prebio sam mač, da bih njime mogao kopati, ali sam se više pomogao rukama negoli njime. Iskopao sam široku raku i položio u nju svoju obožavanu draganu, pošto sam je brižno uvio u svu svoju odjeću, da je pijesak ne bi dotakao, i pošto sam je poljubio tisuću puta sa svim žarom savršene ljubavi. Onda sam sjeo kraj nje i dugo je promatrao. Nisam se mogao odlučiti da zatrpam raku. Najzad, kako me snaga opet stala izdavati, pobojao sam se, da sasvim ne malakšem, prije no što završim posao, te sam zauvijek pokopao u krilo zemlje najsavršenije i najumiljatije biće, koje je ikad hodalo po svijetu. Zatim sam legao na njen grob, prislonio sam lice na pijesak, i sklopivši oči s namjerom da ih nikad više ne otvorim, zazvao pomoć neba i stao nestrpljivo očekivati smrt.

Učinit će vam se nevjerojatnim, ako vam kažem, da mi za čitavo vrijeme, dok sam vršio ovu žalobnu službu, ni jedna jedina suza nije kapnula iz očiju, niti mi se jedan uzdah oteo iz grudi. Silno moje zaprepaštenje i spremnost da umrem prekinuli su sve izraze očaja i boli. Nisam dugo ležao onako ispružen na grobu, kadno sam izgubio i ono malo svijesti i osjećaja, što mi je ostajalo.

Poslije onoga, što ste netom čuli, svršetak je moje pripovijesti tako nevažan, da ne zaslužuje truda da ga saslušate. Pošto su Synneletovo tijelo prenijeli u grad i pažljivo pregledali njegove rane, ustanovili su, da ne samo što nije mrtav, već da nije ni opasno ranjen. On je ispričao ujaku, kako je stvar tekla među nama, i bio je toliko velikodušan, da smjesta razglasi, da sam se ponio plemenito prema njemu. Potražiše me, a kako nisu našli ni mene ni Manonu, posumnjali su, da smo pobjegli. Bilo je već prekasno, da me slijede, ali sutradan i idućeg dana tragali su za mnom. Nađoše me obamrla na Manoninu grobu, a oni, koji me otkriše u ovakvu stanju, gotovo golog i s krvavom ranom, bijahu uvjereni, da me netko orobio i ubio.

Odnesoše me u grad. Od trešnje se pri prijenosu osvijestih. Uzdasi i jadikovke, koje su mi se otele, kad sam otvorio oči i vidio, da sam još među živima, pokazaše im, da mi još mogu pomoći. To im je i suviše dobro uspjelo.

Ipak me zadržaše u strogom pritvoru. Povedoše istragu protiv mene, a kako se Manon nije pojavljivala,

optužiše me, da sam je umorio u nastupu gnjeva i ljubomore. Ispričao sam otvoreno svoju žalosnu pustolovinu. Synnelet je — unatoč silnoj boli, koja ga je obuzela, kad je čuo moju pripovijest — bio toliko velikodušan, da zamoli pomilovanje za mene. Izmolio ga je. Bio sam tako slab, da su me iz zatvora morali prenijeti u moj krevet, gdje me teška bolest prikovala tri mjeseca.

Nisam prestao da mrzim život. Sveudilj sam zazivao smrt, i dugo sam odbijao da uzmem ikakav lijek. Ali nebo, pošto me tako strogo kaznilo; htjelo je, da se okoristim svojim nevoljama i kaznama. Prosvijetilo me, te su mi se vratile misli, dostojne moga podrijetla i mog odgoja. U moju se dušu pomalo počeo vraćati mir, i ja sam uskoro poslije ove promjene ozdravio. Sav sam se predao osjećajima časti i nastavio da vršim svoju skromnu službu, čekajući brodove iz Francuske, koji jednom na godinu dolaze u ovaj dio Amerike. Bio sam odlučio da se vratim u domovinu i da mirnim i sređenim životom zagladim sablazan, što sam je izazvao svojim ponašanjem. Synnelet se pobrinuo, da prenesu na časno mjesto tijelo moje mile dragane.

Kojih šest tjedana poslije moga ozdravljenja, šetao sam jednog dana sâm na obali, kadli spazih jedan brod, što su ga neki trgovački poslovi doveli u Nouvel-Orléans. Promatrao sam, kako se iskrcava posada. Zapanjio sam se od čuda, kad sam među ljudima, koji se bjehu uputili u grad, ugledao Tibergea. Ovaj vjerni prijatelj prepoznao me već izdaleka, premda mi je tuga mnogo izmijenila lice. On mi reče, da je jedini razlog njegova puta bila želja da me vidi i da me nagovori, da se vratim u Francusku. Pošto je, naime, primio pismo, koje sam mu poslao iz Havrea, on je došao onamo, da mi osobno donese pomoć, za koju sam ga molio. Zaboljela ga je duša, kad je doznao da sam otputovao, i bio bi smjesta pošao za mnom, da je našao kakav brod spreman da odjedri. Nekoliko je mjeseci tražio po raznim lukama, dok nije napokon u Saint-Malou našao jedrenjak, koji je upravo polazio za Martinique. Ukrcao se u nadi, da će odanle lako prijeći u Nouvel-Orléans. Međutim, putem su španjolski gusari zarobili onaj brod i odveli ga na jedan otok, odakle je on pobjegao, zahvaljujući svojoj spretnosti. Nakon duga lutanja namjerio se na ovaj brodić, koji je upravo stigao, i tako je sretno prispio k meni.

Nisam znao, kako da mu pokažem svu svoju zahvalnost na tako vjernom i postojanom prijateljstvu. Odveo sam ga svojoj kući i stavio mu na raspolaganje sve, što sam posjedovao. Ispričao sam mu, što sam doživio, otkako sam otišao iz Francuske, i da bih mu priredio radost, kojoj se nije nadao, saopćih mu, da je sjeme vrline, što ga je nekoć posijao u mome srcu, počelo donositi plodove, kojima će sigurno biti zadovoljan. Svečano je izjavio, da mu je ovo slatko uvjerenje dovoljna nagrada za sve napore putovanja.

Proveli smo zajedno dva mjeseca u Nouvel-Orléansu, čekajući brodove iz Francuske. Konačno smo otplovili i prispjeli prije petnaest dana u Havre-de-Grâce. Čim sam stigao, pisao sam svojoj obitelji. Iz odgovora moga starijeg brata saznao sam tužnu vijest, da mi je umro otac. Sa zebnjom u srcu pomišljam, da su moje zablude mnogo pridonijele njegovoj smrti. Kako je duvao povoljan vjetar za Calais, odmah sam se ukrcao, da pođem na nekoliko milja od ovoga grada, nekom svom rođaku, plemiću, gdje će me čekati brat, kako mi je pisao.